

Л.Л. Калініченко

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Навчальний посібник

Харків 2015

Л.Л. Калініченко

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Навчальний посібник

Харків 2015

**УДК 336.717
ББК 65.262.10я7
К 172**

*Рекомендовано як навчальний посібник вченою радою
Українського державного університету
залізничного транспорту
(витяг з протоколу № 4 від 26 травня 2015 р.)*

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ
УКРАЇНИ**

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ
УНІВЕРСИТЕТ ЗАЛІЗНИЧНОГО
ТРАНСПОРТУ**

Рецензент
професор О.Г. Кірдіна

К 172 **Калініченко Л.Л. Банківська система: Навч. посібник. – Харків: УкрДУЗТ, 2015. – 249 с., рис. 14, табл. 35.**
ISBN 978-617-654-034-2

Навчальний посібник дає змогу ознайомитися з базовими операціями сучасного вітчизняного комерційного банку. У посібнику детально аналізуються різні аспекти функціонування банків: визначається сутність та економічні основи діяльності банків, регулювання відносин банку з клієнтами, організаційна структура банку та управління ним; розглянуто формування, склад і структуру ресурсів комерційного банку та їх розподіл в активні операції; висвітлено операції банків з обслуговування платіжного обороту та валютні операції; розглянуто нетрадиційні банківські послуги та основи аналізу банківської діяльності.

Питання і тести, що містяться після кожної теми, дають змогу студентам більш ефективно опрацювати навчальний матеріал.

Посібник розрахований на студентів економічного факультету всіх форм навчання.

УДК 336.717
ББК 65.262.10я7

ISBN 978-617-654-034-2 © Український державний університет залізничного транспорту, 2015.

Навчальний посібник

Калініченко Людмила Леонідівна

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Відповідальний за випуск Калініченко Л.Л.

Редактор Ібрагімова Н.В.

Підписано до друку 14.04.14 р.

Формат паперу 60x84 1/16 . Папір писальний.

Умовн.-друк.арк. 10,75. Тираж 100. Замовлення №

Видавець та виготовлювач Українська державна академія залізничного транспорту

61050, Харків - 50, майдан Фейербаха, 7

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 2874 від 12.06.2007 р.

**УКРАЇНСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ЗАЛІЗНИЧНОГО ТРАНСПОРТУ**

Людмила Леонідівна Калініченко

БАНКІВСЬКА СИСТЕМА

Навчальний посібник

Харків 2015

УДК 336.717

ББК 65.262.10я7

К 172

Рецензент
професор О.Г. Кірдіна

**Калініченко Л.Л. Банківська система: Навч. посібник. –
Харків: УкрДУЗТ, 2015. – 249 с.**

ISBN 978-617-654-034-2

Навчальний посібник дає змогу ознайомитися з базовими операціями сучасного вітчизняного комерційного банку. У посібнику детально аналізуються різні аспекти функціонування банків: визначається сутність та економічні основи діяльності банків, регулювання відносин банку з клієнтами, організаційна структура банку та управління ним; розглянуто формування, склад і структуру ресурсів комерційного банку та їх розподіл в активні операції; висвітлено операції банків з обслуговування платіжного обороту та валютні операції; розглянуто нетрадиційні банківські послуги та основи аналізу банківської діяльності.

Питання і тести, що містяться після кожної теми, дають змогу студентам більш ефективно опрацювати навчальний матеріал.

Посібник розрахований на студентів економічного факультету всіх форм навчання.

Іл. 14, табл. 35, бібліогр: 63 назв.

© Український державний
університет залізничного
транспорту, 2015

ЗМІСТ

Вступ	6
1. Сутність та економічні основи діяльності банків	7
1.1. Характеристика банківської системи України	7
1.2. Види банків	8
1.3. Правова основа діяльності банків	10
1.4. Сутність і операції комерційного банку	10
1.5. Порядок реєстрації банків	14
1.6. Організаційна структура комерційного банку	20
1.7. Регулювання відносин банку з клієнтом	23
1.8. Банківська таємниця	26

Питання для самоконтролю	29
Тести	29
2. Формування ресурсної бази банку	31
2.1. Ресурси банку та їх економічна характеристика	31
2.2. Власний капітал банку: формування і порядок розрахунку	34
2.3. Формування залучених ресурсів банку	39
2.4. Формування запозичених джерел банківських ресурсів	42
2.5. Договірне регулювання банківського вкладу (депозиту)	46
2.6. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання	51
2.7. Система захисту депозитів	53
2.8. Нарахування відсотків за депозитами	57
Питання для самоконтролю	63
Тести	64
3. Кредитні операції банку	66
3.1. Поняття і структура банківських активів	66
3.2. Класифікація банківських кредитів	68
3.3. Принципи й умови банківського кредитування	81
3.4. Організація кредитного процесу	82
3.5. Особливості кредитування фізичних осіб	92
3.6. Вартість кредиту	96
3.7. Методи мінімізації кредитного ризику	100
Питання для самоконтролю	100
Тести	101
4. Фондові операції комерційних банків і банківські інвестиції	103
4.1. Класифікація операцій банків з цінними паперами	103
4.2. Формування портфеля цінних паперів та управління ним	106
4.3. Ризик інвестиційної діяльності та методи мінімізації ризику	108
Питання для самоконтролю	110
Тести	111
5. Безготівкові розрахункові операції банків	113
5.1. Основи організації грошових розрахунків	113

5.2. Форми безготівкових розрахунків і способи платежу	118
5.3. Система банківських рахунків	123
5.4. Порядок відкриття банківських рахунків	126
5.5. Міжбанківські розрахунки	129
Питання для самоконтролю	131
Тести	132
6. Касові операції банків	134
6.1. Організація касової роботи банків та вимоги до оформлення касових документів	134
6.2. Порядок приймання та видачі банками готівки	138
6.3. Порядок вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет)	143
6.4. Вимоги до організації готівкових розрахунків	145
Питання для самоконтролю	146
Тести	147
7. Операції банків в іноземній валюті	149
7.1. Характеристика валютних операцій	149
7.2. Порядок купівлі та продажу банками валют.	151
7.3. Умови та порядок здійснення міжнародних розрахунків	155
7.4. Кредитування експортно-імпортних операцій	156
Питання для самоконтролю	157
Тести	158
8. Нетрадиційні банківські послуги	160
8.1. Властивості, класифікація та причини виникнення банківських послуг	160
8.2. Послуги факторингу та форфейтингу	162
8.3. Трастові послуги	167
8.4. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги	169
8.5. Система дистанційного обслуговування	170
8.6. Еквайринг	172
Питання для самоконтролю	174
Тести	174
9. Основи аналізу банківської діяльності	177
9.1. Система обліку в комерційному банку	177
9.2. Аналіз діяльності комерційного банку	182
9.3. Аналіз ефективної діяльності банків за системою	

CAMELS	190
Питання для самоконтролю	192
Тести	193
Бібліографічний список	195
Словник банківських термінів	200
Додаток 1. Нормативи регулятивного капіталу	215
Додаток 2. Зразок договору банківського вкладу	217
Додаток 3. Зразок договору банківського рахунка	219
Додаток 4. Оцінка фінансового стану позичальника	222
Додаток 5. Зразок кредитного договору	226
Додаток 6. Пам'ятка позичальника банку за споживчим кредитом	232
Додаток 7. Зразок заяви на отримання споживчого кредиту	238
Додаток 8. Анкета позичальника	239
Додаток 9. Порядок формування кредитної справи	241
Додаток 10. Перелік документів для відкриття поточних рахунків для суб'єктів господарської діяльності	243
Додаток 11. Правила заповнення реквізитів касових документів	245

ВСТУП

Курс "Банківські операції" займає важливе місце в навчальному процесі, оскільки дає методичні знання і практичне вміння виконувати найбільш поширені банківські операції. Він базується на знаннях, отриманих при вивченні таких дисциплін, як "Економічна теорія", "Гроші та кредит", "Макроекономіка", "Фінанси", "Фінанси підприємств", і є базовим для вивчення у подальшому дисциплін "Фінансовий ринок", "Ринок фінансових послуг", "Банківська справа", "Центральний банк".

Метою дисципліни "Банківські операції" є вивчення основних ланок банківської діяльності, пов'язаних з кредитно-розрахунковим обслуговуванням суб'єктів господарської діяльності, фінансуванням інвестицій і наданням своїм клієнтам інших послуг.

Основне завдання курсу полягає в тому, щоб надати знання методики проведення кредитно-розрахункових та інших операцій і прищепити вміння, навички виконувати конкретну роботу, пов'язану з основними напрямками банківської діяльності.

Вивчивши курс, студент повинен:

- знати правові основи діяльності банку як юридичної особи, зміст, організацію і технологію проведення активних, пасивних і комісійно-посередницьких банківських операцій;

- вміти раціонально застосовувати теоретичні знання з максимальним наближенням до реалій банківської системи України; володіти методикою відкриття рахунків в установах банків і їх обслуговування; вміти застосувати методи і прийоми технології кредитного процесу; вміти нарахувати відсотки за кредитом;

- мати уявлення про роль банківської системи сфери в розвитку економіки держави.

1. СУТНІСТЬ ТА ЕКОНОМІЧНІ ОСНОВИ ДІЯЛЬНОСТІ БАНКІВ

1.1. Характеристика банківської системи України

Банківська система – це свідомо побудована на законодавчій основі єдність банків з чітким визначенням місця, субординації та взаємозв'язків окремих її елементів і ланок.

Розрізняють два основних види побудови банківських систем:

- **однорівнева** банківська система передбачає горизонтальний зв'язок між банками, універсалізацію їх операцій і функцій, тобто усі банки (включаючи центральні) виконують аналогічні функції з розрахунково-кредитного обслуговування клієнтів;

- при **дворівневій** побудові банківської системи на першому рівні перебуває один банк (або кілька банків, об'єднаних спільними цілями і завданнями, як наприклад ФРС у США). Такій установі надається статус центрального (емісійного, державного, національного) банку і покладається відповідальність за вирішення макроекономічних завдань у грошово-кредитній сфері, насамперед підтримання сталості національних грошей та забезпечення сталості функціонування всієї банківської системи. На другому рівні банківської системи перебуває решта банків (комерційні, кооперативні), які, на відміну від центрального банку, обслуговують економічних суб'єктів – учасників грошового обороту: фірми, сімейні господарства, державні структури.

Банківська система України започаткована після прийняття Верховною Радою України у березні 1991 р. Закону України "Про банки і банківську діяльність". Вона є дворівневою і складається з Національного банку України та інших банків, а також філій іноземних банків, що створені і діють на території України. Відомості про розвиток системи комерційних банків України наведено у дод. 1, 2.

Головною метою стратегічного розвитку банківської системи України є створення надійної, ефективної та прибуткової банківської системи, яка б максимально задовольняла потреби та очікування клієнтів, інвесторів та суспільства, була стійкою у кризових ситуаціях. Правовий статус, принципи організації і діяльності Національного банку України визначені Конституцією України та Законом України "Про Національний банк України".

Національний банк України є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності та перебуває у його повному господарському віданні, і статутний капітал у розмірі десять млн грн, який є державною власністю і служить для забезпечення зобов'язань Національного банку України. За статтею 99 Конституції України **основною функцією НБУ** є забезпечення стабільності грошової одиниці – гривні. Національний банк України є центральним органом державного управління, її емісійним центром, проводить єдину державну політику в галузі грошового обігу, кредиту, зміцнення грошової одиниці, організує міжбанківські розрахунки, координує діяльність банківської системи в цілому, визначає курс грошової одиниці відносно валют інших країн. Національний банк визначає вид грошових знаків, їх номінал, відмінні ознаки і систему захисту, зберігає резервні фонди грошових знаків, дорогоцінні метали та золотовалютні запаси, накопичує золотовалютні резерви і здійснює операції з ними та банківськими металами. НБУ встановлює порядок визначення облікової ставки та інших відсоткових ставок за своїми операціями, дає дозвіл на створення комерційних банків шляхом їх реєстрації та видає ліцензії на виконання банківських операцій, встановлює банкам та іншим фінансово-кредитним установам нормативи обов'язкового резервування коштів.

1.2. Види банків

Класифікацію банків за різними критеріями розглянемо в табл. 1.1.

Класифікація банків України

Класифікаційні ознаки	Види банків
Форма власності	<ul style="list-style-type: none"> - <i>унітарні</i> – засновані на принципах єдиновладдя; Державний банк – це банк, 100 % статутного капіталу якого належать державі; - <i>колективні</i> (акціонерні, пайові); - <i>акціонерні банки</i> – ті банки, які формують капітал за рахунок об'єднання капіталів засновників шляхом випуску і розміщення акцій
Організаційна форма	<ul style="list-style-type: none"> - <i>кооперативні</i> (пайові) банки – ті банки, які формують свій капітал за рахунок грошових внесків учасників у статутний фонд. Мінімальна кількість учасників кооперативного банку має бути не менше 50 осіб. Кожний учасник кооперативного банку незалежно від розміру своєї участі в капіталі банку (паю) має право одного голосу
Характер спеціалізації	<ul style="list-style-type: none"> - <i>універсальні</i> виконують всі види банківських операцій; - <i>спеціалізовані</i>. За спеціалізацією банки можуть бути ощадними, інвестиційними, іпотечними, розрахунковими (кліринговими). Банк набуває статусу спеціалізованого банку в разі, якщо більше 50 % його активів є активами одного типу. Банк набуває статусу спеціалізованого ощадного банку в разі, якщо більше 50 % його пасивів є вкладками фізичних осіб
Структура	<ul style="list-style-type: none"> - <i>системні банки</i> – банки, зобов'язання яких становлять не менше 10 % загальних зобов'язань банківської системи; - <i>несистемні банки</i>
Сектор ринку	<ul style="list-style-type: none"> - <i>міжнародні</i> – створюються з участю іноземного капіталу і мають свої філії за кордоном; - <i>міжрегіональні</i> – мають розгалужену мережу своїх філій і відділень по території країни; - <i>регіональні</i> обслуговують клієнтів одного регіону

1.3. Правова основа діяльності банків

Банки у своїй діяльності керуються Конституцією України, Законом України "Про Національний банк України", у якому регламентується його законодавче право впливати на роботу банків за допомогою видачі їм ліцензій, постанов, положень, рекомендацій тощо, Законом "Про банки і банківську діяльність", який визначає порядок створення, капітал, відповідальність, функції та інші моменти банківської діяльності, законодавством України про акціонерні товариства та інші види господарських товариств, іншими законодавчими актами України, нормативними актами Національного банку України і своїми статутами. Обслуговуючи юридичних і фізичних осіб, банківські установи повинні спиратися на ті законодавчі акти, які регламентують діяльність клієнтів для визначення специфіки їх обслуговування.

Щодо правового впливу на банківську діяльність, то його можна поділити на зовнішній і внутрішній (рис. 1.1).

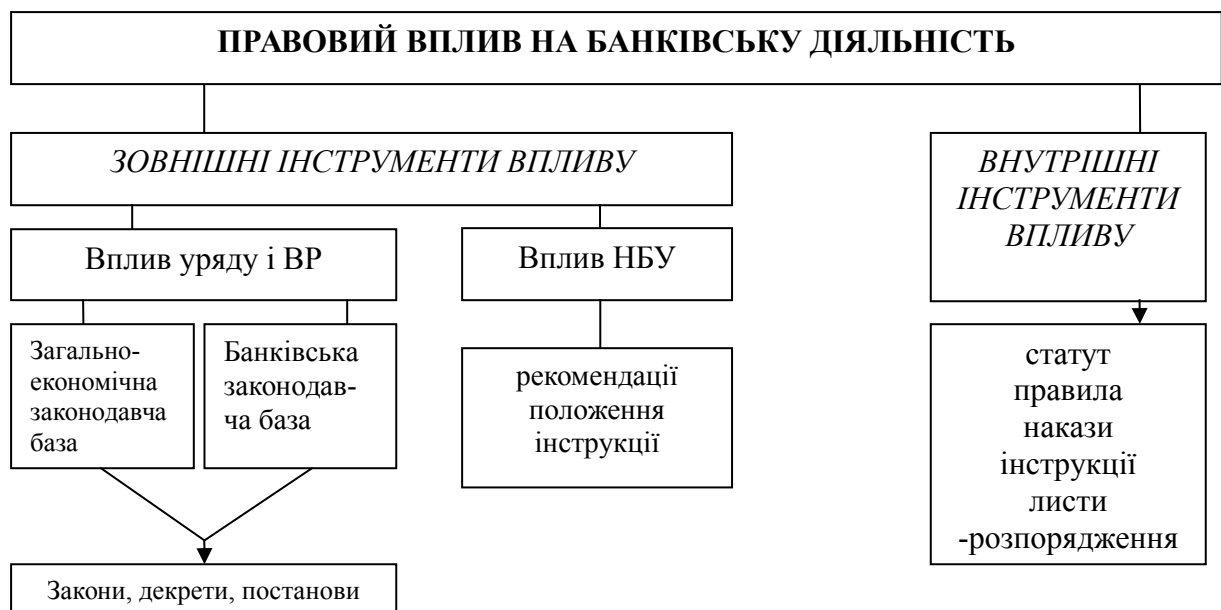

Рис. 1.1. Інструменти впливу на банківську діяльність

1.4. Сутність і операції комерційного банку

Згідно з Законом України "Про банки і банківську діяльність" **банк** – юридична особа, яка на підставі банківської ліцензії має виключне право надавати банківські послуги, відомості про яку внесені до Державного реєстру банків.

Банки в Україні створюються у формі публічного акціонерного товариства або кооперативного банку.

Банківська діяльність - залучення у вклади грошових коштів фізичних і юридичних осіб та розміщення зазначених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик, відкриття і ведення банківських рахунків фізичних і юридичних осіб.

Найважливіше **завдання комерційного банку** – максимізація вартості капіталу, тобто підвищення рівня доходів на кошти, що були вкладені в банк засновниками та акціонерами.

Тому основним показником діяльності комерційного банку вважається прибуток як різниця між доходами від банківських операцій та витратами на їх здійснення. Головним принципом управління діяльністю банків виступає принцип: "купити дешевше – продати дорожче". Таким чином, політика і стратегія банку мають бути спрямовані на залучення фінансових ресурсів за найменшою вартістю та пошук найбільш дохідних варіантів розміщення цих ресурсів при забезпеченні мінімального рівня ризику проведення операцій.

Для забезпечення виконання своїх функцій та досягнення стратегічних і тактичних цілей комерційні банки здійснюють відповідні операції, постійно намагаючись збільшувати їх кількість та підвищувати якість.

За **функціональними ознаками** банківські операції класифікують так:

- **кредитні** – операції з надання банком позичальнику в тимчасове користування вільних грошових ресурсів на умовах платності, забезпеченості, поворотності, строковості та цільового характеру;

- **засновницькі** – комерційні банки беруть безпосередньо участь у створенні нових господарюючих суб'єктів;

- **розрахунково-касові** – включають надання таких послуг, як зберігання коштів клієнтів на відповідних рахунках, отримання платежів на користь клієнтів і здійснення грошових переказів за дорученням власників коштів та видача готівки з цих рахунків через операційну касу банку;

- **інвестиційні** – це операції з вкладання фінансових ресурсів у різноманітні корпоративні та державні цінні папери,

інші боргові зобов'язання шляхом придбання цих фондових цінностей на фондових біржах й позабіржовому ринку;

- **депозитні** – це операції із залучення тимчасово вільних коштів юридичних та фізичних осіб на рахунки різних типів: поточні, бюджетні, вкладні, ощадні тощо;

- **міжбанківські** – операції з недепозитного залучення ресурсів на міжбанківському ринку: отримання кредитів від Національного банку, позик, одержаних від інших комерційних банків, операції з надання позик банкам та розміщення депозитів у НБУ;

- **емісійні** – діяльність банку з формування власного капіталу та недепозитного залучення фінансових ресурсів, що здійснюється через випуск банківських акцій, облігацій, векселів та інших боргових зобов'язань;

- **комісійні** – це різноманітні консультативні, інформаційні, аудиторські, реєстраторські, трастові послуги, у результаті надання яких банки отримують дохід у вигляді комісії;

- **посередницькі** – це послуги банків з розміщення цінних паперів емітентів на первинному фондовому ринку, брокерські та дилерські послуги в операціях з фондовими цінностями, іноземною валютою, інші види операцій на грошовому ринку.

За **економічною сутністю** усі операції комерційних банків класифікують так:

- **активні** – операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу, забезпечення діяльності й підтримання необхідного рівня ліквідності;

- **пасивні** – операції, пов'язані з формуванням власного капіталу та ресурсної бази банку, забезпечують проведення активних операцій з метою досягнення запланованих показників доходності та є запорукою ліквідності й платоспроможності;

- **комісійно-посередницькі** послуги – це операції консультативного характеру, які приносять банкам дохід, але не потребують додаткового залучення та використання наявних ресурсів.

Відповідно до Закону України "Про банки та банківську діяльність" на підставі банківської ліцензії банки мають право здійснювати такі **банківські операції**:

1) приймання вкладів (депозитів) від юридичних і фізичних осіб;

2) відкриття і ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів, у тому числі переказ грошових коштів з цих рахунків за допомогою платіжних інструментів і зарахування коштів на них;

3) розміщення залучених коштів від свого імені, на власних умовах і на власний ризик.

Зазначені вище операції належать до виключно банківських операцій, здійснювати які в сукупності дозволяється тільки юридичним особам, які мають банківську ліцензію.

Банк, крім перелічених операцій, має право здійснювати такі операції та угоди:

- операції з валютними цінностями;
- емісія власних цінних паперів;
- організація купівлі та продажу цінних паперів за дорученням клієнтів;
- здійснення операцій на ринку цінних паперів від свого імені (включаючи андерайтинг);
- надання гарантій і поручительств та інших зобов'язань від третіх осіб, які передбачають їх виконання у грошовій формі;
- придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари чи надані послуги, беручи на себе ризик виконання таких вимог і приймання платежів (факторинг);
- лізинг;
- послуги з відповідального зберігання та надання в оренду сейфів для зберігання цінностей і документів;
- випуск, купівля, продаж і обслуговування чеків, векселів та інших оборотних платіжних інструментів;
- випуск банківських платіжних карток і здійснення операцій з використанням цих карток;
- надання консультаційних та інформаційних послуг щодо банківських операцій.

За умови отримання письмового дозволу НБУ банки також мають право здійснювати такі операції:

1) здійснення інвестицій у статутні фонди та акції інших юридичних осіб;

- 2) здійснення випуску, обігу, погашення (розповсюдження) державної та іншої грошової лотереї;
- 3) перевезення валютних цінностей та інкасація коштів;
- 4) операції за дорученням клієнтів або від свого імені:
 - з інструментами грошового ринку;
 - інструментами, що базуються на обмінних курсах і відсотках;
 - фінансовими ф'ючерсами та опціонами;
- 5) довірче управління коштами та цінними паперами за договорами з юридичними та фізичними особами;
- 6) депозитарна діяльність і діяльність з ведення реєстрів власників іменних цінних паперів.

Комерційні банки самостійно встановлюють відсоткові ставки та комісійну винагороду по своїх операціях.

Банкам **забороняється діяльність у сфері** матеріального виробництва, торгівлі (за винятком реалізації пам'ятних, ювілейних та інвестиційних монет) і страхування, крім виконання функцій страхового посередника.

1.5. Порядок реєстрації банків

Реєстрація банків здійснюється шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, після чого банк набуває статусу юридичної особи. Національний банк України видає банку свідоцтво про його державну реєстрацію за встановленою формою. Для Державної реєстрації уповноважені засновниками банку особи подають НБУ відповідні документи. Рішення про державну реєстрацію банку або про відмову в державній реєстрації приймається Національним банком України не пізніше тримісячного строку з моменту подання повного пакета документів.

Засновниками комерційного банку можуть бути юридичні і фізичні особи, резиденти та нерезиденти, а також держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів.

Власники **істотної участі** в банку повинні мати бездоганну ділову репутацію та задовільний фінансовий стан. Юридична чи фізична особа, яка має намір придбати істотну участь у банку або збільшити її таким чином, що така особа буде прямо чи

опосередковано володіти чи контролювати 10, 25, 50 та 75 % статутного капіталу банку чи права голосу придбаних акцій (паїв) в органах управління банку, зобов'язана отримати письмовий дозвіл Національного банку України.

Учасниками банку не можуть бути юридичні особи, в яких банк має істотну участь, інститути спільного інвестування, об'єднання громадян, релігійні та благодійні організації.

Статутний фонд комерційного банку формується відповідно до вимог Закону України "Про банки і банківську діяльність", законодавства України та установчих документів банку. Формування та збільшення статутного капіталу банку може здійснюватися виключно шляхом грошових внесків. Грошові внески для формування та збільшення статутного капіталу банку резиденти України здійснюють у гривнях, а нерезиденти – в іноземній вільно конвертованій валюті або у гривнях.

Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел.

Мінімальний розмір статутного капіталу на момент реєстрації банку не може бути менше 10 млн євро.

З метою підвищення надійності та стабільності банківської системи, забезпечення інтересів кредиторів, вкладників комерційний банк має право здійснювати банківську діяльність тільки після отримання банківської ліцензії. Банківська ліцензія надається Національним банком України на підставі клопотання банку за наявності документів, що підтверджують:

- наявність сплаченого та зареєстрованого підписного капіталу банку;

- забезпеченість банку належним банківським обладнанням, комп'ютерною технікою, програмним забезпеченням, приміщеннями відповідно до вимог НБУ;

- наявність як мінімум трьох осіб, призначених членами правління банку, які мають відповідну освіту та досвід, необхідний для управління банком.

Без отримання банківської ліцензії не дозволяється здійснювати одночасно діяльність з залучення вкладів та інших коштів, що підлягають поверненню, і надання кредитів, а також вести рахунки. Особи, винні у здійсненні банківської діяльності

без банківської ліцензії, несуть кримінальну, цивільну чи адміністративну відповідальність згідно із законами України.

Для створення **банку з іноземним капіталом** його засновники зобов'язані отримати попередній дозвіл НБУ. Банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, складає не менше 10 %.

Банк має право відкривати відокремлені підрозділи (філії, відділення, представництва тощо (табл. 1.2)).

Таблиця 1.2

Структурні підрозділи банку

Філія банку	Представництво банку	Територіально відокремлене безбалансове відділення банку
<ul style="list-style-type: none"> - не має статусу юридичної особи; - здійснює банківську діяльність від імені банку на основі довіреності; - має свій субкореспондентський рахунок і МФО; - здійснює банківські операції банку з дозволу, виданого регіональним управлінням НБУ за місцем знаходження філії 	<ul style="list-style-type: none"> - не є юридичною особою; - діє на підставі окремого положення, виступає від імені головного банку і ним фінансується; - виконує функції представництва та захисту інтересів банку; - не має права здійснювати банківську діяльність; - відкриває поточний рахунок у НБУ 	<ul style="list-style-type: none"> - не є юридичною особою; - здійснює лише розрахунково-касове обслуговування клієнтів і вкладні операції

Іноземні банки мають право відкривати філії та представництва на території України. **Іноземний банк має право на відкриття філії в Україні за таких умов:**

1) до держави, у якій зареєстровано іноземний банк, відсутні суттєві застереження з боку відповідних міжнародних органів щодо виконання нею міжнародних стандартів у сфері запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, і фінансуванню тероризму;

2) банківський нагляд у державі, у якій зареєстровано іноземний банк, відповідає Основним принципам ефективного банківського нагляду Базельського комітету з питань банківського нагляду;

3) між НБУ та органом банківського нагляду держави, у якій зареєстровано іноземний банк, укладено угоду про взаємодію у сфері банківського нагляду, гармонізації їх принципів та умов;

4) мінімальний розмір приписного капіталу філії на момент її акредитації є не менше 120 млн грн;

5) наявність письмового зобов'язання іноземного банку про безумовне виконання ним зобов'язань, які виникли у зв'язку з діяльністю його філії на території України.

Акредитацію філій іноземних банків в Україні здійснює НБУ шляхом внесення відповідного запису до Державного реєстру банків, який є підставою для здійснення банківської діяльності.

Українські банки мають право створювати дочірні банки, **філії чи представництва на території інших держав** на підставі дозволу НБУ. Для цього банк подає до НБУ бізнес-план та економічне обґрунтування доцільності створення дочірнього банку, філії чи представництва банку за кордоном. Дочірній банк, філія чи представництво українського банку на території іншої держави реєструються відповідно до вимог законодавства цієї держави.

Реорганізація банку здійснюється добровільно за рішенням його власників або примусово за рішенням НБУ. Шляхи реорганізації надані в табл. 1.3.

Таблиця 1.3

Шляхи реорганізації банку

Злиття	Приєднання	Поділ	Виділення	Перетво-
--------	------------	-------	-----------	----------

				рення
припинення діяльності двох або кількох банків як юридичних осіб та передача належних їм майна, коштів, прав та обов'язків до банку- правонаступника, який створюється у результаті злиття	припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передача належних йому майна, коштів, прав та обов'язків до іншого банку	припинення діяльності одного банку як юридичної особи та передача належних йому майна, коштів, прав та обов'язків у відповідних частинах до банків, які створюються внаслідок реорганізації цього банку шляхом поділу	перетворення банку як юридичної особи та передача певної частини належного йому майна, коштів, прав та обов'язків до банку, який створюється внаслідок реорганізації	передбачає зміну організаційно-правової форми товариства

У разі істотної загрози платоспроможності банку НБУ зобов'язаний призначити тимчасову адміністрацію. Призначення **тимчасової адміністрації** відбувається у разі:

- 1) систематичних порушень банком законних вимог НБУ;
- 2) зменшення розміру регулятивного капіталу банку на 30 % протягом останніх 6 місяців при одночасному порушенні хоча б одного економічного нормативу;
- 3) якщо банк протягом 15 робочих днів не виконує 10 % і більше своїх прострочених зобов'язань;
- 4) арешту або набрання законної сили обвинувальним вироком щодо злочинних діянь керівників банку;
- 5) вчинення банком дій щодо приховування рахунків, будь-яких активів, реєстрів, звітів, документів;

6) необгрунтованої відмови банку в наданні документів чи інформації, передбачених Законодавством, уповноваженим представникам НБУ;

7) наявності публічного конфлікту в керівництві банку;

8) наявності клопотання банку про призначення тимчасової адміністрації.

Банк може бути **ліквідований**:

- з ініціативи власників банку;

- з ініціативи Національного банку України (у тому числі за заявою кредиторів).

НБУ зобов'язаний протягом двох днів після прийняття рішення про ліквідацію банку повідомити про це Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Ліквідатор здійснюється опублікування відомостей про відкриття ліквідаційної процедури в газеті "Урядовий кур'єр" чи "Голос України" за рахунок банку у строки, передбачені законами України, з дня прийняття Національним банком України рішення про відкликання ліцензії або власником банку рішення про ліквідацію банку.

Ліквідатор протягом трьох місяців з дня опублікування оголошення про початок ліквідаційної процедури здійснює такі **заходи** щодо задоволення вимог кредиторів:

1) визначає суму заборгованості кожному кредитору та відносить вимоги до певної черги погашення;

2) відхиляє вимоги у разі їх непідтвердження;

3) відповідно до вимог нормативно-правових актів Фонду гарантування вкладів фізичних осіб надає Фонду протягом 20 робочих днів із дня настання недоступності вкладів повний перелік вкладників, які мають право на відшкодування коштів за вкладами, із визначенням їх розрахункової суми, що підлягає відшкодуванню;

4) складає перелік акцептованих ним вимог для затвердження НБУ;

5) сповіщає кредиторів про акцептування вимог;

6) щотижня протягом трьох тижнів публікує оголошення про день і місце, де можна ознайомитися з переліком вимог, і про дату подання цього переліку НБУ.

1.6. Організаційна структура комерційного банку

Організаційна структура комерційного банку визначається двома основними моментами:

- структурою управління банком;
- структурою його функціональних підрозділів і служб.

Структура управління банком представлена **вищим органом управління** – загальними зборами акціонерів (учасників). Збори вирішують стратегічні завдання в діяльності банку і реалізують їх через виконавчі та контрольні органи, які повністю йому підзвітні.

Виконавчим органом акціонерного банку є правління, а пайового – дирекція. Правління банку (дирекція) вирішують усі питання його поточної діяльності. Роботою правління керує голова правління, а роботою дирекції – генеральний директор, які обираються чи призначаються згідно зі статутом банку. Голова правління (генеральний директор) не може бути одночасно головою загальних зборів акціонерів (учасників).

Контроль за діяльністю правління (дирекції) банку здійснює **ревізійна комісія** та **внутрішній аудит** банку. Члени ревізійної комісії обираються зі складу акціонерів (учасників) за винятком посадових осіб. Головне завдання ревізійної комісії – контроль за дотриманням банком законодавчих і нормативних актів, що регулюють банківську діяльність. Внутрішній аудит є органом оперативного контролю спостережної ради банку.

Згідно з положенням НБУ "Про кредитування" банки зобов'язані приймати рішення про видачу кредиту колегіально. З цією метою вони можуть створювати **кредитний комітет**, який виконує функції контрольного органу, розробляє кредитну політику банку, структуру залучених коштів і їх розміщення, приймає рішення про надання кредитів і про рівень відсоткової ставки за кредитами.

З метою загального керівництва роботою банку і контролю за роботою правління та ревізійної комісії банки створюють спостережний орган – **спостережна рада**. Рада захищає інтереси акціонерів у перерві між проведенням загальних зборів, вирішує стратегічні завдання управління та розвитку банку, керуючись чинним законодавством і нормативними актами НБУ. Структура управління комерційним банком наведена в табл. 1.4.

Організаційна структура комерційного банку включає функціональні служби та підрозділи. Основним критерієм організаційної побудови банку є економічний зміст і обсяг операцій, які він виконує. Департаменти, управління або відділи (залежно від обсягу операцій і масштабності самого банку) формуються відповідно до класифікації окремих банківських операцій або їхніх груп за функціональним призначенням.

1.7. Регулювання відносин банку з клієнтом

Відносини банку з клієнтом регулюються законодавством України, нормативно-правовими актами НБУ та угодами між клієнтом і банком:

1. Банк зобов'язаний докладати максимальних зусиль для уникнення конфлікту інтересів працівників банку і клієнтів, а також конфлікту інтересів клієнтів банку.

2. Банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг.

3. Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу), за винятком випадків, встановлених законом.

4. Клієнт має право доступу до інформації щодо діяльності банку. Банки зобов'язані на вимогу клієнта надати таку інформацію:

1) відомості, які підлягають обов'язковій публікації, про фінансові показники діяльності банку та його економічний стан;

2) перелік керівників банку та його відокремлених підрозділів, а також фізичних та юридичних осіб, які мають істотну участь у банку;

3) перелік послуг, що надаються банком;

4) ціну банківських послуг;

5) іншу інформацію та консультації з питань надання банківських послуг;

б) щодо кількості акцій (паїв) банку, які знаходяться у власності членів виконавчого органу банку, та перелік осіб, частки яких у статутному капіталі банку перевищують 5 %.

5. Вклади фізичних осіб банків та філій іноземних банків гарантуються в порядку і розмірах, передбачених законодавством України.

6. Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою.

7. Банк відповідає за своїми зобов'язаннями всім своїм майном відповідно до законодавства.

8. Банк не відповідає за невиконання або несвоєчасне виконання зобов'язань у разі оголошення мораторію на задоволення вимог кредиторів, зупинення операцій по рахунках, арешту власних коштів банку на його рахунках уповноваженими органами державної влади.

9. Арешт на майно або кошти банку, що знаходяться на його рахунках, арешт на кошти та інші цінності юридичних або фізичних осіб, що знаходяться в банку, здійснюються виключно за рішенням суду про стягнення коштів або про накладення арешту в порядку, встановленому законом. Звільнення майна та коштів з-під арешту здійснюється за постановою державного виконавця або за рішенням суду.

10. Зупинення власних видаткових операцій банку за його рахунками, а так само зупинення видаткових операцій за рахунками юридичних або фізичних осіб здійснюється лише в разі накладення арешту відповідно до частини першої цієї статті. Зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без встановлення такої суми. Рішення суду про стягнення на кошти, які знаходяться на рахунках юридичних чи фізичних осіб,

підлягають негайному і безумовному виконанню, за винятком випадків введення мораторію відповідно до цього Законодавства.

11. Банкам забороняється відкривати та вести анонімні (номерні) рахунки.

12. Банкам забороняється вступати в договірні відносини з клієнтами – юридичними чи фізичними особами – у разі, якщо виникає сумнів стосовно того, що особа виступає не від власного імені.

Банк зобов'язаний ідентифікувати відповідно до законодавства України:

- а) клієнтів, які відкривають рахунки в банку;
- б) клієнтів, які здійснюють операції, що підлягають фінансовому моніторингу;
- в) клієнтів, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує еквівалент 50000 грн;
- г) осіб, уповноважених діяти від імені зазначених клієнтів.

13. Рахунок клієнту відкривається та зазначені операції здійснюються лише після проведення ідентифікації особи клієнтів і вжиття заходів відповідно до законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

14. Банк має право витребувати, а клієнт зобов'язаний надати документи і відомості, необхідні для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану. У разі ненадання клієнтом необхідних документів чи відомостей або умисного подання неправдивих відомостей про себе банк відмовляє клієнту в його обслуговуванні. У разі наявності при здійсненні ідентифікації мотивованої підозри щодо надання клієнтом недостовірної інформації або навмисного подання інформації з метою введення в оману банк має надавати інформацію про фінансові операції клієнта спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу.

15. Для ідентифікації клієнта-юридичної особи банк має ідентифікувати фізичних осіб, які є власниками цієї юридичної особи, мають прямий або опосередкований вплив на неї та отримують економічну вигоду від її діяльності. У разі якщо юридична особа є господарським товариством, банк має ідентифікувати фізичних осіб, які мають істотну участь у цій

юридичній особі. Клієнт має надавати передбачені законодавством відомості, які витребує банк з метою виконання вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. У разі ненадання таких відомостей клієнтом рахунок не відкривається, а в разі наявності раніше відкритих рахунків банк відмовляє в здійсненні обслуговування. Для ідентифікації і вжиття заходів, достатніх, на думку банку, для підтвердження особи клієнта-юридичної особи та для забезпечення спроможності банку виконувати правила внутрішнього фінансового моніторингу і програми його здійснення, у тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер, банк має право витребувати передбачену законодавством інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи та її керівників, в органів державної влади, які здійснюють нагляд та/або контроль за діяльністю цієї юридичної особи, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати передбачені законодавством заходи щодо збору такої інформації з інших джерел. Вказані органи державної влади, банки, інші юридичні особи зобов'язані протягом десяти робочих днів з дня отримання запиту безоплатно надати банку таку інформацію.

16. Для ідентифікації клієнта-фізичної особи та вжиття заходів, достатніх, на думку банку, для підтвердження його особи, банк має право витребувати інформацію, яка стосується ідентифікації цієї особи, в органів державної влади, банків, інших юридичних осіб, а також здійснювати заходи щодо збору такої інформації про цю особу, яка є необхідною для виконання правил внутрішнього фінансового моніторингу та програм його здійснення, у тому числі щодо виявлення фінансових операцій, що мають сумнівний характер.

17. Ідентифікація клієнта банку не є обов'язковою при здійсненні кожної операції, якщо клієнт був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом.

Усі документи про здійснення фінансових операцій, що підлягають фінансовому моніторингу, та результати ідентифікації

осіб, які здійснювали такі операції, банк зобов'язаний зберігати протягом п'яти років з дня проведення таких операцій.

Результати ідентифікації власника рахунка та особи, уповноваженої діяти від його імені, зберігаються банком протягом п'яти років після закриття рахунка.

1.8. Банківська таємниця

Інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта і взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту, є банківською таємницею.

Банківською таємницею зокрема є:

1) відомості про банківські рахунки клієнтів, у тому числі кореспондентські рахунки банків у НБУ;

2) операції, які були проведені на користь чи за дорученням клієнта, здійснені ним угоди;

3) фінансово-економічний стан клієнтів;

4) системи охорони банку та клієнтів;

5) інформація про організаційно-правову структуру юридичної особи – клієнта, її керівників, напрями діяльності;

6) відомості стосовно комерційної діяльності клієнтів чи комерційної таємниці, будь-якого проекту, винаходів, зразків продукції та інша комерційна інформація;

7) інформація щодо звітності по окремому банку, за винятком тієї, що підлягає опублікуванню;

8) коди, що використовуються банками для захисту інформації.

Банки зобов'язані забезпечити збереження **банківської таємниці** шляхом:

1) обмеження кола осіб, які мають доступ до інформації, що становить банківську таємницю;

2) організації спеціального діловодства з документами, що містять банківську таємницю;

3) застосування технічних засобів для запобігання несанкціонованому доступу до електронних та інших носіїв інформації;

4) застосування застережень щодо збереження банківської таємниці та відповідальності за її розголошення у договорах і угодах між банком і клієнтом.

Службовці банку при вступі на посаду підписують зобов'язання щодо збереження банківської таємниці і зобов'язані не розголошувати та не використовувати з вигодою для себе чи для третіх осіб конфіденційну інформацію, яка стала відома їм при виконанні своїх службових обов'язків.

Інформація щодо юридичних та фізичних осіб, яка містить банківську таємницю, розкривається банками:

а) на письмовий запит або з письмового дозволу власника такої інформації;

б) на письмову вимогу суду або за рішенням суду;

в) органам прокуратури України, Служби безпеки України, Міністерства внутрішніх справ України, Антимонопольного комітету України, органам Державної податкової служби України, органам державної виконавчої служби на їх письмову вимогу стосовно операцій за рахунками конкретної юридичної особи або фізичної особи-суб'єкта підприємницької діяльності за конкретний проміжок часу;

г) спеціально уповноваженому органу виконавчої влади з питань фінансового моніторингу на його письмову вимогу стосовно додаткової інформації про фінансову операцію, що стала об'єктом фінансового моніторингу.

Вимога відповідного державного органу на отримання інформації, яка містить банківську таємницю, повинна:

- бути викладена на бланку державного органу встановленої форми;

- бути надана за підписом керівника державного органу (чи його заступника), скріпленого гербовою печаткою;

- містити передбачені цим Законом підстави для отримання цієї інформації;

- містити посилання на норми закону, відповідно до яких державний орган має право на отримання такої інформації.

Довідки по рахунках (вкладах) у разі смерті їх власників надаються банком особам, зазначеним власником рахунка (вкладу) у заповідальному розпорядженні банку, державним нотаріальним конторам або приватним нотаріусам, іноземним

консульським установам по справах спадщини за рахунками (вкладами) померлих власників рахунків (вкладів).

Банку забороняється надавати інформацію про клієнтів іншого банку, навіть якщо їх імена зазначені в документах, угодах та операціях клієнта.

Банк має право надавати загальну інформацію, що становить банківську таємницю, іншим банкам в обсягах, необхідних при наданні кредитів, банківських гарантій.

Питання для самоконтролю

1. Визначити основні види побудови банківської системи.
2. Охарактеризувати банківську систему України за таким планом:
 - структура побудови;
 - мета стратегічного розвитку;
 - функції банку першого рівня;
 - динаміка розвитку банків другого рівня.
3. Які банки можна назвати універсальними, спеціалізованими, ощадними?
4. Охарактеризувати поняття "банківська діяльність".
5. Назвати інструменти правового впливу на банківську діяльність.
6. Охарактеризувати банківські операції за функціональними ознаками.
7. Визначити банківські операції за економічною сутністю.
8. У чому особливості сучасної організаційної структури українських банків?
9. Хто може бути засновником та акціонером банку?
10. Що таке істотна участь у банку?
11. За рахунок яких джерел може бути сформовано статутний капітал банку?
12. У якій формі мають здійснюватися внески до статутного капіталу банку?
13. Визначити основні умови регулювання відносин банку з клієнтом.
14. Що таке банківська таємниця?
15. Шляхи збереження банківської таємниці.

Тести

1. До пасивних операцій банку відносять такі операції:
 - а) кредитні, інвестиційні, касові;
 - б) депозитні, емісійні, засновницькі;
 - в) розрахункові, консультативні, посередницькі;
 - г) емісійні, депозитні, вкладні.
2. Засновниками комерційного банку можуть бути:
 - а) юридичні і фізичні особи нерезиденти України;
 - б) релігійні та благодійні організації;
 - в) юридичні особи, у яких банк має істотну участь.
3. Учасниками банку не можуть бути:
 - а) юридичні особи, у яких банк має істотну участь;
 - б) держава в особі Кабінету Міністрів України або уповноважених ним органів;
 - в) юридичні і фізичні особи резиденти України;
 - г) юридичні і фізичні особи нерезиденти України.
4. Власники істотної участі в банку повинні володіти чи контролювати не менше:
 - а) 10 % статутного капіталу банку;
 - б) 25 % статутного капіталу банку;
 - в) 50 % статутного капіталу банку;
 - г) 75 % статутного капіталу банку.
5. Банкам забороняється діяльність у сфері:
 - а) матеріального виробництва, торгівлі та страхування;
 - б) андерайдингу та лізингу;
 - в) факторингу та форфейтингу.
6. Операції з розміщення банками власного капіталу та залучених ресурсів з метою отримання доходу – це:
 - а) активні операції;
 - б) пасивні операції;
 - в) комісійно-посередницькі.
7. Банком з іноземним капіталом вважається банк, у якому частка капіталу, що належить хоча б одному іноземному інвестору, становить не менше:
 - а) 10 %;
 - б) 25 %;
 - в) 50 %.
8. Структурний підрозділ банку, що не є юридичною особою і здійснює банківську діяльність від імені банку на основі довіреності, – це:
 - а) філія банку;

- б) представництво банку;
- в) безбалансове відділення банку.

9. Чи є спільними поняття "іноземний банк" і "банк з іноземним капіталом":

- а) так; б) ні?

10. Вищим органом управління комерційного банку є:

- а) правління банку; б) дирекція банку;
- в) загальні збори акціонерів (учасників) банку; г) спостережна рада банку;
- д) ревізійна комісія банку.

2. ФОРМУВАННЯ РЕСУРСНОЇ БАЗИ БАНКУ

2.1. Ресурси банку та їх економічна характеристика

Як і будь-який господарюючий суб'єкт, банк для забезпечення своєї діяльності повинен володіти певною сумою грошових коштів і матеріальних активів, які і складають його ресурси. З точки зору походження ці ресурси складаються з власного капіталу банку, позикових коштів і залучених ним коштів на час в інших осіб. Звідси випливає, що **ресурси банку** являють собою сукупність власних, залучених і позикових коштів, наявних у розпорядженні банку, і використовуються ним для здійснення його діяльності (рис. 2.1).

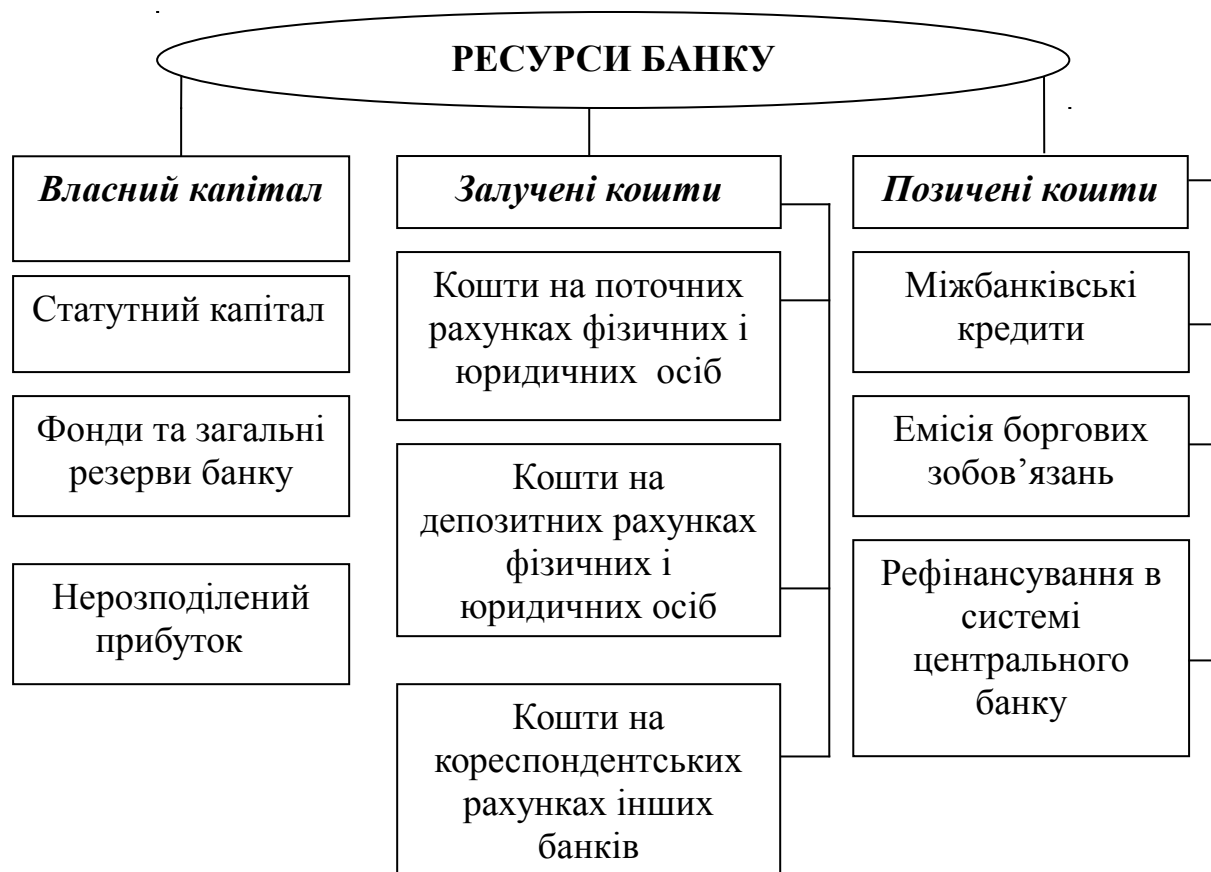

Рис. 2.1. Джерела ресурсів комерційного банку

Формування ресурсів банком здійснюється практично щодня у процесі його взаємодії з клієнтами за різними видами операцій. Класифікаційні критерії формування ресурсів надані в табл. 2.1.

Таблиця 2.1

Класифікаційні критерії формування ресурсів банку

Критерії	Характеристика
Залежно від місця мобілізації	- ресурси, які мобілізуються самим банком (внески громадян та депозити підприємств і організацій); - ресурси, придбані в інших банків
За можливістю прогнозування	- ресурси прямого прогнозування (фонди банку й нерозподілений прибуток); - ресурси непрямого прогнозування (кошти в розрахунках, залишки тимчасово вільних коштів на розрахункових рахунках підприємств)

	і організацій)
Залежно від часу використання	- постійні банківські ресурси - кошти, чия динаміка або оборотність комерційним банком може бути прогнозована й використана для здійснення активних операцій; - тимчасові банківські ресурси - кошти, які утворюються періодично в результаті здійснення деяких банківських операцій і динаміку яких важко спрогнозувати

Банк може розмістити наявні в нього кошти, проводити активні операції, що приносять доходи, лише в межах наявних у нього вільних ресурсів. Формуються та поповнюються банківські ресурси за рахунок проведення пасивних операцій, які виступають ключовим елементом управління банківською діяльністю, оскільки без якісного формування ресурсної бази банку неможливо забезпечити потрібну ефективність проведення активних операцій.

При здійсненні пасивних операцій комерційні банки повинні дотримуватись правила **"ресурсів у кожний конкретний момент часу повинно бути не просто в достатній кількості, а рівно стільки, скільки необхідно для забезпечення активних операцій"**.

Не вся сукупність мобілізованих у банку ресурсів вільна для здійснення активних операцій, а тільки його кредитний потенціал. **Кредитний потенціал** банку – це величина мобілізованих у банку ресурсів за відрахуванням резерву ліквідності (рис. 2.2).

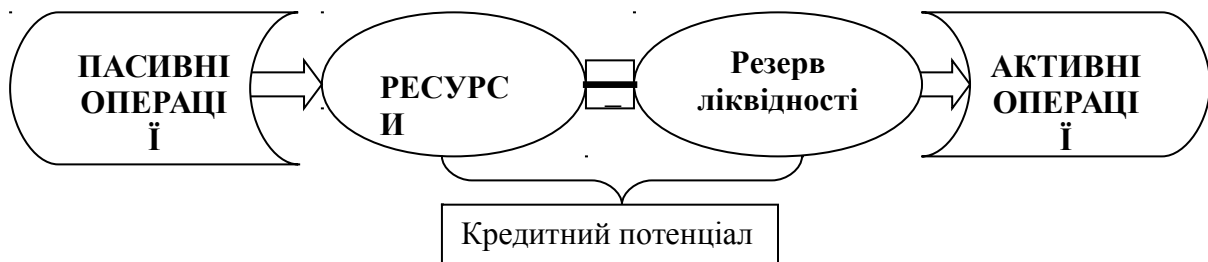

Рис. 2.2. Кредитний потенціал банку

На стійкість ресурсної бази банку впливає безліч факторів. Розглянемо деякі з них більш докладно.

Фактор терміновості ресурсів, тобто розподіл їх за терміном залучення. Більш стійким може вважатися банк, що має більш довгострокову ресурсну базу.

Фактор «летючість» залучених коштів, тобто їх здатність бути відкликаними з банку після закінчення терміну договору. Для зниження впливу цього фактора банки пропонують додаткові послуги, наприклад так звані зарплатні проекти тощо, які дозволяють утримувати ресурси в балансі банку.

Джерела залучення ресурсів на стабільність ресурсів мають також великий вплив. Якщо банк працює з ресурсами однієї галузі, то в різні періоди економічного розвитку цієї галузі можуть бути припливи і відтоки коштів. У даному випадку важливо також врахувати ступінь концентрації коштів від одного джерела. Зниження впливу цього фактора вимагає від банку диверсифікації його ресурсної бази за різними джерелами залучення.

Значний вплив на стабільність ресурсної бази має **ступінь взаємопов'язаності клієнта і банку**. Клієнти банку, які беруть участь у капіталі або мають спільні ділові цілі, як правило, при прийнятті рішення про рух коштів по рахунках у банку орієнтуються не тільки на свої інтереси, а й на інтереси конкретної кредитної організації.

Рівень платності за залучені ресурси також певною мірою впливає на їх відтік.

Для комерційного банку дуже важливо сформулювати стратегію управління пасивами, яка, з одного боку, залежить від цілей банку, сегмента ринку, на якому він працює, та інших факторів, а з іншого - формує його ресурсну базу, види пасивних операцій і можливість зберігати ліквідність у різні моменти часу.

2.2. Власний капітал банку: формування і порядок розрахунку

Теорія світової банківської справи розрізняє поняття власних коштів і капіталу банку. Перше поняття – найбільш

загальне, під другим розуміють спеціально створювані фонди і резерви, призначені для забезпечення економічної стабільності банку. Однак у вітчизняній практиці поняття „власні кошти”, „капітал”, „регулятивний капітал” тотожні.

Капітал – це грошове вираження всього реально існуючого майна, що належить банку і становить фінансову основу його діяльності та джерело ресурсів. Капітал банку покликаний підтримувати довіру клієнтів до банку. Найважливіша **роль капіталу** полягає в забезпеченні захисту вкладів, фінансової стійкості та стабільності банківської діяльності.

На початковому етапі створення банку саме власні ресурси покривають першочергові витрати (будівлі, обладнання, заробітна плата), без яких банк не може почати свою діяльність, створюються необхідні резерви. Власні ресурси є головним джерелом вкладень у довгострокові активи. Складові власного капіталу та джерела їх формування наведені в табл. 2.3.

Власний капітал банку займає незначну частину в загальному обсязі капіталу банку – до 15 %, тоді як у промислових підприємствах – 40-60 %. Особливе значення капіталу визначається його функціями (рис. 2.3.).

Таблиця 2.3.

Складові власного капіталу банку

Елемент власного капіталу	Джерело формування	Мета формування та механізм поповнення
1	2	3
Статутний (акціонерний капітал)	Емісія власних іменних акцій (простих і преференційних (привілейованих)). Прості акції дають їх власникам право голосу на загальних зборах акціонерів; на участь в управлінні банку; отримання	Повторний випуск акцій для збільшення статутного фонду

	<p>дивідендів. Власники преференційних акцій не мають права голосу на акціонерних зборах та права участі в управлінні банку, але мають право на одержання дивідендів у фіксованих розмірах незалежно від отриманого банком прибутку. Формування та збільшення статутного капіталу банку здійснюється виключно шляхом грошових внесків. Заборонено використовувати для формування статутного капіталу бюджетні, кредитні, заставні кошти. Банкам забороняється випуск акцій на пред'явника. Статутний капітал банку не повинен формуватися з непідтверджених джерел</p>	
--	--	--

Продовження табл. 2.3

1	2	3
Резервний фонд	Розмір відрахувань до резервного фонду має бути не менше 5 % прибутку банку до досягнення ними 25 % розміру регулятивного капіталу банку. Якщо діяльність банку може створювати загрозу інтересам вкладників, НБУ має право вимагати від банку збільшення розміру резервів щорічних відрахувань до них	На покриття непередбачених збитків по всіх статтях активів та позабалансових зобов'язань
Інші фонди та резерви	Відповідно до нормативно-правових актів НБУ.	На покриття збитків від

	Формуються за рахунок прибутку, що залишається після оподаткування	активних операцій
Фонди емісійних різниць	Якщо акції банку продаються за вартістю вищою, ніж їх номінальна вартість	
Нерозподілений прибуток	Утворюється в результаті розподілу прибутку як нерозподілена частина	Поповнюється новими залишками прибутку

Захисна функція – це головна функція власного капіталу комерційного банку. Власний капітал виступає в якості страхування вкладів і депозитів клієнтів банку, що гарантує певний захист інтересів кредиторів банку. Одночасно власний капітал служить для покриття поточних збитків від банківської діяльності і захисту самого банку від банкрутства.

Оперативна функція особливо важлива в період початку функціонування банку, що надає можливість за рахунок власного капіталу профінансувати придбання основних засобів, оренду приміщення та початок фінансової діяльності.

Рис. 2.3. Функції власного капіталу банку

Регулююча функція пов'язана, з одного боку, з особливою зацікавленістю суспільства в нормальному функціонуванні комерційних банків і збереженням стабільності всієї банківської системи, а з іншого – з нормами, за якими захищають комерційний банк від фінансової нестійкості та надмірних ризиків, що виступають у якості регулятора його діяльності, а саме служити підтримкою рівномірного, упорядкованого зростання банківських активів і регулювати обсяг пасивних операцій.

Перераховані функції власного капіталу сприяють зниженню ризиків банківської діяльності.

З метою забезпечення стабільної діяльності банків і своєчасного виконання ними зобов'язань перед вкладниками, а також запобігання неправильному розподілу ресурсів і втраті капіталу через ризики, що притаманні банківській діяльності, відповідно до загальноприйнятих у міжнародній практиці принципів і стандартів Національний банк установлює порядок визначення регулятивного капіталу банку і такі економічні нормативи, що є обов'язковими до виконання всіма банками нормативи капіталу:

- мінімальний розмір регулятивного капіталу (Н1);
- достатність (адекватність) регулятивного капіталу (Н2);
- співвідношення регулятивного капіталу і сукупних активів (Н3);
- норматив співвідношення регулятивного капіталу і зобов'язань (Н3-1).

При обчисленні економічних нормативів регулювання банківської діяльності власний капітал поділяють на **капітал першого та другого рівня або основний і додатковий** (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Структура капіталу банку

КАПІТАЛ	
Основний капітал, капітал першого рівня	Додатковий капітал, капітал другого рівня

визначення	вважається незмінним і таким, що не підлягає передаванню, перерозподілу та повинен повністю покривати поточні збитки	має менш постійний характер і його розмір піддається змінам. Не може бути більшим 100 % основного капіталу
елементи	<ul style="list-style-type: none"> - фактично сплачений зареєстрований статутний капітал; - додаткові внески акціонерів у статутний капітал; - прибуток, спрямований на збільшення статутного капіталу; - розкриті резерви; - резерви і фонди, створені або збільшені за рахунок нерозподіленого прибутку та оприлюднені у фінансовій звітності банку (емісійні різниці, резервні фонди, загальні резерви, що створюються під невизначений ризик, інші фонди банку 	<ul style="list-style-type: none"> - резерви під заборгованість за кредитними операціями; - результат переоцінки основних засобів; - результат поточного року (прибуток); - субординований борг, що враховується до капіталу (субординований капітал); - нерозподілений прибуток минулих років; - прибуток звітного року

Банкам необхідно мати достатній капітал для забезпечення обсягу і характеру їх комерційних угод. **Достатність капіталу банків** – здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру. Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її оберуть на себе кредитори/вкладники банку.

Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал банку в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу. Для розрахунку адекватності

регулятивного капіталу банку його активи поділяються на групи за ступенем ризику та підсумовуються з урахуванням відповідних коефіцієнтів зваження.

Збільшення розміру власного капіталу дозволяє банку відповідно розширювати вартісні межі своєї діяльності та здійснювати складніші, ризикованіші й більш дохідні операції на фінансових ринках.

Розмір і структура капіталу дозволяє судити про стійкість, надійність і стабільність банківської установи.

2.3. Формування залучених ресурсів банку

Комерційні банки залучають вільні грошові кошти юридичних і фізичних осіб шляхом виконання депозитних операцій, які є найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази банків.

Депозитна (вкладна) операція – це операція банку з залучення грошових коштів або банківських металів від вкладників на їх рахунки в банку на договірних засадах або депонування грошових коштів вкладниками з оформленням їх ощадними (депозитними) сертифікатами. Депозитні операції є найбільш суттєвим і важливим джерелом формування та збільшення ресурсної бази банків.

Депозит (вклад) – це грошові кошти в готівковій або безготівковій формі у валюті України чи в іноземній валюті або банківські метали, які банк прийняв від вкладника чи які надійшли для вкладника на договірних засадах на визначений строк зберігання або без зазначення такого строку (під відсоток або дохід в іншій формі) і підлягають виплаті вкладнику відповідно до законодавства України та умов договору. Класифікація вкладів (депозитів) здійснюється за різними ознаками, основними серед яких є вид і статус вкладника, термін вкладу, вид валюти, форма оформлення (табл. 2.4).

Таблиця 2.4

Види депозитів та їх характеристика

Класифікаційна	Вид банківського депозиту
----------------	---------------------------

ознака	
1	2
Тип клієнта	- депозити фізичних осіб; - депозити юридичних осіб; - міжбанківські депозити
Види валюти	- депозити в національній валюті; - депозити в іноземній валюті; - банківські метали
Строк депозиту	- депозити на вимогу – грошові кошти або банківські метали, що розміщені вкладниками в банках на умовах видачі вкладу (депозиту) на першу вимогу вкладника або здійснення платежів за розпорядженням власника рахунка; - депозити строкові – грошові кошти або банківські метали, розміщені вкладниками в банку на визначений договором строк з виплатою обумовлених відсотків;
Форма користування	- цінні папери: <i>банківський сертифікат</i> – різновид термінових вкладів, цінний папір, який може вільно продаватись-купуватись на фондовому ринку, виступати засобом платежу, застави тощо;

Продовження табл. 2.5

1	2
	<i>купонний ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це сертифікат, що має окремі купони, на кожному з яких зазначено строк здійснення виплати відсоткової плати. У разі настання цього строку банк відриває купон і виплачує власнику сертифіката дохід згідно з визначеним відсотком; <i>ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це письмове свідоцтво банку про депонування грошових коштів, яке засвідчує право власника сертифіката або його правонаступника на одержання після закінчення встановленого строку суми вкладу

	(депозиту) та відсотків, установлених сертифікатом, у банку, який його видав; <i>відсотковий ощадний (депозитний) сертифікат</i> – це сертифікат, який випущений банком з визначеною відсотковою ставкою
Строк депозиту	- <i>депозити "овернайт";</i> - <i>короткострокові депозити;</i> - <i>довгострокові депозити</i>
Форма оформлення	- <i>вкладна книжка;</i> - <i>платіжна картка;</i> - <i>договір;</i> - <i>сертифікат</i>
Режим функціонування	- <i>з правом поповнення;</i> - <i>без права поповнення</i>
Можливість дострокового розриву депозитного договору	- <i>можливо</i> раніше строку, зазначеного в договорі, розірвати договір <i>без штрафних санкцій;</i> - <i>можливо</i> раніше строку, зазначеного в договорі, розірвати договір <i>зі штрафними санкціями;</i> - <i>неможливо</i> раніше строку, зазначеного в договорі, розірвати договір взагалі

Основні умови залучення банківського вкладу (депозиту) відповідного виду мають бути оприлюднені банком шляхом розміщення відповідної інформації в установі банку в загальнодоступному для клієнтів місці, а також у засобах масової інформації.

Для забезпечення бажаної структури, обсягів і рівня витрат за депозитними зобов'язаннями банки використовують цінові та нецінові методи залучення коштів.

Суть цінових методів полягає у використанні відсоткової ставки за депозитами як головного важеля в конкурентній боротьбі за вільні грошові кошти фізичних і юридичних осіб, а **нецінові методи** базуються на використанні різноманітних прийомів заохочення клієнтів, які прямо не пов'язані зі зміною рівня депозитних ставок. До таких прийомів належать: реклама, поліпшений рівень обслуговування; розширення спектра

пропонованих банком рахунків і послуг; комплексне обслуговування; додаткові види безкоштовних послуг; розташування філій у місцях, максимально наближених до клієнтів; пристосування графіка роботи до потреб клієнтів тощо.

2.4. Формування запозичених джерел банківських ресурсів

Запозичені ресурси – це кошти, отримані банком на умовах кредитування для здійснення необхідної діяльності на принципах платності, строковості, забезпеченості, повернення та цільового характеру. Операції банку з запозичення коштів передбачають передусім недепозитні методи формування банківських ресурсів, тобто акумулювання недепозитних коштів. **Недепозитні (позичені) кошти банку** – це переважно позики на грошовому ринку, які залучаються у формі міжбанківських кредитів і кредитів центрального банку (НБУ), операцій з цінними паперами на вторинному фондовому ринку, а також позик на ринку євродоларів. Ці кошти мають суттєве значення для підтримки поточної банківської ліквідності й тому активно використовуються банком.

Основні елементи запозичених ресурсів виділені на рис. 2.4.

Рис. 2.4. Запозичені банківські ресурси

Головною сферою діяльності банку щодо акумулювання запозичених ресурсів є міжбанківський ринок кредитних ресурсів. **Учасниками міжбанківського ринку кредитних ресурсів** є Національний банк України, його регіональне управління, комерційні банки, їхні філії та відділення.

Метою залучення міжбанківських кредитів є:

- розширення кредитної діяльності банку з клієнтами;
- необхідність підтримки і регулювання банківської ліквідності.

Видами міжбанківських кредитів є:

- добові кредити (overnight) - незабезпеченні позички, які надають банкам з доброю репутацією. Кредитна угода укладається за телефоном, факсом, телеграфом без документальної фіксації. Повертаються на наступний день після їх отримання;

- строкові кредити - на строк від кількох днів до кількох місяців. Кредитна угода укладається в письмовій формі.

- безстрокові кредити – строки угоди автоматично продовжуються щодня, доки одна зі сторін не прийме рішення про розірвання такої угоди.

В Україні Національний банк здійснює **кредитування (рефінансування) комерційних банків** через використання таких інструментів:

- постійно діюча лінія рефінансування для надання банкам кредитів овернайт;

- проведення кількісного або відсоткового тендера. Кількісний тендер – тендер, на якому Національний банк наперед установлює ціну (відсоткову ставку), за якою банки можуть одержати кредити рефінансування або розмістити в Національному банку кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися. Відсотковий тендер – тендер, під час оголошення якого банки у своїх заявках до Національного банку зазначають ціну (відсоткову ставку), за якою вони погоджуються одержати кредит рефінансування або розмістити кошти. Сума коштів, що пропонується для рефінансування або для розміщення, може оголошуватися або не оголошуватися;

- закриті кредитні аукціони згідно з типовими правилами забезпечують найбільш якісне використання відповідних вимог НБУ та погодження на більш високу відсоткову ставку;

- ломбардні кредити, де заставою виступають облігації внутрішніх державних позик;

- операції РЕПО – купівля державних облігацій у комерційних банків („пряме РЕПО”), з наступним обов’язковим їх викупом банками („зворотне РЕПО”) на встановлену дату і за встановленою ціною.

Національний банк може прийняти рішення про рефінансування комерційних банків, якщо банк дотримується таких основних вимог:

- строк діяльності - не менш ніж один рік після отримання банківської ліцензії;

- має банківську ліцензію та генеральну ліцензію на здійснення валютних операцій;

- має активи, які можуть бути прийняті Національним банком у заставу;

- здійснює своєчасне погашення одержаних від НБУ кредитів і сплату відсотків за користування ними та є платоспроможним.

Національний банк здійснює рефінансування банків за відсотковою ставкою, що не нижча, ніж облікова ставка НБУ, і яка протягом дії кредитного договору не підлягає коригуванню.

Комерційні банки, що проводять політику інтенсивного розвитку та диверсифікації діяльності, активно діють на ринку боргових зобов'язань, випускаючи в обіг цінні папери власного боргу, серед яких переважають фінансові векселі і облігації банків, депозитні сертифікати.

Фінансовий банківський вексель – цінний папір, що посвідчує безумовне зобов'язання банківської установи сплатити після настання строку платежу визначену суму власнику векселя. Особливості видачі, обігу, обліку, сплати та стягнення за фінансовими банківськими векселями визначаються Національним банком України за погодженням з Національною комісією з цінних паперів та фондового ринку. Фінансовий банківський вексель видається в документарній формі як електронний документ.

Облігація банку – це цінний папір, який надає його власнику право отримати у визначений термін грошові кошти розміром у номінальну вартість облігації з відповідною відсотковою платою.

Депозитний сертифікат банку – це борговий цінний папір банку, який свідчить про розміщення в банку коштів і право на отримання внесеної суми і відсотків після закінчення встановленого строку.

Серед недепозитних банківських операцій все більшого розвитку набувають операції з позабалансового фінансування. Основними методами позабалансового фінансування є:

- **сек'юритизація активів** – спосіб трансформування боргових зобов'язань банку в ліквідні інструменти ринку капіталів шляхом випуску боргових цінних паперів, забезпечених пулом однорідних активів. Інколи сек'юритизацію активів називають забезпеченням активів або формою фінансування

шляхом випуску цінних паперів, забезпечених активами, які генерують грошові потоки. Суть сек'юритизації активів полягає в тому, що певну частину дохідних активів банк виводить за свій баланс і здійснює їх рефінансування шляхом емісії цінних паперів, які реалізує на відкритому ринку. Такі цінні папери, забезпечені пулом активів, називають цінними паперами, забезпеченими активами. Придбання інвесторами цінних паперів дає їм право на одержання доходу у вигляді фіксованого відсотка, джерелом якого є відсотки та основна сума платежів за сек'юритизованими активами. Метою сек'юритизації активів є перерозподіл ризиків шляхом трансформації активів банку в цінні папери на основі рефінансування;

- **продаж позичок** – здійснення операцій з правом передати іншій кредитній установі належні банку кредитні зобов'язання на підставі угоди або згідно з законодавством;

- **надання кредитних гарантій** – зобов'язання банку, за яким він погоджується за певну плату гарантувати повернення кредиту своїм клієнтом іншому банку або виконання умов контракту, укладеного між клієнтом банку і третьою особою.

2.5. Договірне регулювання банківського вкладу (депозиту)

Грошові кошти в національній та іноземній валюті або банківські метали, залучені від юридичних і фізичних осіб, обліковуються банками на відповідних рахунках, відкриття яких здійснюється банком на підставі укладеного в **письмовій формі договору банківського вкладу (депозиту) або договору банківського рахунка** (рис. 2.5).

За договором банківського вкладу банк зобов'язується виплачувати вкладнику суму та відсотки на вкладом або дохід в іншій формі на умовах і в порядку, установлених договором (дод. 2).

За договором банківського рахунка банк зобов'язується приймати і зараховувати на рахунок грошові кошти або банківські метали, що надходять, виконувати розпорядження власника

рахунка про перерахування і видачу відповідних сум з рахунка та проведення інших операцій за рахунком (дод. 3).

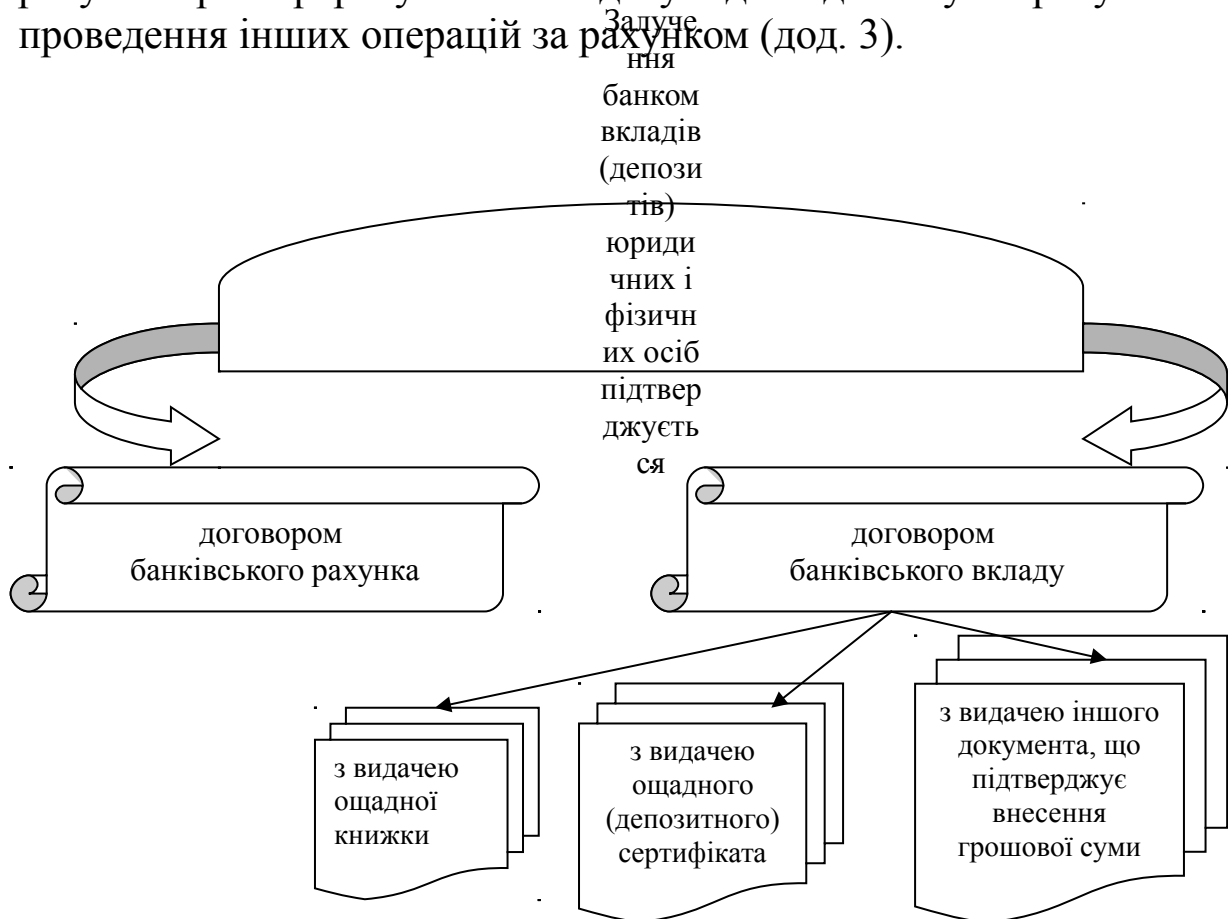

Рис. 2.5. Договори, що підтверджують депозитний вклад клієнта

Банкам **забороняється відкривати і вести анонімні (номерні) рахунки**. Банки зобов'язані на підставі офіційних документів або засвідчених в установленому законодавством України порядку їх копій ідентифікувати клієнтів - власників рахунків/представників власників рахунків/осіб, які відкривають рахунки на користь третіх осіб у порядку, установленому законодавством України.

Банк з метою ідентифікації має встановити відповідні дані про клієнта (табл. 2.5).

Документи для ідентифікації клієнта

Особа	Резидент	Нерезидент
1	2	3
Фізична особа	<ul style="list-style-type: none"> -прізвище, ім'я та по батькові; - дата народження; - серія і номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу); -дата видачі та орган, що його видав; - відомості про місце проживання або місце перебування фізичної особи; - реєстраційний номер облікової картки платника податків або серія та номер паспорта, у якому органами державної податкової служби зроблено відмітку про наявність права здійснювати будь-які платежі за серією та номером паспорта 	<ul style="list-style-type: none"> - прізвище, ім'я та по батькові (за наявності); - дата народження; - серія і номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу); - дата видачі та орган, що його видав; - громадянство; - відомості про місце проживання або місце тимчасового перебування фізичної особи в Україні
Фізична особа - підприємець	<ul style="list-style-type: none"> - прізвище, ім'я та по батькові; - дата народження; - серія і номер паспорта (або іншого документа, що посвідчує особу); - дата видачі та орган, що його видав; - відомості про місце проживання або місце перебування фізичної особи-підприємця; - реквізити банку, у якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунка; 	

1	2	3
Юридична особа	<ul style="list-style-type: none"> - повне найменування; - місцезнаходження; - відомості про органи управління та їх склад; - дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками і майном; - відомості про власників істотної участі в юридичній особі; - відомості про контролерів юридичної особи; - код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України; - реквізити банку, у якому відкрито рахунок, і номер банківського рахунка 	<ul style="list-style-type: none"> - повне найменування; - місцезнаходження та реквізити банку, у якому відкрито рахунок, номер банківського рахунку; - відомості про органи управління та їх склад; - дані, що ідентифікують осіб, які мають право розпоряджатися рахунками та майном; - відомості про власників істотної участі в юридичній особі; - відомості про контролерів юридичної особи; - посвідчення уповноваженого органу іноземної держави про реєстрацію
<p>Банк має право витребувати від клієнта інші документи та відомості, крім визначених, з метою ідентифікації його особи, змісту діяльності та фінансового стану</p>		

Уповноважений працівник банку в присутності особи, що відкриває рахунок (власника рахунка/представника власника рахунка/особи, яка відкриває рахунок на користь третьої особи), робить копії відповідних сторінок паспорта і/або інших документів з інформацією, яку банк має визначити відповідно до законодавства України з метою ідентифікації особи. Ці копії засвідчуються підписами уповноваженого працівника банку та

особи, що відкриває рахунок, як такі, що відповідають оригіналу, і зберігаються в справі з юридичного оформлення рахунка.

Банк зобов'язаний відмовитися від відкриття рахунка, якщо здійснення ідентифікації клієнта відповідно до вимог законодавства України є неможливим.

Договір банківського вкладу укладається в письмовій формі і визначає:

- а) вид банківського вкладу;
- б) суму, що вноситься або перераховується на вкладний (депозитний) рахунок;
- в) строк дії договору;
- г) розмір і порядок сплати відсотків, умови перегляду їх розміру, відповідальність сторін;
- д) умови дострокового розірвання договору;
- е) інші умови за погодженням сторін;
- ж) реквізити та підписи сторін.

За договором банківського вкладу банк зобов'язаний видати вклад **на першу вимогу вкладника**, крім випадків визначених договором.

Якщо відповідно до договору банківського вкладу **вклад повертається вкладникові на його вимогу до спливу строку** або до настання інших обставин, визначених договором, **відсотки за цим вкладом виплачуються в розмірі відсотків за вкладами на вимогу**, якщо договором не встановлено більш високий відсоток.

Якщо вкладник не вимагає повернення суми строкового вкладу зі спливом строку, встановленого договором банківського вкладу, договір вважається продовженим на умовах вкладу на вимогу, якщо інше не встановлено договором.

Фізична або юридична особа може зробити **вклад на користь третьої особи**. Визначення імені фізичної особи або найменування юридичної особи на користь якої зроблено вклад, є істотною умовою договору банківського вкладу. У разі неможливості одержання вкладу депозиту особою, на користь якої внесено грошові кошти або банківські метали, до досягнення нею повнолітнього віку за умови виникнення форс-мажорних обставин, за яких грошові кошти відшкодовуються Фондом

гарантування вкладів фізичних осіб, вклади депозити повертаються особі, що здійснила цей внесок.

Одностороння зміна (або вкладником, або банком) **умов договору** банківського рахунка або договору банківського вкладу (депозиту) **не допускається**, якщо інше не встановлено договором або законодавством України.

2.6. Порядок відкриття вкладних (депозитних) рахунків суб'єктам господарювання

Якщо суб'єкт господарювання не має рахунків у цьому банку, то відкриття йому вкладного (депозитного) рахунка здійснюється в такому порядку:

1. Особа, яка від імені суб'єкта господарювання відкриває вкладний (депозитний) рахунок, має:

а) пред'явити:

- паспорт або інший документ, що посвідчує особу;
- документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує її реєстрацію в Державному реєстрі фізичних осіб - платників податків (ідентифікаційний код);
- документи, що підтверджують повноваження представників юридичних осіб;

б) подати документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку) за переліком, визначеним у табл. 2.6.

2. На підставі цих документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію суб'єкта господарювання та осіб, уповноважених розпоряджатися вкладним (депозитним) рахунком.

3. Між банком і суб'єктом господарювання укладається в письмовій формі договір банківського вкладу.

4. Кошти на вкладний (депозитний) рахунок суб'єкта господарювання перераховуються з його поточного рахунка.

5. Нараховані відсотки (дохід в іншій формі) за вкладом (депозитом) суб'єкта господарювання відповідно до умов договору банківського вкладу можуть перераховуватися на поточний рахунок або зараховуватися на поповнення вкладу (депозиту).

6. Після настання обставин повернення коштів, визначених договором банківського вкладу, кошти з вкладного рахунка повертаються на поточний рахунок суб'єкта господарювання.

Таблиця 2.6

Документи для відкриття вкладного (депозитного) рахунка суб'єкта господарювання

Юридична особа	Відокремлений підрозділ	Фізична особа - підприємець
Копії зареєстрованого установчого документа (статуту / засновницького договору / установчого акта / положення)	Клопотання юридичної особи до банку про відкриття рахунка із зазначенням номера поточного рахунка юридичної особи та найменування банку, у якому він відкритий	Копія виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб - підприємців, що містить відомості про фізичну особу - підприємця
Копії виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, що містить відомості про юридичну особу	Копії виписки з Єдиного державного реєстру юридичних осіб і фізичних осіб-підприємців, що містить відомості про відокремлений підрозділ юридичної особи	
Картка із зразками підписів і відбитка печатки	Картка із зразками підписів і відбитка печатки	
	Копії положення про відокремлений підрозділ	

Якщо вкладний (депозитний) рахунок відкривається суб'єкту господарювання, який уже має в цьому банку поточний рахунок (тобто коли банком здійснено ідентифікацію клієнта і сформовано справу з юридичного оформлення рахунка), то вкладний (депозитний) рахунок відкривається на підставі банківського договору.

За вкладним (депозитним) рахунком суб'єкта господарювання **забороняється:**

- проведення розрахункових операцій, крім операцій, пов'язаних із реалізацією майнових прав на суму коштів, що зберігаються на вкладному (депозитному) рахунку, відповідно до договору застави коштів;

- видача коштів готівкою.

2.7. Система захисту депозитів

Надійна та ефективна система гарантування вкладів створює умови для захисту інтересів вкладників на випадок неплатоспроможності чи банкрутства банку, зменшення ризику кризи банківської системи внаслідок втрати ліквідності через масове зняття депозитів, підвищення ефективності управління грошово-кредитною сферою економіки внаслідок збільшення обсягу депозитів.

У світовій практиці виділяють три **різновиди побудови системи захисту інтересів вкладників:**

- **система страхування клієнтських внесків**, що діє відповідно до норм страхової діяльності і в разі банкрутства банку вкладник отримує зі спеціального фонду визначену суму в межах страхового покриття;

- **система гарантій** з більшою гнучкістю заходів для оздоровлення банку, за якою в разі банкрутства банку втрати вкладникові не відшкодовуються, але розпочинається комплекс заходів для оздоровлення банку;

- **змішана система**, що включає в себе елементи двох вищезгаданих систем.

Законодавство України вбачає кілька можливих **способів захисту інтересів вкладників:**

- НБУ вимагає від банків отримання ліцензії на право приймати вклади (депозити) від юридичних і фізичних осіб; відкриття та ведення поточних рахунків клієнтів і банків-кореспондентів;

- спеціалізованим банкам (за винятком ощадних) забороняється залучати вклади від фізичних осіб в обсягах, що перевищують 5 % регулятивного капіталу банку;

- повернення внесків фізичних осіб гарантується в порядку, передбаченому законодавством України. Вклади фізичних осіб Державного ощадного банку України гарантуються державою;

- банк відповідає за своїми зобов'язаннями усім своїм майном;

- НБУ визначає норми обов'язкових резервів, що залежать від термінів і виду залученої валюти;

- максимальний розмір залучення вкладів фізичних осіб недокапіталізованих банків не повинен перевищувати 100 % регулятивного капіталу;

- створено Фонд гарантування вкладів фізичних осіб.

Фонд гарантування вкладів фізичних осіб (ФГВФО) функціонує як державна спеціалізована організація на засадах, встановлених Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» від 23 лютого 2012 року № 4452-VI. **Головним завданням Фонду** є забезпечення функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб та виведення неплатоспроможних банків з ринку.

На виконання свого основного завдання Фонд здійснює такі **функції**:

- веде реєстр учасників Фонду;

- акумулює кошти, отримані з джерел, визначених статтею 19 Закону України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», здійснює контроль за повнотою і своєчасністю перерахування зборів кожним учасником Фонду;

- інвестує кошти Фонду в державні цінні папери України;

- здійснює випуск облігацій у порядку та за напрямками розміщення, визначеними Законом України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб», і видачу фінансових векселів у випадках, передбачених законом про Державний бюджет України на відповідний рік;

- здійснює заходи щодо організації виплат відшкодувань за вкладками в разі прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку;

- здійснює регулювання участі банків у системі гарантування вкладів фізичних осіб;

- бере участь в інспекційних перевірках проблемних банків за пропозицією Національного банку України;

- застосовує до банків і їх керівників відповідно фінансові санкції і накладає адміністративні штрафи;

- здійснює процедуру виведення неплатоспроможних банків з ринку, у тому числі шляхом здійснення тимчасової адміністрації та ліквідації банків, організує відчуження активів і зобов'язань неплатоспроможного банку, продаж неплатоспроможного банку або створення та продаж перехідного банку;

- здійснює перевірки банків;

- надає фінансову підтримку банку;

- здійснює аналіз фінансового стану банків з метою виявлення ризиків у їхній діяльності та прогнозування потенційних витрат Фонду на виведення неплатоспроможних банків з ринку та відшкодування коштів вкладникам;

- надає цільову позику банку для виплат вкладникам банку коштів за договорами банківського вкладу, термін дії яких закінчився, і за договорами банківського рахунка;

- здійснює заходи щодо інформування громадськості про функціонування системи гарантування вкладів фізичних осіб, захисту прав та охоронюваних законом інтересів вкладників, підвищення рівня фінансової грамотності населення;

- вивчає та аналізує тенденції розвитку ринку ресурсів, залучених від вкладників учасниками Фонду.

Відповідно до Закону «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» **учасниками Фонду** є банки, участь яких у Фонді є обов'язковою та які набувають статусу учасника Фонду в день отримання ними банківської ліцензії. Таким чином, банки, які мають банківську ліцензію, є учасниками Фонду.

Кожному вкладнику банку Фонд гарантує відшкодування коштів за його вкладом і відшкодовує кошти в розмірі вкладу, включаючи відсотки, нараховані на день прийняття рішення Національним банком України про віднесення

банку до категорії неплатоспроможних, у розмірі загальної суми вкладів, але **не більше 200 тисяч гривень**.

Фонд гарантує кошти в готівковій і безготівковій формі у валюті України або в іноземній валюті, розміщені вкладниками на умовах договору банківського вкладу, банківського рахунка або шляхом оформлення іменного депозитного сертифіката. Виплати гарантованої суми здійснюється Фондом у національній валюті України.

Вклади гарантуються окремо в кожному з банків. У разі розміщення декількох вкладів в одному банку гарантується сума всіх вкладів, але не більше визначеного законодавством розміру.

Фонд гарантує відшкодування коштів за вкладом, який вкладник має в банку, що в подальшому реорганізувався шляхом перетворення, на тих самих умовах, що і до реорганізації.

Вклади, передані перехідному банку, гарантуються Фондом на тих самих умовах, що існували до дня їх передачі.

Фонд не гарантує кошти:

- передані банку в довірче управління;
- за вкладом у розмірі менше 10 гривень;
- за вкладом, підтвердженим ощадним (депозитним) сертифікатом на пред'явника;
- розміщені на вклад у банку особою, яка була членом спостережної (наглядової) ради, правління (ради директорів), ревізійної комісії банку, якщо з дня її звільнення з посади до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних не минув один рік;
- розміщені на вклад у банку особою, яка надавала банку професійні послуги як аудитор, юридичний радник, суб'єкт оцінної діяльності, якщо ці послуги мали безпосередній вплив на виникнення ознак неплатоспроможності банку і якщо з дня припинення надання послуг до дня прийняття Національним банком України рішення про віднесення такого банку до категорії неплатоспроможних не минув один рік;
- розміщені на вклад власником істотної участі банку;
- розміщені на вклад особою, яка на індивідуальній основі отримує від банку відсотки за вкладом на більш сприятливих договірних умовах, ніж звичайні, або має інші фінансові привілеї від банку;

- за вкладом у банку, що є предметом застави та забезпечує виконання зобов'язань вкладника перед цим банком, в обсязі таких зобов'язань;

- за вкладами у філіях іноземних банків;

- за вкладами в банківських металах;

- розміщені на рахунках фізичних осіб - суб'єктів підприємницької діяльності.

Вкладник набуває право на одержання гарантованої суми відшкодування коштів за вкладами за рахунок коштів Фонду в межах граничного розміру відшкодування коштів за вкладами після прийняття рішення про відкликання банківської ліцензії та ліквідацію банку.

2.8. Нарахування відсотків за депозитами

Істотною умовою договору банківського вкладу є умова про відсотки. За користування грошовими коштами, що обліковуються на рахунку клієнта, банк сплачує відсотки. **Відсотки** – це вартість користування грошима за визначений період часу:

$$\text{Відсотки} = \text{Сума вкладу} * \text{Відсоткова ставка} * \text{Період нарахування}$$

Відсоткова ставка - це відносна величина доходу за фіксований відрізок часу. Відношення доходу (відсоткових грошей - абсолютна величина доходу від надання грошей у борг) до суми боргу.

Період нарахування - це інтервал часу, до якого приурочена відсоткова ставка, його не слід плутати з терміном нарахування. Зазвичай у якості такого періоду приймають рік, півріччя, квартал, місяць, але найчастіше мають справу з річними ставками.

Депозитний відсоток – норма доходу, яку виплачують банки своїм клієнтам за їх депозитами. Депозитний відсоток має стимулювати вкладників до тривалого збереження грошових коштів на банківських рахунках, тобто збереження коштів в організованих формах.

Ставка депозитного відсотка є відношенням суми грошових коштів, що сплачуються у вигляді відсотка, до суми коштів, які одержані у вигляді депозиту.

Відсоткові ставки за депозитними операціями встановлюються банками самостійно з урахуванням: ціни ресурсів на ринку; терміну вкладу; умов вкладу; розміру вкладу.

Порядок нарахування і виплати відсотків, розмір відсоткової ставки за вкладом обумовлюються в депозитному договорі. Якщо договором не встановлено розмір відсотків, банк зобов'язаний виплачувати відсотки в розмірі облікової ставки Національного банку України.

Банк сплачує вкладнику суму вкладу і нараховані за ним відсотки залежно від валюти вкладу (рис. 2.6).

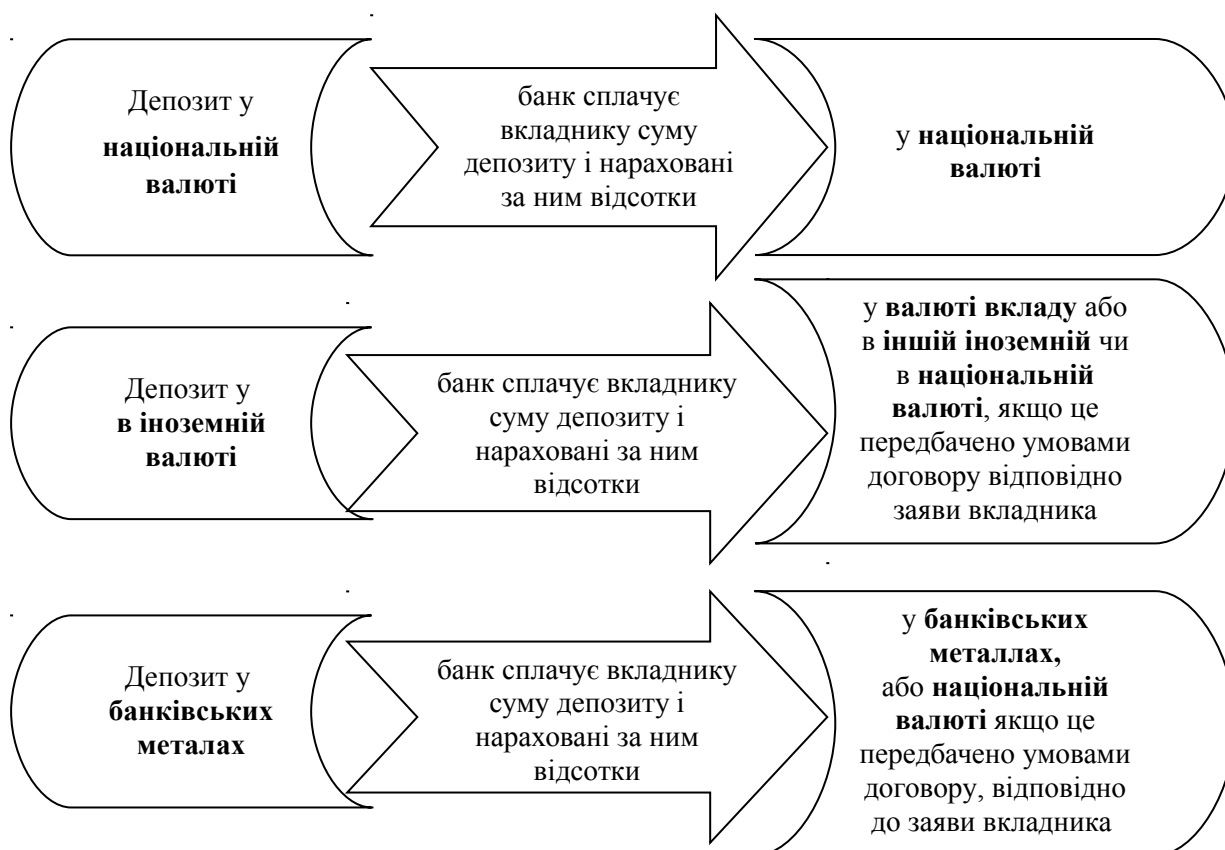

Рис. 2.6. Порядок нарахування і виплати відсотків

Відсотки на вклад (депозит), залучений відповідно до договору банківського вкладу (депозиту), якщо інше не передбачено договором, нараховуються від дня, наступного за днем надходження до банку грошових коштів або банківських металів, до дня, який передуює поверненню грошових коштів або

банківських металів вкладнику чи списанню з вкладного (депозитного) рахунка вкладника з інших підстав.

Виплата відсотків за вкладом (депозитом) здійснюється у строки, що обумовлені в договорі.

Способи нарахування відсотків залежать від умов депозитної угоди. Види відсоткових ставок та формули нарахування відсотків розглянемо з табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Види відсоткових ставок на депозит

Вид відсоткової ставки	Ознака	Формула для розрахунку	Умовні позначення
Прості відсоткові ставки	Нараховуються протягом всього терміну депозиту на одну і ту саму величину капіталу, наданого в депозит. База нарахування не змінюється	$S=P(1+ni)$ $I=P n i$	S – нарощена сума, або сума в кінці строку; P – сума вкладу (депозиту); I – відсотки за весь період депозиту; i – відсоткова ставка за депозитом; n – період депозиту;
Складні відсоткові ставки	Відсотки вкладникові не виплачуються після їх нарахування за певний період (місяць, квартал, рік), а приєднуються до суми боргу для нарощення. База для нарахування відсотків з кожним періодом збільшується	$S=P(1+i)^n$ $I=[(1+i)^n - 1]$	$n = t / K$; t – кількість днів депозиту; K – тривалість року в днях (360, 365 днів)
Каскадні відсоткові ставки	Абсолютний розмір відсоткових ставок зростає зі збільшенням тривалості користування депозитом. Цей метод нарахування дає можливість ув'язати динаміку відсоткових ставок з динамікою інфляції і застрахувати кошти вкладника	$S=P(1+\sum n_m i_m)$ $I=\sum P n_m i_m$	

Ситуація, коли термін позички менше періоду нарахування:

$$n = \frac{t}{K};$$

t - кількість днів позики. Точна кількість днів позики визначається шляхом підрахування кількості днів між датою позики і датою його погашення. **День видачі і день погашення вважаються за один день.** Наближена кількість днів позики визначається з умови, за якою будь-який місяць приймається рівним 30 дням;

К - часова база нарахування відсотків (time basis).

Часова база може дорівнювати:

- 360 днів – у цьому випадку отримують звичайні або комерційні відсотки;
- 365 або 366 днів – використовується для розрахунку точних відсотків.

У банківській практиці використовується три **методи визначення для розрахунку відсотків:**

1) метод "факт/365" – при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці та році;

2) метод "факт/360" – при розрахунку суми відсотків береться фактична кількість днів у місяці, але умовно в році 360 днів;

3) метод "30/360" – при розрахунку суми відсотків береться умовна кількість днів у місяці – 30, в році 360 днів.

Виділяють кілька основних видів відсоткових ставок за депозитом (табл. 2.8).

Відсоткові ставки за вкладними (депозитними) операціями встановлюються банками самостійно. Національний банк України встановлює індикативні розміри відсоткових ставок для банків з урахуванням ситуації на грошово-кредитному ринку.

Індикативна відсоткова ставка – рекомендований орієнтовний розмір відсоткових ставок для банків щодо проведення ними операцій із залучення та розміщення коштів. У разі повернення вкладу виплачуються всі нараховані до цього моменту відсотки.

Таблиця 2.8

Види відсоткових ставок за депозитом

Критерій класифікації	Вид відсоткової ставки
Залежно від інфляції	Номінальна ставка відсотка – це ринкова відсоткова ставка без урахування інфляції, що відображує поточну оцінку грошових активів. Встановлюється під впливом попиту та пропозиції
	Реальна ставка відсотка – номінальна ставка відсотка мінус очікуваний рівень інфляції: де $r = i - \% \Delta P$ r - реальна відсоткова ставка; i - номінальна відсоткова ставка; P - загальний рівень цін
Залежно від зміни з часом	Фіксована відсоткова ставка – постійна, встановлюється на певний термін і не залежить від будь-яких обставин
	Плаваюча відсоткова ставка підлягає періодичному перегляду. Зміна ставки здійснюється на підставі коливань тих чи інших показників
Залежно від часу виплати відсотків	Декурсивна ставка – відсоток виплачується в кінці разом з основною сумою кредиту (для позичальника вигідніше)
	Антисипативна ставка – відсоток виплачується в момент надання кредиту (авансом) і визначається на підставі кінцевої суми боргу (для кредитора вигідніше)
Залежно від методів нарахування відсотків	Прості відсотки припускають застосування ставки до однієї і тієї самої початкової сумі протягом усього терміну використання кредиту
	Складні відсотки обчислюються відносно суми з нарахованими в попередньому періоді відсотками
Залежно від строків виплати відсотків	По закінченні кожного місяця або іншого періоду, менше за тривалість депозитного договору
	По закінченні строку договору
	На початку дії договору (авансом)

Фактори, що впливають на відсоткові ставки за депозитом, розглянемо на рис. 2.7.

Рис. 2.7. Фактори впливу на відсоткові ставки за депозитом

Оподаткування доходів від вкладних (депозитних) операцій юридичних і фізичних осіб здійснюється відповідно до законодавства України. Згідно зі ст. 167 Податкового кодексу **ставка податку** становить 15 % бази оподаткування відносно нарахованих (виплачених, наданих), застосовується до доходів фізичних осіб у вигляді:

- відсотків, нарахованих на суму поточного або вкладного (депозитного) банківського рахунку;
- відсоткового або дисконтного доходу за ощадними (депозитними) сертифікатами;
- відсотків на вклад (депозит) члена кредитної спілки у кредитній спілці.

Оподаткування доходів, нарахованих (виплачених, наданих) платнику податку здійснюються податковим агентом. Податкові агенти (банки, кредитні спілки), які нараховують доходи у вигляді

відсотків, у податковому розрахунку відображують загальну суму нарахованих у звітному податковому періоді доходів і загальну суму утриманого з них податку. При цьому в податковому розрахунку не зазначається інформація про суми окремого банківського вкладного (депозитного) або поточного рахунка, ощадного (депозитного) сертифіката, вкладу (депозиту) члена кредитної спілки у кредитній спілці, суми нарахованих відсотків, а також відомості про фізичну особу-платника податку, якій нараховано такі доходи.

Питання для самоконтролю

1. Джерела формування ресурсної бази банку.
2. Що таке кредитний потенціал банку?
3. Що таке капітал комерційного банку?
4. Які особливості формування статутного капіталу акціонерного банку?
5. Які основні функції виконує капітал банку?
6. Що таке достатність капіталу банку?
7. Які економічні нормативи достатності капіталу? Як вони розраховуються?
8. Критерії класифікації банківських депозитів.
9. Що таке банківський сертифікат?
10. Як нараховуються прості і складні відсотки з банківських депозитів?
11. Який порядок відкриття депозитних рахунків суб'єктам господарювання?
12. Який порядок відкриття депозитних рахунків фізичним особам?
13. Перелічити документи, які необхідно подати юридичній особі для відкриття депозитного рахунка.
14. Перелічити документи, які необхідно подати фізичній особі-підприємцю для відкриття депозитного рахунка.
15. Які операції банків належать до недепозитних?
16. У чому полягає основне правило здійснення пасивних операцій банку?

Тести

1. Операції, за допомогою яких банк формує ресурси:
 - а) активні;
 - б) пасивні;
 - в) інвестиційні.
2. Формування статутного капіталу здійснюється:
 - а) тільки грошовими коштами;
 - б) грошовими коштами, майном, майновими і немайновими правами, що мають оцінку;
 - в) грошовими коштами і цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, і векселів);
 - г) грошовими коштами або майном, майновими і немайновими правами, що мають оцінку, цінними паперами (крім боргових емісійних цінних паперів, емітентом яких є засновник, і векселів).
3. Власний капітал банку поділяється:
 - а) на основний і додатковий;
 - б) основний капітал і капітал першого порядку;
 - в) статутний і додатковий.
4. Здатність банку покривати свої зобов'язання без урахування ризикованості операцій – це:
 - а) адекватність регулятивного капіталу;
 - б) адекватність основного капіталу;
 - в) достатність капіталу.
5. Додержання письмової форми депозитного договору є обов'язковою умовою:
 - а) так;
 - б) ні?
6. Одностороння зміна умов депозитного договору:
 - а) не допускається, якщо інше не встановлено договором або законодавством України;
 - б) допускається з боку вкладника;
 - в) допускається з боку банку.
7. У депозит банк приймає від вкладника:
 - а) готівкові гроші;
 - б) безготівкові гроші;
 - в) банківські метали;

- г) гроші в іноземній валюті;
- д) гроші в національній валюті;
- е) правильною є відповідь а)+б)+д);
- ж) правильною є відповідь а)+б)+г)+д);
- и) всі відповіді правильні.

8. До недепозитних операцій залучення ресурсів банку відносять:

- а) отримання міжбанківських кредитів;
- б) запозичення ресурсів у системі центрального банку;
- в) операції РЕПО;
- г) емісію цінних паперів власного боргу;
- д) всі відповіді правильні.

9. Якщо грошові кошти надійшли на депозитний рахунок у національній валюті, банк сплачує вкладнику суму вкладу і нараховані за ним відсотки:

- а) у національній валюті;
- б) відповідно до заяви вкладника в іноземній чи національній валюті;
- в) відповідно до заяви вкладника в іноземній валюті, національній валюті або в банківських металах.

10. Якщо грошові кошти надійшли на депозитний рахунок в іноземній валюті, банк сплачує вкладнику суму вкладу і нараховані за ним відсотки:

- а) у валюті вкладу;
- б) у валюті вкладу або відповідно до заяви вкладника в іншій іноземній валюті чи національній валюті;
- в) в іноземній валюті, національній валюті або в банківських металах.

3. КРЕДИТНІ ОПЕРАЦІЇ БАНКУ

3.1. Поняття і структура банківських активів

Активні операції – це операції з розміщення мобілізованих ресурсів банку з метою отримання доходу і забезпечення ліквідності. Активні операції можна поділити на *кредитні* (включаючи факторинг, вексельне кредитування, лізинг, форфейтинг); *інвестиційні*; *касові*; *інші активні операції* (операції з іноземною валютою, агентські, трастові, розрахункові послуги).

Активи банку відображують у балансі за ступенем їх ліквідності (табл. 3.1).

Таблиця 3.1

Структура банківських активів

Первинні резерви	Вторинні резерви	Кредитний портфель	Інвестиційний портфель	Основні фонди
Найбільш ліквідні активи, які можуть бути негайно використані для виконання зобов'язань банку: готівка в касі банку, чеки, кошти на кореспондентському рахунку в НБУ; кошти на кореспондентських рахунках в інших банках	Високоліквідні активи, які в будь-який момент з мінімальною затримкою та незначним ризиком втрат можна перетворити на готівку: облігації ОВДП; векселі; короткострокові ЦП; короткострокові кредити надійним позичальникам	Сукупність всіх наданих банком кредитів. Ці активи є головним джерелом прибутку банку, їхня частка в активах банку складає від 20 до 80 %	Сукупність цінних паперів, придбаних банком у ході інвестиційних операцій. Короткострокові цінні папери банк купує з метою забезпечення ліквідності; середньодовгострокові цінні папери банк купує з метою отримання прибутку	Найдовгостроковіші активи утворюються за рахунок власних ресурсів. Вони не дають безпосереднього прибутку, проте без них неможлива організація банківської діяльності

Термін "ліквідність" означає по відношенню до активів банку (грошових ресурсів, розміщених з метою отримання прибутку) легкість і швидкість їх перетворення в грошову форму (готівкові та платіжні засоби) для погашення своїх боргових зобов'язань при настанні відповідних строків. Економічні нормативи, які безпосередньо характеризують стан ліквідності банку, подані в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Нормативи ліквідності банку

Норматив	Розрахункова формула	Характеристика складових	Нормативне значення	Економічний зміст
----------	----------------------	--------------------------	---------------------	-------------------

Норматив миттевої ліквідності (Н4)	$H4 = x \times 100 \%$	Ккр – кошти на кореспондентському рахунку; Ка – кошти в касі; Рп – поточні рахунки для розрахунку нормативу	Не менше 20 %	Визначає спроможність банку оперативно і своєчасно здійснювати платежі клієнтів
Норматив поточної ліквідності (Н5)	$H5 = x \times 100 \%$	миттевої ліквідності; Апв – активи первинної та вторинної ліквідності; З – зобов'язання	Не менше 40 %	Визначає збалансованість між ліквідними активами й зобов'язаннями
Норматив короткострокової ліквідності (Н6)	$H6 = x \times 100 \%$	банку; Ал – ліквідні активи	Не менше 20 %	Характеризує збалансованість між ліквідними активами й короткостроковими зобов'язаннями

3.2. Класифікація банківських кредитів

Кредитні операції складають основу активної діяльності банку в розміщенні його ресурсної бази. Вони приносять банкам значну частину їхніх доходів.

Банківський кредит – це позичковий капітал банку у грошовій формі, що передається в тимчасове користування на умовах забезпеченості, повернення, терміновості, платності та цільового характеру використання.

Комерційні банки надають своїм клієнтам різноманітні позики, які можна класифікувати за різними ознаками. Класифікація банківських кредитів наведена в табл. 3.3.

Класифікація банківських кредитів

Критерій та ознака	Характеристика
1	2
За терміном використання	- <i>короткострокові кредити</i> (до 1 року), за участю такого кредиту формується оборотний капітал підприємства; джерела повернення – поточні грошові надходження; - <i>середньострокові кредити</i> (від 1 до 3 років); - <i>довгострокові кредити</i> (понад 3 роки), здійснюється відтворення основного капіталу й опосередковується інвестиційна діяльність позичальника; джерела повернення – прибуток від впровадження заходів, що прокредитовані
За забезпеченням	- <i>забезпечені (ломбардні)</i> . Форми забезпечення: застава; гарантія; іпотека; страхова угода, цесія (перевідступлення на користь банку вимог і рахунків до третьої особи); - <i>незабезпечені (бланкові)</i> – надаються при високому ступені довіри банку до позичальника
За ступенем ризику	- <i>стандартні кредити</i> – кредити, які надані позичальникам, що мають належну фінансову стійкість і мають надійне забезпечення;

Продовження табл. 3.3

1	2
	- <i>кредити з підвищеним ризиком</i> – надаються банками без забезпечення, а також клієнтам з нестійким фінансовим станом
За методом надання	- <i>одноразові позички</i> – рішення про видачу кредиту приймається банком окремо за кожною позичкою на підставі заяви та інших документів; - <i>перманентні позички</i> – надаються банком у міру виникнення у клієнтів потреби в межах розміру відкритої кредитної лінії;

	- <i>гарантовані позички</i> – банк надає зобов'язання надати клієнту кредит при виникненні в нього потреби у визначеному розмірі протягом обумовленого терміну
За способом повернення	- <i>поступовий порядок погашення</i> (у розстрочку) – встановлюється щодо довгострокових кредитів, а також тих, які надаються відповідно до встановленої позичальником кредитної лінії; - <i>одноразовим платежем</i> – здійснюється повернення одноразових короткострокових позичок, які опосередковують поточну виробничу діяльність підприємця; - <i>за вимогою кредитора</i> – стягуються тоді, коли клієнт порушує принципи кредитування або не виконує умови кредитної угоди, з регресією платежів (повертаються кредити, які видані під гарантію, поручительство або інше боргове зобов'язання третьої особи)
За строком повернення	- <i>строкові позички</i> – надаються банком на строк, зафіксований у кредитній угоді; - <i>позички до запитання</i> надаються на невизначений строк. Клієнт зобов'язаний повернути таку позичку за першою вимогою банку; - <i>прострочені позички</i> – це позички, за якими закінчилися строки повернення, встановлені в кредитній угоді, а кошти банку не повернені;

Продовження табл. 3.3

1	2
	- <i>відстрочені позички</i> (пролонговані) – позички, за якими банком перенесені строки повернення на пізніший час
За характером визначення відсотка	- <i>фіксована відсоткова ставка</i> – застосовується за згодою сторін і притаманна стабільній економіці та короткостроковим кредитам; - <i>плаваюча відсоткова ставка</i> – є засобом зменшення ризику банківських втрат в умовах нестабільної економіки, значних темпів інфляції і

	при довгостроковому кредитуванні
За способом сплати відсотка	- з виплатою відсотків у міру використання позичкових коштів (звичайний кредит); - з виплатою відсотка одночасно з одержанням позичкових коштів (дисконтний кредит)
За кількістю кредиторів	<i>позички надаються одним банком</i> - <i>синдиковані позички</i> (консорціальні) – надаються банківським консорціумом, у якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків учасників необхідну для кредитування суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку; - <i>паралельні позички</i> – передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах

Характеристика окремих видів кредиту надана в табл. 3.4 і 3.5.

3.3. Принципи й умови банківського кредитування

Здійснення кредитних операцій комерційних банків має відповідати певним вимогам і умовам:

- банківське кредитування здійснюється за принципами строковості, повернення, платності, забезпеченості та цільового використання;

- кредити видаються тільки в межах наявних ресурсів, що є в розпорядженні банку;

- про кожний випадок надання позичальнику кредиту в розмірі, що перевищує 10 % власного капіталу (великі кредити), комерційний банк мусить повідомити НБУ;

- сукупна заборгованість за кредитами, врахованими векселями та 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих одному позичальнику, не може перевищувати 25 % регулятивного капіталу банку;

- загальний розмір кредитів, наданих банком, стосовно всіх позичальників з урахуванням 100 % позабалансових зобов'язань банку не може перевищувати восьмикратного розміру регулятивного капіталу банку;

- позички надаються всім суб'єктам господарювання незалежно від форми власності;

- рішення про надання кредиту приймається колегіально (кредитним комітетом) банку й оформлюється протоколом;

- кредитування здійснюється в межах параметрів, визначених політикою банку, які включають пріоритетні напрямки в кредитування; граничні розміри кредиту на одного позичальника; обсяги та структуру кредитного портфеля; методику оцінки фінансового стану та кредитоспроможності позичальника; рівень відсоткової ставки тощо;

- кредити надаються тільки на комерційних засадах з додержанням таких умов:

а) оцінки кредитоспроможності позичальника, фінансової стабільності, рентабельності, ліквідності;

б) кредитуються тільки ті види діяльності позичальника, які передбачені його статутом;

в) позичальник повинен мати власне майно і брати участь у фінансуванні об'єкта, що кредитується, певною сумою власного капіталу;

- банки не можуть надавати кредити на покриття збитків господарської діяльності позичальника; на формування та збільшення статутного фонду клієнта;

- банк не може надавати кредити під відсоток, ставка якого є нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним за депозитами. Виняток можна робити лише у разі, якщо при здійсненні такої операції банк не матиме збитків;

- надання безвідсоткових кредитів забороняється, за винятком передбачених законом випадків;

- кредити надаються на підставі укладеної між банком і позичальником кредитної угоди (договору);

- у разі несвоєчасного погашення кредиту або відсотків за його користування банк має право видавати наказ про примусову оплату боргового зобов'язання, якщо це передбачено угодою;

- кредитування позичальників має здійснюватись з додержанням комерційним банком економічних нормативів регулювання банківської діяльності та вимог НБУ щодо формування обов'язкових, страхових і резервних фондів (табл. 3.6).

3.4. Організація кредитного процесу

Ефективність кредитної діяльності комерційного банку безпосередньо залежить від якісної структуризації процесу банківського кредитування, чітко визначених завдань основних етапів процесу кредитування та функцій працівників, що відповідають за проведення кредитних операцій.

Найважливішими **етапами кредитного процесу** є:

- отримання та розгляд кредитної заявки;
- безпосередня співбесіда з потенційним позичальником;
- оцінка кредитоспроможності;
- підготовка до складання кредитного договору;
- кредитна угода;
- моніторинг і контроль якості виданих кредитів.

Кредитні відносини між банком і клієнтом розпочинаються з **отримання та розгляду кредитної заявки**. Для вирішення питання щодо можливості отримання кредиту клієнтом надаються необхідні документи, склад яких і порядок надання залежить від виду кредитної операції та запропонованого забезпечення.

До таких документів відносять:

-обґрунтоване клопотання, у якому визначається мета заходу, що кредитується, сума і термін користування кредитом, запропоноване забезпечення, наявність замовлення на виробництво або продаж товарів та інші основні моменти;

-анкету позичальника;

-бізнес-план з техніко-економічним обґрунтуванням заходу, що кредитується, строками використання і повернення кредиту, сплати відсотків, наявністю альтернативного джерела погашення зобов'язань за договором кредиту;

-копії контрактів, угод, протоколів намірів з продавцями та покупцями та інші договори, які пов'язані з заходом, що кредитується (договори оренди приміщень, документи про право власності на землю або право постійного чи тимчасового користування нею);

-копію ліцензії, якщо діяльність підлягає ліцензуванню;

-правові гарантії забезпечення повернення кредитів (порука, гарантія, застава та інше);

-фінансові звіти, які включають баланс позичальника (форма № 1), звіт про фінансові результати (форма № 2); звіт про рух грошових коштів (форма № 3), звіт про власний капітал (форма № 4); розшифровку дебіторської та кредиторської заборгованостей (у розрізі контрагентів із зазначенням сум і дат їх виникнення та очікуваних термінів розрахунків); довідку про наявність позабалансових зобов'язань позичальника. Річні звіти надаються за останні 2 роки, а квартальні – на 4 останні звітні дати;

-декларацію про прибуток підприємства;

-акт звірки платежів до бюджету (надається ПДВ на вимогу клієнта);

-довідки інших банків про наявність заборгованості за кредитом;

-довідку Держкомприроди щодо екологічної оцінки проекту, на який запитується кредит (за необхідності).

Кредитна заявка разом із пакетом супровідних документів надходить до працівника відповідного кредитного підрозділу, який її ретельно розглядає. Після цього кредитний працівник проводить **попереднє інтерв'ю з потенційним позичальником**. Ця бесіда дозволяє з'ясувати окремі деталі кредитної заявки і скласти своєрідний психологічний портрет позичальника, оцінити професійну підготовленість керівництва фірми, ступінь реалістичності оцінок ним стану та перспектив розвитку підприємства, тим самим застрахувати кредит від ризику вже на початку угоди.

Після співбесіди кредитний працівник приймає рішення: продовжувати роботу з кредитною заявкою цього клієнта або відмовити у видачі кредиту, при цьому пояснивши, з яких причин кредит не може бути наданий.

Якщо приймається рішення щодо продовження роботи з клієнтом, то кредитна заявка разом з пакетом супровідних документів передається підрозділу кредитного аналізу для **оцінки кредитоспроможності позичальника**.

Кредитоспроможність – це здатність позичальника повністю та у визначений термін розрахуватись за своїми борговими зобов'язаннями.

Основними критеріями кредитоспроможності позичальника можуть бути:

-забезпеченість власними коштами не менш як на 50 % усіх його видатків;

-репутація позичальника (кваліфікація, здібності керівника, дотримання ділової етики, договірної та платіжної дисципліни);

-оцінка продукції, що випускається, наявність замовлення на реалізацію, характер послуг, які надаються (конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках), попит на продукцію, послуги, обсяги експорту;

-економічна кон'юнктура (перспективи розвитку позичальника);

-наявність забезпечення (застава, гарантія, поручительство);

-оцінка фінансового стану позичальника.

Критерії оцінки фінансового стану позичальника встановлюються кожним банком самостійно його внутрішніми положеннями про проведення активних операцій і методикою проведення оцінки фінансового стану позичальника.

Для здійснення **оцінки фінансового стану позичальника** – юридичної особи банк має враховувати такі основні показники його діяльності:

1) платоспроможність (коефіцієнти миттєвої, поточної і загальної ліквідності);

2) фінансова стійкість (коефіцієнти маневреності власних коштів, співвідношення залучених і власних коштів);

3) обсяг реалізації;

4) обороти за рахунками (співвідношення надходжень на рахунки позичальника і суми кредиту, наявність рахунків в інших банках);

5) склад і динаміка дебіторсько-кредиторської заборгованості (за останній звітний і поточний роки);

- 6) собівартість продукції (у динаміці);
- 7) прибутки та збитки (у динаміці);
- 8) рентабельність (у динаміці);
- 9) кредитна історія (погашення кредитної заборгованості в минулому, наявність діючих кредитів).

Розрахункова формула та економічний зміст показників наведено в дод. 7.

Важливу роль в оцінці діяльності позичальника відіграє наявність (відсутність) прийнятих видів забезпечення. Основні форми забезпечення наведені в табл. 3.7.

Таблиця 3.7

Форми забезпечення повернення позик

Форма	Застава	Гарантія	Поручителство	Страховання
1	2	3	4	5
Документ	Договір застави	Гарантійний лист	Договір поруки	Страховий поліс
Основні засоби реалізації	У разі невиконання позичальником своїх зобов'язань перед банком відбувається реалізація останнім заставленого майна на свою користь	Здійснює виплату суми позики і відсотків за нею в разі настання гарантійного випадку – неповернення позики	Відповідальність поручителя всім своїм майном перед банком у разі неповернення кредиту з боку позичальника	Виплата суми боргу та відсотків страховою компанією в разі настання страхового випадку – неповернення позики

Продовження табл. 3.7

1	2	3	4	5
Необхідні документи	Оцінка вартості, нагляд за збереженням, реалізація заставленого майна	Оцінка фінансового стану, стану рахунків та заборгованості гаранта	Оцінка фінансового стану, стану рахунків та заборгованості поручителя	Статут, оцінка фінансового стану, рахунків та заборгованості, висновки аудиторів по

				страховій компанії
Законодавче забезпечення	Закони України "Про банки і банківську діяльність", "Про заставу", "Про нотаріат"	Закони України "Про банки і банківську діяльність", "Про підприємства в Україні", "Про нотаріат"	Закони України "Про банки і банківську діяльність", "Про підприємства в Україні", "Про нотаріат"	Закони України "Про страхування", "Про банки і банківську діяльність"

Класифікація позичальників за результатами оцінки їхнього фінансового стану здійснюється з урахуванням рівня забезпеченості за кредитними операціями (табл. 3.8).

Таблиця 3.8

Клас надійності позичальника

Категорія (клас) надійності позичальника	Характеристика позичальника
1	2
Клас "А"	Фінансова діяльність дуже добра (прибуткова та рівень рентабельності вище, ніж середньогалузевий, якщо такий визначається), що свідчить про можливість своєчасного виконання зобов'язань за кредитними операціями, зокрема

Продовження табл. 3.8

1	2
	погашення основної суми боргу та відсотків за ним відповідно до умов кредитної угоди; економічні показники в межах установлених значень (відповідно до методики оцінки фінансового стану позичальника, затвердженої внутрішніми документами банку); вище

	керівництво позичальника має відмінну ділову репутацію; кредитна історія позичальника – бездоганна. Забезпечення за кредитною операцією має бути першокласним. Немає жодних свідчень можливих затримок з поверненням основної суми боргу та зі сплатою відсотків. Одночасно можна зробити висновок, що фінансова діяльність буде і надалі проводитися на такому високому рівні
Клас "Б"	Фінансова діяльність позичальника цієї категорії близька за характеристиками до класу "А", але ймовірність підтримування її на цьому рівні протягом тривалого часу є низькою. Забезпечення кредитної операції не має викликати жодних сумнівів (щодо оцінки його вартості, правильності оформлення угод про забезпечення кредитних операцій тощо). Аналіз коефіцієнтів фінансового стану позичальника може вказувати на негативні тенденції в діяльності позичальника. Недоліки в діяльності позичальників, які віднесені до класу "Б", мають бути лише потенційними. За наявності реальних недоліків клас позичальника потрібно знизити
Клас "В"	Фінансова діяльність задовільна (рентабельність нижча, ніж середньогалузевий рівень, якщо такий визначається, деякі економічні показники не відповідають мінімально прийнятним значенням) і потребує більш детального контролю. Проблеми можуть стосуватися стану

Продовження табл. 3.8

1	2
	забезпечення за кредитними операціями, необхідної документації, що свідчить про наявність і ліквідність застави. Одноразово спостерігається можливість виправлення ситуації і покращення фінансового стану
Клас "Г"	Фінансова діяльність незадовільна (економічні

	показники не відповідають установленим значенням) і спостерігається її нестабільність протягом року; є великий ризик значних збитків; імовірність повного погашення кредитної заборгованості та відсотків за нею є низькою
Клас "Д"	Фінансова діяльність незадовільна, є збитки; кредитна операція не забезпечена ліквідною заставою (або безумовною гарантією), показники не відповідають встановленим значенням, імовірність виконання зобов'язань з боку позичальника банку практично відсутня

Спираючись на присвоєну категорію, кредитний працівник визначає відповідність рівня кредитоспроможності позичальника вимогам кредитної політики банку.

У разі позитивного висновку кредитний підрозділ направляє пакет документів юридичній службі і службі безпеки банку.

Юридична служба аналізує подані документи з погляду правильності оформлення та відповідності чинному законодавству.

Служба безпеки проводить перевірку паспортних даних (даних посвідчення особи), місця реєстрації, даних, зазначених в анкеті.

За результатами перевірки й аналізу документів юридична служба і служба безпеки складають письмові висновки, що передаються в кредитний підрозділ.

Для розгляду питання про надання кредиту на кредитному комітеті банку кредитний інспектор направляє пакет документів.

Підготовка і розгляд питання на засіданні комітету, а також оформлення прийнятих рішень здійснюється відповідно до регламенту роботи кредитного комітету.

Далі виписка з протоколу засідання кредитного комітету банку і пакет документів направляються кредитному інспектору, який робить відмітку про прийняття керуючим чи кредитним комітетом банку рішення в журналі реєстрації заяв (із зазначенням дати і номера протоколу) і сповіщає про це рішення позичальника.

Наступним етапом кредитного процесу є оформлення і підписання кредитного договору (дод. 8). Одночасно з оформленням кредитного договору, графіка погашення кредиту і строкового зобов'язання кредитний інспектор оформляє також залежно від виду забезпечення договір поруки; договір застави; інші документи відповідно до чинного законодавства України.

Підписаний договір є офіційною підставою для безпосереднього перерахування банком грошових ресурсів на користь позичальника.

Підсумковим етапом кредитування є **кредитний моніторинг і контроль якості кредитного портфеля**. У ході кредитного моніторингу банк повинен своєчасно розпізнавати та оперативного відстежувати тенденції негативних змін у діяльності позичальника. Першими симптомами виникнення проблем у позичальника є:

- негативні тенденції зміни значень фінансових показників;
- прострочена заборгованість, несплата відсотків;
- прохання про пролонгацію, додаткове кредитування;
- порушення графіка погашення заборгованості за кредитом і відсотків;
- несвоєчасне надання поточної інформації;
- уникнення зустрічі з працівниками банку.

Якщо банк виявив сумнівний (безнадійний) кредит, то можна використати такий порядок дій для повернення боргів і відсотків за ними:

1. Модифікація кредитного договору (зміни умов погашення позики).

2. Реалізація забезпечення.

3. Звертання в суд.

4. Виконання судового рішення (конфіскація майна боржника, накладення арешту на кошти боржника, призначення представників банку на керівні посади підприємства – позичальника).

5. Банкрутство як виняткове вирішення питання безнадійних кредитів.

Отже, якісне, професійне та послідовне виконання всіх необхідних процедур основних етапів банківського кредитування є необхідною умовою ефективної реалізації кредитної політики

банку та забезпечення необхідного рівня дохідності, платоспроможності й ліквідності банківської діяльності.

3.5. Особливості кредитування фізичних осіб

Кредити фізичним особам надаються в національній валюті дієздатним громадянам України, які мають постійне джерело доходів, як правило, під відповідне забезпечення. Приймаючи рішення про одержання кредиту позичальник має ознайомитись з пам'яткою Національного банку України позичальнику за споживчим кредитом (дод. 9).

Для одержання кредиту фізична особа надає банку такі документи:

- обґрунтоване клопотання (заява) на отримання кредиту, у якому визначаються цілі, на які отримується кредит, сума і строк користування, запропоноване забезпечення та джерела повернення кредиту (дод. 11);

- анкету позичальника (дод. 12);

- копію паспорта клієнта;

- довідку про присвоєння ідентифікаційного номера;

- довідку з місця роботи з визначенням суми одержуваного доходу (протягом останніх 6 місяців з помісячним розбиттям) або/та декларацію про доходи, завірену податковою інспекцією);

- виписку з трудової книжки про місце роботи за останні три роки, посвідчену відділом кадрів (за відсутності відділу кадрів – посвідчену печаткою підприємства та завірену підписом керівника підприємства).

При наданні кредиту на будівництво індивідуального будинку:

- документ, що посвідчує право власності чи право користування земельною ділянкою, на якій буде проводитись будівництво, або рішення сільської, селищної, міської Рад про відведення земельної ділянки під будівництво та обслуговування житлового будинку і господарських будівель;

- дозвіл з держбудконтролю на виконання будівельних робіт.

Залежно від виду забезпечення також надаються документи, що підтверджують право власності на майно.

Всі отримані від клієнта документи на момент розгляду питання щодо можливості надання кредиту, його оформлення та документи, які будуть отримані в період кредитування, систематизуються у **кредитній справі (дод. 13)**.

При здійсненні **оцінки фінансового стану клієнта–фізичної особи** мають бути враховані:

- загальний матеріальний стан клієнта (доходи і витрати, майно, право власності на майно);
- соціальна стабільність клієнта, тобто наявність постійної роботи, сімейний стан;
- вік клієнта;
- інтенсивність користування банківськими кредитами в минулому та своєчасність їх погашення і сплата відсотків (комісій тощо) за ними, а також користування іншими банківськими послугами тощо;
- ділова репутація;
- інша інформація.

Фінансовий стан і платоспроможність клієнта/позичальника або його сім'ї визначається при наданні кредиту на підставі наданих даних щодо доходів і витрат, а також щомісячно з урахуванням обслуговування боргу за договором кредиту та іншими зобов'язаннями перед банком. Доходи клієнта мають бути підтверджені відповідними документами.

За результатами оцінки фінансового стану на підставі одного із показників платоспроможності, скоригованого з урахуванням додаткових (суб'єктивних) показників, визначається клас клієнта/позичальника.

Розмір відсоткових ставок встановлюється з урахуванням розміру облікової ставки НБУ, наданого забезпечення, кредитного ризику, собівартості кредитних ресурсів, строку користування кредитом, а також з урахуванням діючої відсоткової ставки по інших комерційних банках та інших чинників.

Банкам забороняється в односторонньому порядку змінювати умови укладених з клієнтами договорів, зокрема збільшувати розмір відсоткової ставки за кредитними договорами або зменшувати її розмір за договорами банківського вкладу (крім вкладу на вимогу).

Кредити можуть надаватися:

- у разовому порядку;
- у вигляді відкличної "кредитної лінії" (при інвестуванні в будівництво житла при поетапній його оплаті);
- у вигляді "овердрафту" (за наявності у фізичної особи карткового рахунка або поточного рахунка, на який зараховується заробітна плата).

Надання кредиту на споживчі цілі здійснюється в строки, визначені договором кредиту, з окремого позичкового рахунка. Використання кредитних коштів можливо як у безготівковій формі, так і готівкою.

З метою зменшення ризику неповернення кредиту та нарахованих відсотків банк здійснює видачу кредиту фізичним особам за наявності таких основних **видів забезпечення**:

а) застава (у якості заставодавця може виступати як позичальник, так і інша фізична або юридична особа):

- майнових прав на депозит;
- нерухомості (житлові будинки, квартири, гаражі, садові будиночки, виробничі приміщення);
- автотранспорту;
- акцій, облігацій та інших цінних паперів;
- обладнання;
- товарів довготривалого використання;

б) порука платоспроможних юридичних осіб.

Протягом строку дії договору кредиту служби банку здійснюють **контроль** за виконанням позичальником умов кредитування та забезпечують супроводження кредиту шляхом:

- здійснення постійного контролю за повнотою повернення кредиту та сплатою нарахованих відсотків на підставі платіжного календаря, який складається з урахуванням умов договорів кредиту та обґрунтувань термінів погашення кредиту;

- здійснення контролю за цільовим використанням суми кредиту відповідно до умов договору кредиту;

- проведення перевірок на місці у позичальника наявності застави та стану її збереження при виникненні проблем з виконання графіка погашення заборгованості та відсотків;

- здійснення контролю за виконанням позичальником зобов'язань повідомляти банк про зміни місця проживання, прізвища, імені, роботи, отримуваного доходу, втрати застави або

інші обставини, які можуть негативно вплинути на виконання зобов'язань за договором кредиту;

- проведення аналізу та оцінки фінансового стану (при зміні розміру доходів, втрати застави, невиконання графіка погашення заборгованості та відсотків) та визначення групи ризику, щомісячне здійснення розрахунку резерву.

При погіршенні фінансового стану позичальника або виникненні ускладнень з поверненням кредиту і сплатою нарахованих відсотків висновок з пропозиціями подальших відносин подається на розгляд керівника кредитного підрозділу для визначення подальших дій.

Повернення кредитів здійснюється:

- у безготівковій формі – з поточного (карткового, депозитного) рахунка позичальника, переказами через підприємства зв'язку, установи банків, шляхом утримання коштів із заробітної плати, з поточного (депозитного) рахунка поручителя (гаранта), майнового поручителя, покупця заставленого майна чи судового виконавця тощо;

- у готівковій формі шляхом внесення позичальником готівки в касу банку.

Протягом дії договору кредиту банк у виключних випадках за наявності об'єктивних причин невиконання зобов'язань та за наявності реальних джерел повернення боргів найближчим часом може надавати позичальнику за його клопотанням відстрочку погашення кредиту (окремих частин).

3.6. Вартість кредиту

Банки зобов'язані перед укладенням кредитного договору надати споживачу в письмовій формі інформацію про умови кредитування, а також орієнтовну сукупну вартість кредиту, зазначивши таке:

- найменування та місцезнаходження банку-юридичної особи та його структурного підрозділу;

- умови кредитування, зокрема:

1) можливу суму кредиту;

- 2) строк, на який кредит може бути одержаний;
- 3) мету, з якою кредит може бути використаний;
- 4) форми та види його забезпечення;
- 5) необхідність здійснення оцінки майна та, якщо така оцінка є необхідною, ким вона здійснюється;
- 6) наявні форми кредитування з коротким описом відмінностей між ними, у тому числі між зобов'язаннями споживача;
- 7) тип відсоткової ставки (фіксована, плаваюча тощо);
- 8) переваги та недоліки пропонованих схем кредитування;

- орієнтовну сукупну вартість кредиту з урахуванням:

а) відсоткової ставки за кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту (у тому числі на користь третіх осіб – страховиків, оцінювачів, реєстраторів, нотаріусів тощо);

б) варіантів погашення кредиту, включаючи кількість платежів, їхню періодичність та обсяги;

в) можливостей та умов дострокового повернення кредиту;

- інші умови, передбачені законодавством.

Банки зобов'язані отримати **письмове підтвердження споживача про ознайомлення** з вищенаведеною інформацією.

Банки зобов'язані в кредитному договорі або додатку до нього надавати детальну тарифікацію сукупної вартості кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, зазначивши таке:

- значення відсоткової ставки та порядок обчислення відсоткових доходів відповідно до вибраного банком методу згідно з вимогами нормативно-правових актів НБУ;

- перелік, розмір і базу розрахунку всіх комісій (тарифів) банку, що пов'язані з наданням, обслуговуванням і погашенням кредиту, у тому числі комісії за обслуговування кредитної заборгованості, розрахунково-касове обслуговування, здійснення валютно-обмінних операцій, юридичне оформлення тощо;

- перелік і розмір інших фінансових зобов'язань споживача, які виникають на користь третіх осіб згідно з вимогами законодавства України та/або умовами кредитного договору (страхові платежі під час страхування предмета застави, життя та працездатності споживача, розмір зборів до Пенсійного фонду України, комісії під час купівлі-продажу іноземної валюти для погашення кредиту та відсотків за користування ним, біржові збори, послуги реєстраторів, нотаріусів, інших осіб тощо).

Кредитний договір має містити графік платежів (згідно зі строковістю, зазначеною у договорі, – щомісяця, щокварталу тощо) у розрізі сум погашення основного боргу, сплати відсотків за користування кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача за кожним платіжним періодом. У графіку платежів має бути докладно розписана сукупна вартість кредиту за кожним платіжним періодом.

Банки зобов'язані в кредитному договорі зазначати сукупну вартість кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг та інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту, а також зазначити її в відсотковому значенні та в грошовому вираженні у валюті платежу за кредитним договором у вигляді:

- *реальної відсоткової ставки* (у відсотках річних), яка точно дисконтує всі майбутні грошові платежі споживача за кредитом до чистої суми виданого кредиту. Розрахунок значення реальної відсоткової ставки здійснюється з використанням такої формули:

$$\text{ЧСК} = \sum_{t=1}^n \frac{\text{Потік}_t}{(1+d)^t}, \quad (3.1)$$

де ЧСК – чиста сума кредиту, тобто сума коштів, які видаються споживачу або перераховуються на рахунок отримувача в момент видачі кредиту. Чиста сума кредиту розраховується як основна сума кредиту, що визначена згідно з умовами договору, за вирахуванням суми коштів, які утримуються банком під час видачі кредиту, а також усіх платежів за рахунок власних коштів споживача, що здійснені ним для виконання умов отримання кредиту;

d – реальна відсоткова ставка;

t – порядковий номер періоду дії кредитного договору (місяць або день);

n – загальна залишкова кількість періодів дії кредитного договору (місяців або днів) на дату розрахунку;

Потік _{t} – сума коштів, яку споживач сплачує банку та/або іншим особам за кредитом. До потоку включаються платежі в погашення основного боргу за кредитом, відсотків за користування ним, комісії на користь банку, платежі на користь третіх осіб, які сплачуються відповідно до отриманого кредиту та пов'язані з обслуговуванням і погашенням кредиту;

- абсолютного значення подорожчання кредиту (у грошовому вираженні), розрахунок якого здійснюється шляхом підсумовування всіх платежів (відсотки за користування кредитом, усі платежі за супутні послуги, пов'язані з наданням кредиту, його обслуговуванням і погашенням), здійснених споживачем як на користь банку, так і на користь третіх осіб під час отримання, обслуговування та погашення кредиту.

Банки зобов'язані в кредитному договорі зазначити:

- вид і предмет кожної супутньої послуги, яка надається споживачу;

- обґрунтування вартості супутньої послуги (нормативно-правові акти щодо визначення розмірів зборів та обов'язкових платежів, тарифів нотаріусів, страхових компаній, суб'єктів оціночної діяльності, реєстраторів за надання витягу з Державного реєстру обтяжень рухомого майна про наявність чи відсутність обтяжень рухомого майна, інших реєстрів тощо);

- про відкриття банківського рахунка, відкритого з метою зарахування на нього суми наданого кредиту або надання кредиту за рахунком (овердрафт), про умови відкриття, ведення та закриття такого рахунка, тарифи та всі суми коштів, які споживач має сплатити за договором банківського рахунка у зв'язку з отриманням кредиту, його обслуговуванням і погашенням;

- правило, за яким змінюється відсоткова ставка за кредитом, якщо договором про надання кредиту передбачається можливість зміни відсоткової ставки за кредитом залежно від зміни облікової ставки Національного банку або в інших випадках.

Банки мають право змінювати відсоткову ставку за кредитом лише в разі настання події, не залежної від волі сторін договору,

яка має безпосередній вплив на вартість кредитних ресурсів банку.

Банки не мають права змінювати відсоткову ставку за кредитом у зв'язку з волевиявленням однієї зі сторін (зміни кредитної політики банку).

Банки не мають права встановлювати платежі, які споживач має сплатити на користь банку за дії, що банк здійснює на власну користь (ведення справи, договору, облік заборгованості споживача тощо), або за дії, які споживач здійснює на користь банку (прийняття платежу від споживача тощо) або що їх вчиняє банк чи споживач з метою встановлення, зміни або припинення правовідносин (укладення кредитного договору, унесення до нього змін, прийняття повідомлення споживача про відкликання згоди на укладення кредитного договору тощо).

Якщо умовами кредитного договору передбачено або допускається використання кількох альтернативних варіантів надання банківських послуг, які є супутніми до кредитної операції (зокрема погашення заборгованості готівковими коштами до банку або шляхом безготівкового розрахунку), банк зобов'язаний надати клієнту вичерпну інформацію про вартість кожного з альтернативних варіантів надання послуг.

У разі надання кредиту в іноземній валюті банки зобов'язані під час укладення кредитного договору:

- попередити споживача, що валютні ризики під час виконання зобов'язань за кредитним договором несе споживач;

- надати інформацію щодо методики, яка використовується банком для визначення валютного курсу, строків і комісій, пов'язаних з конвертацією валюти платежу у валюту зобов'язання під час погашення заборгованості за кредитом та відсотками за користування ним.

3.7. Методи мінімізації кредитного ризику

Кредитний ризик пов'язаний із можливістю невиконання позичальником своїх фінансових зобов'язань, тобто з небезпекою втрат банком основної суми позики і відсотків на неї. Зменшити кредитний ризик можна за допомогою таких заходів:

- лімітування кредитів – визначення граничної суми заборгованості за позичкою конкретному позичальникові. Для

клієнта це обмеження в можливості одержати кредит за певний період і на конкретну мету;

- диверсифікація активних операцій – розміщення банківських ресурсів у різноманітних активних операціях;

- диверсифікація кредитного портфеля – розподіл коштів, що їх надають у позику між різними суб'єктами (юридичними і фізичними особами);

- якісна оцінка кредитоспроможності позичальника;

- використання ефективних форм забезпечення повноти і своєчасності повернення кредиту;

- оперативність у процесі стягнення боргу – підтримання постійного контакту з позичальником протягом усього терміну користування позиченими коштами;

- ведення кредитних історій позичальників;

- створення банками спеціальних резервів для відшкодування втрат від кредитної діяльності;

- дотримання запроваджених НБУ економічних нормативів (табл. 3.6).

Питання для самоконтролю

1. Прокласифікувати активи банків за ступенем ліквідності.
2. У чому відмінність між первинними і вторинними резервами?
3. Які види найдохідніших активів ви знаєте?
4. Як класифікують активні операції банків?
5. На яких умовах надається банківський кредит?
6. Які економічні нормативи регулюють кредитну діяльність банків? Хто їх встановлює?
7. За якими критеріями класифікують банківські кредити? Дати їхню характеристику.
8. Назвати принципи й умови банківського кредитування.
9. Охарактеризувати основні етапи процесу банківського кредитування.
10. Назвати основні критерії кредитоспроможності позичальника.
11. Які форми забезпечення кредиту ви знаєте?
12. Охарактеризувати класи надійності позичальника.
13. Які є методи мінімізації кредитного ризику?

Тести

1. Найбільш ліквідні активи, які можуть бути негайно використані для виконання зобов'язань банку, – це:

- а) готівка в касі банку;
- б) кредитний портфель банку;
- в) інвестиційний портфель;
- г) основні фонди банку.

2. Норматив миттєвої ліквідності (Н4) визначає:

а) спроможність банку оперативно і своєчасно здійснювати платежі клієнтів;

б) збалансованість між ліквідними активами й зобов'язаннями;

в) збалансованість між ліквідними активами й короткостроковими зобов'язаннями.

3. Норматив поточної ліквідності (Н5) визначає:

а) здатність банку оперативно і своєчасно здійснювати платежі клієнтів;

б) збалансованість між ліквідними активами й короткостроковими зобов'язаннями;

в) збалансованість між ліквідними активами й зобов'язаннями.

4. Норматив короткострокової ліквідності (Н6) визначає:

а) здатність банку оперативно і своєчасно здійснювати платежі клієнтів;

б) збалансованість між ліквідними активами й зобов'язаннями;

в) збалансованість між ліквідними активами й короткостроковими зобов'язаннями.

5. Джерелами повернення за короткостроковим кредитом є:

- а) поточні грошові надходження;
- б) прибуток від впровадження заходів, що прокредитовані.

6. Джерелами повернення за довгостроковим кредитом є:

- а) поточні грошові надходження;
- б) прибуток від впровадження заходів, що прокредитовані.

7. Кредити, забезпечені заставою, гарантією, іпотекою, страховою угодою тощо, називаються:

- а) бланковими;
- б) ломбардними.

8. Синдиковані позички – це позички:

а) що надаються банківським консорціумом, у якому один з банків виконує роль менеджера, збирає з банків-учасників необхідну для кредитування суму ресурсів, складає з позичальником кредитну угоду і надає позичку;

б) передбачають участь у їх наданні декількох банків, але кожний банк окремо оформляє кредит клієнту на однакових погоджених умовах.

9. Банки не можуть надавати кредити:

а) на покриття збитків господарської діяльності позичальника;

б) на формування та збільшення статутного фонду клієнта;

в) під відсоток, ставка якого є нижчою від відсоткової ставки за кредитами, які бере сам банк, і відсоткової ставки, що виплачується ним за депозитами;

г) правильна відповідь а)+ в);

д) правильна відповідь а)+б)+в).

10. Кредит за овердрафтом – це:

а) кредит, що надається клієнту однією сумою. Надання кредиту може відбуватись як шляхом зарахування суми кредиту на поточний рахунок клієнта-позичальника, так і шляхом оплати з позичкового рахунка зобов'язань клієнта перед третіми особами;

б) кредит, який надається клієнту шляхом оплати його розрахункових документів з поточного рахунка понад фактичний (кредитовий) залишок на ньому в межах встановленого банком ліміту;

в) кредит, що надається в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми за певний період часу без проведення додаткових спеціальних переговорів шляхом відкриття для позичальника окремого позикового рахунка для зарахування сум кредиту та сум для наступного його погашення.

4. ФОНДОВІ ОПЕРАЦІЇ КОМЕРЦІЙНИХ БАНКІВ І БАНКІВСЬКІ ІНВЕСТИЦІЇ

4.1. Класифікація операцій банків з цінними паперами

Операція з цінними паперами – це юридично оформлена та закінчена дія або послідовність дій на фондовому ринку, об'єктом яких є цінні папери та грошові засоби. Банки є найбільш активними учасниками ринку цінних паперів і можуть

здійснювати всі дозволені законом види діяльності за наявності спеціальної ліцензії НБУ. Усі банківські операції з цінними паперами можуть бути поділені на три основні групи: емісійні; інвестиційні; клієнтські.

Емісійні – пасивні операції, які здійснюються через випуск цінних паперів власного боргу з метою формування і збільшення власного капіталу та залучення ресурсів для використання в активних операціях. Такими операціями є:

- випуск акцій і облігацій;
- емісія векселів;
- випуск депозитних та ощадних сертифікатів.

Інвестиційні – активні операції із вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені з метою одержання прибутків, для забезпечення участі у статутному капіталі інших підприємств та контролю над їх власністю. До цих операцій відносять:

- арбітражну дилерську діяльність, тобто виконання угод купівлі-продажу цінних паперів від свого імені та за свій рахунок шляхом виставлення власних цін купівлі-продажу із зобов'язанням їх купівлі та(або) продажу за заявленими цінами;

- купівлю акцій з метою утримування їх у своєму розпорядженні терміном більш ніж 1 рік.

Прямі інвестиції банків – це внесення банками власних коштів або майна до статутного фонду юридичної особи в обмін на корпоративні права (акції, пайові свідоцтва), емітовані такою юридичною особою.

Банки мають право здійснювати прямі інвестиції (за рахунок власних коштів і від власного імені) лише на підставі письмового дозволу Національного банку. Без письмового дозволу НБУ банки мають право здійснити інвестицію, якщо:

- інвестиція в будь-яку юридичну особу становить не більш ніж 5 % регулятивного капіталу банку;

- юридична особа, в яку здійснюється інвестиція, веде виключно діяльність з надання фінансових послуг;

- регулятивний капітал банку повністю відповідає вимогам для інвестицій, установленим нормативно-правовими актами НБУ.

Банку забороняється інвестувати кошти в підприємство, установу, статутом яких передбачено повну відповідальність його власників.

Клієнтські – посередницькі операції з цінними паперами, які здійснюються банками від імені, за рахунок і на користь клієнтів з метою одержання доходу у вигляді комісійних винагород від операцій з цінними паперами. Це такі операції:

- *андерайтинг*, тобто гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів, що виконується в декілька етапів:

1) підготовка емісії – консультування чи розроблення проекту емісії, висновок договору андерайтингу;

2) перейняття емісії – викуп цінних паперів чи виконання розміщення на комісійній основі;

3) розміщення емісії: публічне, через біржу чи в приватному порядку;

- *брокерська діяльність*, тобто здійснення угод з цінними паперами як повіреного чи комісіонера, що діє на підставі договору доручення або комісії (табл. 4.1);

- *діяльність з управління цінними паперами*, тобто здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного строку довірчого управління цінними паперами, що належать іншій особі, в інтересах цієї або інших осіб. Довірче управління переданими банком у володіння цінними паперами клієнтів припускає:

- приймання цінних паперів на збереження;
- одержання доходів за цінними паперами;
- купівля/продаж паперів з метою забезпечення збереження активів або забезпечення визначеного рівня прибутковості (управління портфелем цінних паперів клієнта);
- доставка цінних паперів клієнтам;
- укладання договорів від імені клієнта;
- управління коштами клієнта, призначеними для інвестування в цінні папери або отриманими в результаті управління ними і т. п.

Таблиця 4.1

Функції комерційного банку як брокера

Банк як фінансовий брокер

Довірена особа	Комісіонер	Консультант
діє на основі доручення: здійснює купівлю/продаж цінних паперів від імені і за рахунок клієнта	діє на основі договору комісії за дорученням клієнта і за його рахунок, але від свого імені. Брокер може використати тимчасове перебування у нього грошей клієнта для інвестування в цінні папери, одержуючи для себе частину прибутку	надає клієнту інформацію щодо цінних паперів та їх емітентів за комісію

Довірче управління за своїм змістом є близьким поняттям **траст**, але в Україні трастові операції не дуже поширені. Під трастом традиційно розуміють керування майном, власністю клієнта шляхом одержання широких юридичних прав на розпорядження цією власністю. **Довірче ж управління**, на відміну від трасту, **обмежене агентськими функціями**. Дохід, одержаний внаслідок управління цінними паперами, не належить банку, а перераховується на рахунок клієнта, за винятком комісійних на користь керуючого;

- *клірингова діяльність* – послуги з визначення взаємних зобов'язань (збирання, звіряння, коригування інформації щодо угод з цінними паперами і підготовка бухгалтерських документів) і їх заліку з поставок цінних паперів і розрахунків за ними;

- *депозитарна діяльність* – надання послуг зі зберігання сертифікатів цінних паперів і(або) обліку переходу прав на цінні папери;

- *реєстраторська діяльність* – операції зі збирання, фіксації, обробки, зберігання та подання інформації, що складає систему ведення реєстру власників цінних паперів;

- *діяльність з обслуговування клієнтських операцій з цінними паперами* – надання консультаційно-інформаційних послуг, що безпосередньо сприяють укладанню цивільно-правових угод з цінними паперами між учасниками фондового ринку.

4.2. Формування портфеля цінних паперів та управління ним

Основна мета інвестицій – дохідність вкладень, безпека вкладень, ризик інвестицій і ліквідність вкладених коштів. Жоден цінний папір не відповідає всім цим цілям. Тому банки формують **портфель цінних паперів** (інвестиційний портфель), тобто сукупність придбаних банком цінних паперів, право на володіння, користування та розпорядження якими належить банку та які згруповані за їх типами і призначенням.

Залежно від мети банківський **інвестиційний портфель класифікують** так:

-портфель цінних паперів на продаж – для подальшого продажу й отримання торговельного доходу від різниці між ціною продажу та ціною купівлі; ці папери відповідають відразу двом вимогам: 1) вільно обертаються на ринку; 2) мають визначений короткостроковий період дієздатності (не більше одного року). У той час, коли цінні папери є в портфелі на продаж, вони можуть принести додатково дивідендний або відсотковий дохід;

-портфель цінних паперів на інвестиції складається із цінних паперів, що були придбані банком для їх утримання до настання строку погашення (для безстрокових цінних паперів – довічно) і отримання дивідендного доходу, а також для використання інших прав, що впливають із володіння цінними паперами;

-портфель пайової участі (внесків в асоційовані компанії) включає довгострокові вкладення капіталу (акції, паї) комерційного банку в асоційовані компанії, де банк володіє 20 % або більшою частиною їхніх капіталів і на його частку виплачуються дивіденди;

-портфель вкладень у дочірні компанії передбачає вкладення капіталу банку в дочірні компанії, при цьому банк повинен володіти 50 % або більшою частиною капіталу дочірніх компаній.

Доходи від вкладень у дані інвестиційні портфелі можуть бути невеликими, але банк переслідує такі цілі, як контроль за управлінням цими компаніями і вплив на їхню діяльність.

З метою обмеження інвестиційного ризику, пов'язаного зі здійсненням інвестиційної діяльності та можливою втратою капіталу інвестора, Національний банк установив такі нормативи інвестування: норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11), норматив загальної суми інвестування (Н12) (табл. 4.2).

Таблиця 4.2

Економічні нормативи, що регулюють інвестиційну діяльність банків

Норматив	Розрахункова формула	Характеристика складових	Нормативне значення	Економічний зміст
1	2	3	4	5
Норматив інвестування в цінні папери окремо за кожною установою (Н11)	$H11 = \dots = x \ 100 \%$	Кін – кошти банку, що інвестуються на придбання акцій (часток/паїв) окремо за кожною установою; ЦП – цінні папери в портфелі банку на продаж та на інвестиції з ураху-	Н11 не має перевищувати 15 %	Визначає здатність банку компенсувати за рахунок капіталу можливі збитки від інвестицій в одне підприємство

Продовження табл. 4.2

1	2	3	4	5
Норматив загальної суми інвестування (Н12)	$H12 = \dots = x \ 100 \%$	ванням загальної суми сформованого резерву під знецінення цінних паперів у портфелі банку на продаж та на інвестиції; Вак – вкладення в капітал (що не	Н12 не має перевищувати 60 %	Визначає здатність банку компенсувати за рахунок капіталу можливі збитки від інвестицій

		консолідуються) інших банків та установ у розмірі 10 % і більше їхнього статутного капіталу та в дочірні установи; РК – регулятивний капітал банку		в усі об'єкти
--	--	--	--	---------------

4.3. Ризик інвестиційної діяльності та методи мінімізації ризику

Основне завдання банку полягає у формуванні портфеля паперів з такими інвестиційними характеристиками, що забезпечують інвестору стійкий дохід при мінімальному ризику. **Доходи за цінними паперами** є важливою складовою фінансових результатів діяльності кредитних організацій. Вони можуть складатися з відсотків за облігаціями, дивідендів за акціями та позитивних курсових різниць (виникають при продажу чи погашенні цінних паперів за ціною, вищою, ніж балансова).

Рентабельність операцій з цінними паперами може бути розрахована так:

Рентабельність операцій з ЦП = (Прибуток від операцій з ЦП - Видатки за операціями з ЦП) / Обсяг операцій з ЦП.

Банківським інвестиціям властиві такі **ризик**:

- **кредитний ризик**, пов'язаний з імовірністю того, що фінансові можливості емітента знизяться настільки, що він виявиться неспроможним виконати свої зобов'язання щодо сплати основного боргу та доходів за цінними паперами;

- **ринковий ризик** впливає з того, що за передбачуваних обставин привабливість цінних паперів як об'єкта грошових вкладень може бути частково втрачена, внаслідок чого їх продаж стане можливим лише за умови великої знижки;

- **відсотковий ризик**, пов'язаний з тим, що зростання чи зниження відсоткових ставок негативно вплине на різницю між відсотковими доходами і відсотковими витратами. Наприклад,

зростання відсоткових ставок веде до зниження ринкової ціни раніше від емітованих зобов'язань;

- **інфляційний ризик** – імовірність того, що ціни на товари й послуги, які намагається придбати банк, збільшаться або вартість активів банку буде зведена до нуля через зростання цін.

Щоб підвищити доходи, зменшити ризик втрати ліквідності, комерційні банки застосовують дієві **методи управління інвестиційним портфелем**:

- *метод короткострокового акцепту* – інвестиційний портфель банку повністю формується з короткострокових цінних паперів (до 2—3 років), що підвищує банківську ліквідність. Цей підхід доцільний у період зростання відсоткових ставок. Дохідність тут не розглядається як пріоритетна мета;

- *метод рівномірного розподілу коштів* – дозволяє зменшувати коливання в доходах від цінних паперів і, хоча не приносить великих доходів, гарантує відсутність значних втрат;

- *метод довгострокового акцепту*. Цей метод є протилежним методу короткострокового акцепту. Доцільний у період падіння ринкових норм відсотка;

- *метод відсоткових очікувань* – застосування цього методу пов'язане з прогнозуванням динаміки відсоткових ставок і спекуляцією на цих змінах;

- *метод "штанги"* – цей метод є найбільш доцільним для комерційних банків. При такому підході основна частина інвестиційного портфеля складається з довгострокових зобов'язань, що врівноважуються короткостроковими паперами, у той час як облігацій із середнім терміном дуже мало або їх взагалі нема.

Основним засобом зменшення ризику є диверсифікація вкладень, коли капітал розподіляється між великою кількістю цінних паперів. При цьому купуються цінні папери різних видів, різної якості та з різним терміном погашення. При диверсифікації рекомендується обмежити вкладення коштів у певний вид цінних паперів у розмірі 10 % загальної вартості інвестиційного портфеля. Коли інвестиційний портфель досягне такого стану, що інвестор забезпечить необхідне досягнення інвестиційних цілей, він вважається збалансованим. Балансу можна також досягти за допомогою включення до інвестиційного портфеля оборотних цінних паперів (облігацій, простих і привілейованих акцій), що забезпечить надійність вкладень і стабільний дохід, та агресивних

цінних паперів (простих акцій), що забезпечують швидке зростання капіталу.

Питання для самоконтролю

1. Які операції виконують банки на фондовому ринку України?
2. У чому полягає економічна сутність банківських інвестицій?
3. Охарактеризувати місце банків в інвестиційній діяльності суспільства.
4. Охарактеризувати емісійні операції банків з цінними паперами. Яка мета цих операцій?
5. Охарактеризувати інвестиційні операції банків з цінними паперами. Яка мета цих операцій?
6. Охарактеризувати клієнтські операції банків з цінними паперами. Яка мета цих операцій?
7. Що таке інвестиційний портфель?
8. Які види інвестиційних портфелів формують банки?
9. Які ризики можуть спіткати банки в інвестиційній діяльності та як їх можна мінімізувати?

Тести

1. Пасивні операції банку, які здійснюються через випуск цінних паперів власного боргу з метою формування і збільшення власного капіталу та залучення ресурсів для використання в активних операціях, – це:
 - а) емісійні операції;
 - б) інвестиційні операції;
 - в) посередницькі операції.
2. Активні операції із вкладення власних та залучених фінансових ресурсів у фондові активи шляхом придбання відповідних цінних паперів на фондовому ринку від свого імені з метою одержання прибутків, для забезпечення участі у статутному капіталі інших підприємств та контролю над їх власністю – це:
 - а) емісійні операції;
 - б) інвестиційні операції;

- в) посередницькі операції.
3. До інвестиційних операцій банку з цінними паперами відносять:
- а) арбітражну дилерську діяльність;
 - б) купівлю акцій з метою утримування їх у своєму розпорядженні;
 - в) емісію акцій;
 - г) андерайтинг;
 - д) правильна відповідь а)+б)+г);
 - е) правильна відповідь а)+б).
4. Банківська операція андерайтинг – це:
- а) гарантоване розміщення на ринку випусків цінних паперів клієнтів-емітентів, що виконується в декілька етапів;
 - б) здійснення угод банку з цінними паперами як повіреного чи комісіонера, що діє на підставі договору доручення або комісії;
 - в) здійснення від свого імені та за винагороду протягом певного строку довірчого управління цінними паперами, що належать іншій особі, в інтересах цієї або інших осіб.
5. Мета формування інвестиційного портфеля банку – це:
- а) дохідність вкладень;
 - б) безпека вкладень;
 - в) диверсифікація активних операцій;
 - г) ліквідність вкладених коштів;
 - д) правильна відповідь а)+в);
 - е) всі відповіді правильні.
6. Банківським інвестиціям властиві такі ризики:
- а) кредитний;
 - б) ринковий;
 - в) відсотковий;
 - г) інфляційний;
 - д) правильна відповідь б) + в);
 - е) всі відповіді правильні.
7. Метод "штанги" як метод управління інвестиційним портфелем банку полягає:
- а) у формуванні короткострокових цінних паперів, що підвищує банківську ліквідність;

- б) формуванні довгострокових зобов'язань, що врівноважується короткостроковими цінними паперами;
- в) формуванні довгострокових цінних паперів.

8. Метод короткострокового акцепту як метод управління інвестиційним портфелем банку доцільний:

- а) у період зростання відсоткових ставок;
- б) період падіння ринкових норм відсотка.

9. До посередницьких операцій з цінними паперами, які здійснюються банками від імені, за рахунок та на користь клієнтів з метою одержання доходу у вигляді комісійних вина-город від операцій з цінними паперами, відносять такі операції:

- а) андерайтинг;
- б) брокерська діяльність;
- в) діяльність з управління цінними паперами;
- г) клірингову діяльність;
- д) депозитарну діяльність;
- е) реєстраторську діяльність;
- ж) діяльність з обслуговування клієнтських операцій з цінними паперами;
- и) правильної відповіді нема;
- к) всі відповіді правильні.

10. Надання банком послуг зі зберігання сертифікатів цінних паперів та(або) обліку переходу прав на цінні папери – це:

- а) клірингова діяльність;
- б) депозитарна діяльність;
- в) реєстраторська діяльність.

5. БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

5.1. Основи організації грошових розрахунків

Розрахунково-касові операції банків забезпечують переважну частину потоків сукупного грошового обороту, який може бути в готівковій і безготівковій формі. **Розрахунково-касове обслуговування** передбачає надання банком клієнту на підставі укладеного між ними договору послуг, які пов'язані з переказом коштів з/на рахунка/рахунок цього клієнта, видачею йому коштів у готівковій формі, а також зі здійсненням інших

операцій, передбачених договором, форму та зміст якого банк розробляє самостійно.

Будь-які перебої в розрахунково-касових операціях призводять до гальмування грошових потоків і розбалансування грошового обороту, що негативно впливає на стан економіки.

Основну частину сукупного грошового обороту складають безготівкові розрахунки, тобто переказ безготівкових коштів з рахунка одного учасника платіжної операції на рахунок іншого (у більшості країн – жирооборот). Коли рахунки відкриті в різних банках, міжбанківські розрахунки проводяться за допомогою системи кореспондентських відносин. Отже, у платіжному обороті діють не тільки рахунки платника й одержувача коштів, а й рахунки банків, що їх обслуговують.

Безготівкові розрахунки класифікують за рядом ознак (табл. 5.1).

Таблиця 5.1

Класифікація безготівкових розрахунків

Класифікаційна ознака	Вид безготівкових розрахунків
1	2
За видом валюти	- у національній валюті; - в іноземній валюті;
За складом учасників	- клієнтські; - міжбанківські; - міждержавні

Продовження табл. 5.1

1	2
За призначенням платежу	- розрахунки за товарними операціями; - розрахунки за нетоварними операціями
За територіальним розміщенням банків і підприємств	- місцеві; - міжміські; - міжнародні
За гарантією платежу	- гарантовані; - негарантовані

За джерелом коштів, за рахунком яких проводиться платіж	- за рахунок власних коштів платника; - з використанням бюджетних коштів; - за рахунок банківського кредиту
За способом платежу залежно від терміну виконання платежу	- термінові; - строкові; - з відстроченням платежу; - дострокові: авансові; з попередньою оплатою; - прострочені; - пролонговані
За формою розрахунків	- акредитивні; - вексельні; - інкасові; - за гарантійними зобов'язаннями; - чекові; - спеціальні
За видом розрахункового документа	- платіжне доручення; - платіжна вимога-доручення; - платіжна вимога; - чек (розрахунковий); - акредитив; - вексель; - електронні картки
За видом платіжного інструменту	- паперові; - електронні

Продовження табл. 5.1

1	2
За методом списання коштів	- договірне; - примусове
За способом перерахування коштів	- за кожен окрему поставку; - за сукупністю поставок за певний час згідно з договором; - залік взаємних вимог

Організація безготівкових розрахунків підпорядковується таким **правилам:**

- грошові кошти всіх господарських суб'єктів (як власні, так і залучені) підлягають обов'язковому зберіганню на поточних та інших рахунках в установах банків;

- банк здійснює розрахунково-касове обслуговування своїх клієнтів на підставі відповідних договорів і своїх внутрішніх правил здійснення безготівкових розрахунків;

- банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта і встановлювати інші, не передбачені договором або законом, обмеження його права розпоряджатися коштами на власний розсуд;

- кошти з рахунків клієнтів банки списують лише за дорученнями власників цих рахунків;

- платник може давати доручення про списання коштів зі свого рахунку на бланках розрахункових документів, види яких передбачено договором банківського рахунку чи іншим договором, у якому обумовлено право банку здійснювати договірне списання коштів, а також у вигляді електронного розрахункового документа, якщо це передбачено договором між ним і банком;

- банк для здійснення розрахункових операцій може формувати електронні розрахункові документи;

- доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків банки приймають до виконання виключно в межах залишку коштів на цих рахунках або якщо договором між банком і платником передбачено їх приймання та виконання в разі відсутності/недостатності коштів на цих рахунках;

- для списання коштів з рахунку платника банк платника застосовує платіжні інструменти, які визначено за нормативно-правовими актами національного банку та внутрішніми процедурами банку;

- платіжні вимоги на примусове списання коштів з рахунків платників / інкасові доручення (розпорядження) банки приймають незалежно від наявності на них достатнього залишку коштів і виконують їх у межах залишку коштів;

- якщо немає/недостатньо коштів на рахунку платника, то банк не здійснює облік заборгованості платника, не сплаченої в

строк, та не веде реєстр розрахункових документів, не оплачених у строк у зв'язку з відсутністю коштів на рахунку платника, за винятком здійснення банком таких операцій у межах укладених ним цивільно-правових договорів і в порядку, визначеному цими договорами;

- банк, який не може виконати розрахунковий документ на списання/примусове списання/стягнення коштів з рахунку клієнта банку в установлений законодавством України термін, якщо немає/недостатньо коштів на своєму кореспондентському рахунку, зобов'язаний:

1) узяти розрахунковий документ платника/стягувача на обліковування за відповідним позабалансовим рахунком;

2) надіслати письмове повідомлення платнику/стягувачу про невиконання його розрахункового документа з зазначенням причини: "немає/недостатньо коштів на кореспондентському рахунку банку";

3) ужити заходів для відновлення своєї платоспроможності;

- платник/стягувач, отримавши повідомлення банку, для забезпечення своїх прав щодо розрахунків може вжити заходів відповідно до законодавства України;

- під час здійснення розрахунків можуть застосовуватись розрахункові документи на паперових носіях і в електронному вигляді:

а) меморіальний ордер;

б) платіжне доручення;

в) платіжна вимога-доручення;

г) платіжна вимога;

д) розрахунковий чек;

є) акредитив;

ж) інкасове доручення (розпорядження);

- клієнти банків для здійснення розрахунків самостійно обирають платіжні інструменти і зазначають їх під час укладення договорів;

- доручення платників про списання коштів зі своїх рахунків і зарахування коштів на рахунки отримувачів банки здійснюють у термін, установлений законодавством України. За несвоєчасне списання/зарахування коштів з/на рахунків/рахунки клієнтів

банки несуть відповідальність згідно з законодавством України та укладеними договорами;

- платники самостійно нараховують пеню на несвоєчасно сплачені ними суми податкового боргу, оформляючи і подаючи до банку окреме платіжне доручення про сплату пені;

- банк здійснює зупинення видаткових операцій за рахунком клієнта в разі накладення на кошти арешту відповідно до законодавства України. Зупинення видаткових операцій здійснюється в межах суми, на яку накладено арешт, крім випадків, коли арешт накладено без установаження такої суми;

- банк здійснює зупинення видаткових операцій за рахунками клієнтів на підставі рішення суду. Банк здійснює поновлення видаткових операцій за рахунком клієнта на підставі рішення податкового керуючого або суду;

- банк зупиняє видаткові операції за рахунком клієнта, щодо якого в цьому банку є публічне обтяження рухомого майна, накладене державним виконавцем, на суму такого обтяження, і відновлює видаткові операції за рахунком у випадку, визначеному Законом України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні", у порядку, визначеному договором банківського рахунку та внутрішніми процедурами банку;

- зупинення фінансових операцій клієнта, щодо яких є мотивована підозра, що вони пов'язані з легалізацією (відмиванням) доходів, одержаних злочинним шляхом, або фінансуванням тероризму, чи щодо яких застосовано міжнародні санкції, регулюється законодавством України, у тому числі нормативно-правовим актом Національного банку з питання здійснення банками фінансового моніторингу;

- відповідальність за відповідність інформації, зазначеної в платіжному дорученні, суті операції, за якою здійснюється переказ, несе платник, який у разі її невідповідності має відшкодувати банку завдану внаслідок цього шкоду;

- банк, який у випадках, передбачених Податковим кодексом України, виконує функцію податкового агента, списує кошти з рахунка платника в порядку, визначеному внутрішніми процедурами банку.

5.2. Форми безготівкових розрахунків і способи платежу

Важливим моментом в організації безготівкових розрахунків є *документообіг*, який охоплює період оформлення, використання і руху розрахункових і платіжних документів від банку платника до банку одержувача і назад. Раціональна, ефективна організація документообігу потребує використання таких форм розрахунків, при яких проміжок часу між одержанням товарів і їх оплатою був би мінімальним.

Розрахункові документи за формою і змістом повинні відповідати певним вимогам: бути простими, зрозумілими платникові й одержувачу коштів, точно визначеними, зручними в користуванні, давати максимально повну і точну інформацію про грошову операцію, що проводиться. **Розрахунковий документ** – це документ на паперовому носії, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунка платника на рахунок отримувача.

Юридичні особи мають право самостійного вибору форми розрахунків, виду розрахункового документа, за яким буде здійснюватися платіж.

Роблячи вибір розрахункового документа, платники повинні захистити себе від непостачання оплачених товарів з якісними характеристиками, що не відповідають договірним; купити товари навіть за відсутності достатньої суми платіжних засобів; звести до мінімуму свої витрати на оплату зобов'язань та інше.

Одночасно повинні захистити себе і одержувачі грошей, а саме від ризику неплатежу з боку покупців (боржників); створити сприятливі розрахункові передумови для реалізації своєї продукції (робіт, послуг) і не втратити вже завойований сектор ринку; мінімізувати свої втрати на здійснення розрахунків з контрагентами тощо.

Форма безготівкових розрахунків визначається платіжним інструментом, за допомогою якого здійснюються розрахунки, характерні особливості яких розглянемо в табл. 5.2.

Таблиця 5.2

Форми розрахункових документів

Форма розрахункового документа	Визначення
1	2
Меморіальний ордер	розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій відповідно до Закону України "Про платіжні системи та переказ коштів в Україні" та нормативно-правових актів Національного банку
Платіжне доручення	розрахунковий документ, що містить письмове доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка зазначеної суми коштів і перерахування її на рахунок отримувача
Платіжна вимога-доручення	платіжна вимога-доручення - розрахунковий документ, який складається з двох частин: верхньої - вимоги отримувача безпосередньо до платника про сплату визначеної суми коштів; нижньої - доручення платника обслуговуючому банку про списання зі свого рахунка визначеної ним суми коштів та перерахування її на рахунок отримувача

Продовження табл. 5.2

1	2
Платіжна вимога	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або в разі договірної списання отримувача до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача

Розрахунковий чек	розрахунковий документ, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження власника рахунка (чекодавця) банку-емітенту, у якому відкрито його рахунок, про сплату чекодержателю зазначеної в чеку суми коштів
Акредитив	договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж
Інкасове доручення (розпорядження)	розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача (органу державної податкової служби) до банку, що обслуговує платника, здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача

Клієнт може подавати до банку розрахункові документи як у паперовій формі, так і у формі електронних розрахункових документів (електронних повідомлень). Спосіб подання документів до банку передбачається в договорі на розрахунково-касове обслуговування.

Паперові документи, як правило, виписуються з використанням технічних засобів у двох примірниках, платіжні вимоги і документи підприємств, які обслуговуються в одній установі банку, – у трьох примірниках.

Розрахункові документи повинні відповідати вимогам установлених стандартів і залежно від їх форми мати такі реквізити:

- назва документа;
- номер документа, число, місяць, рік його виписки;
- назви платника та одержувача коштів, їхні ідентифікаційні коди, номери рахунків в установах банку;
- назви банків платника та одержувача, їх місцезнаходження та умовні номери за МФО (код банку);
- сума платежу цифрами і літерами;

-призначення платежу: назва товару (виконаних робіт, послуг), посилання на документ, на підставі якого здійснюється операція (договір, рахунок, товарно-транспортний документ та інше), із зазначенням його номера і дати, законодавчого акта, яким передбачено право безспірного стягнення та безакцептного списання коштів (його дата, номер і відповідний пункт);

-на першому примірнику відбиток печатки та підписи відповідальних осіб платника або(та) одержувача коштів;

-підрозділи бюджетної класифікації та строк настання платежу (у разі перерахування коштів до бюджету);

- сума податку на додану вартість або напис "без податку на додану вартість".

Банк не приймає документ до виконання в разі, якщо хоча б один з вищезазначених реквізитів (якщо вони передбачені формою документа) не заповнений або заповнений неправильно. Не допускаються виправлення і підчищення.

За способами платежу, тобто порядком списання коштів з рахунків платників, безготівкові розрахунки розрізняються за критеріями, наведеними в табл. 5.3.

Таблиця 5.3

Класифікація безготівкових розрахунків за способами платежу

Критерій класифікації	Характеристика
1	2
Залежно від терміну виконання	- <i>строковий платіж</i> , коли кожна поставка оплачується негайно; - <i>з відстроченням платежу</i> , коли товар продають у кредит;

Продовження табл. 5.3

1	2
	- <i>достроковий платіж</i> : а) авансовий платіж, коли оплата (або тільки її частина) передує відвантаженню товару; б) попередня оплата, коли отримувачу перераховують усю суму до моменту відвантаження товару; - <i>прострочений платіж</i> , тобто не сплачений

	<p>своєчасно;</p> <p>- <i>продовжений платіж</i> – виконання якого за домовленістю сторін перенесено на пізніший термін</p>
Залежно від джерел коштів, призначених для платежу	<p>- <i>за рахунок власних коштів платника</i>, коли платіж здійснюється з рахунка платника в банку;</p> <p>- <i>за рахунок банківського кредиту</i>;</p> <p>- <i>за рахунок комерційного кредиту</i></p>
Залежно від способу перерахування коштів	<p>- <i>прямим перерахуванням</i> з рахунка платника на рахунок бенефіціара;</p> <p>- <i>заліком взаємних вимог</i>, коли взаємні зобов'язання боржника й кредитора погашаються в рівновеликих сумах і лише за різницю здійснюється платіж на загальних підставах.</p> <p>Залік взаємної заборгованості у міжнародних розрахунках називають клірингом;</p> <p>- <i>періодичними перерахуваннями</i> (плановими платежами), коли розрахунки провадять не за кожен окрему поставку, а періодично в передбачені договором терміни. У такому разі розмір платежу визначають з урахуванням плану поставок і коригують залежно від результатів звірювання розрахунків за період, передбачений договором</p>
Залежно від гарантії	<p>- гарантована оплата постачальнику з попереднім депонуванням коштів на окремих банківських рахунках в установах банку за місцем знаходження платника і з наступним їх списанням з цього рахунка після зарахування грошей на рахунок одержувача в установі банку, де йому відкрито поточний рахунок;</p> <p>- негарантовані</p>

5.3. Система банківських рахунків

Банківський рахунок – спосіб зберігання коштів у банках і здійснення грошових операцій через банки.

До системи банківських рахунків для проведення розрахунків та обслуговування грошового обігу входять такі рахунки: вкладні (депозитні), поточні та кореспондентські

рахунки, особливості режимів функціонування яких визначаються нормативно-правовими актами Національного банку України та договорами, що укладаються клієнтами та обслуговуючими їх банками.

Вкладний (депозитний) рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів, що передаються клієнтом банку в управління на встановлений строк і під визначений відсоток (дохід) відповідно до умов договору.

Поточний рахунок – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання коштів і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

Кореспондентський рахунок – рахунок, що відкривається одним банком іншому банку для здійснення міжбанківських переказів.

Відкриття кореспондентських рахунків здійснюється шляхом встановлення між банками кореспондентських відносин у порядку, що визначається Національним банком України, і на підставі відповідного договору.

Правила ведення рахунків:

1. Обслуговування рахунка здійснюється на підставі договору банківського рахунка, договору вкладу (депозиту), кредитного договору.

2. **Днем відкриття поточного чи депозитного рахунка** вважається дата, зазначена на заяві про відкриття рахунка в розділі "Відмітки банку".

До отримання повідомлення про взяття рахунків суб'єктів підприємницької діяльності на податковий облік на цих рахунках здійснюються лише операції з зарахування коштів. **Датою початку операцій за видатками з рахунків суб'єктів підприємницької діяльності в установі банку є дата реєстрації "Повідомлення про відкриття (закриття) рахунка" в податковому органі.**

3. Для здійснення розрахунків клієнти банків самостійно обирають платіжні інструменти.

4. Установи банку списують кошти з рахунків клієнтів тільки за дорученням власників цих рахунків або за розпорядженням стягувачів (державних виконавців).

5. Доручення платника на перерахування коштів приймається банком у межах коштів, наявних на рахунку на початок операційного дня. У разі технічної неможливості врахування коштів, що надходять на рахунки протягом операційного дня та якщо це передбачено договором на розрахунково-касове обслуговування, банк може здійснювати платежі з урахуванням сум надходжень.

6. Розрахункові документи, які надходять до банку протягом операційного часу, банк виконує в день їх надходжень; ті, що надійшли після операційного часу, – наступного робочого дня.

7. У разі відсутності/нестачі коштів на рахунку платника для виконання розрахункових документів, що надійшли до банку протягом операційного часу, такі документи цього самого дня повертаються без виконання або здійснюється їх часткова оплата (якщо інше не передбачено договором на розрахунково-касове обслуговування). Винятком є надходження платіжних вимог на примусове або договірне списання, які банк виконує наступного робочого дня.

8. Надходження на поточний рахунок обліковуються на кредитовому боці, платежі з поточного рахунка – на дебетовому. Банк не здійснює облік заборгованості платника, несплаченого своєчасно; не веде реєстру в розрахункових і виконавчих документах, не сплачених своєчасно через відсутність коштів на рахунку платника (за винятком здійснення банком таких операцій у межах договору).

9. Розрахункові документи виконуються в такому порядку:

- платіжні вимоги, оформлені на підставі рішень судів (у першу чергу списуються грошові кошти на підставі рішень суду для задоволення вимог відшкодування шкоди, завданої каліцтвом, іншим ушкодженням здоров'я або смертю, а також вимог про стягнення аліментів; у другу чергу списуються грошові кошти на підставі рішення суду для розрахунків щодо виплати вихідної допомоги для оплати праці особам, які працюють за трудовим договором (контрактом), а також виплата за авторським

договором; у третю чергу списуються грошові кошти на підставі інших рішень суду);

- розрахункові документи на сплату платежів до бюджету;
- інші розрахункові документи в порядку їх послідовного надходження.

10. Банкам забороняється відкривати і вести анонімні (номерні) рахунки. Банки зобов'язані ідентифікувати клієнтів, які відкривають рахунки, а також осіб, уповноважених діяти від їх імені.

Банки мають право **розірвання договору банківського рахунка:**

- на підставі заяви власника рахунка;
- якщо сума грошових коштів, яка зберігається на рахунку клієнта, залишається меншою від мінімального розміру, передбаченого банківськими правилами або договором, і якщо така сума не буде відновлена протягом місяця від дня попередження банком про це;

- у разі відсутності операцій за рахунком протягом року, якщо інше не встановлено договором. Банк може відмовитись від договору банківського рахунка та закрити рахунок клієнта в разі відсутності операцій за рахунком протягом 3 (трьох) років і відсутності залишку грошових коштів на цьому рахунку;

- за інших обставин, передбачених чинним законодавством чи договором між банком і клієнтом.

Датою закриття рахунка є день, наступний за днем останньої операції за рахунком. Після закриття рахунка клієнта документи (справа клієнта) залишається в банку. Переоформлення поточного рахунка здійснюється на підставі тих самих документів, що й відкриття рахунка. Поточні рахунки фізичних осіб у національній та іноземній валюті **закриваються:**

- на підставі заяви;
- у разі смерті;
- в інших випадках, передбачених договором або чинним законодавством.

5.4. Порядок відкриття банківських рахунків

Розглянемо **порядок відкриття поточних рахунків** у національній та іноземній валютах суб'єктам господарювання та

фізичним особам. Якщо суб'єкт господарювання або фізична особа не має в цьому банку рахунків, то відкриття поточного рахунка здійснюється в такому порядку:

1. Особи, які від імені **юридичної особи** відкривають поточний рахунок і мають право першого та другого підписів, для відкриття їм рахунків до банку повинні з'явитися й особисто пред'явити уповноваженому працівнику банку:

- паспорт або документ, що його замінює, і документи, що підтверджують їх повноваження;

- фізичні особи-резиденти додатково пред'являють документ, виданий відповідним органом державної податкової служби, що засвідчує присвоєння їм ідентифікаційного номера платника податків;

- подати відповідні документи (копії документів, засвідчені в установленому порядку), які наведені в дод. 13.

2. На підставі зазначених вище документів уповноважений працівник банку здійснює ідентифікацію клієнта та осіб, уповноважених розпоряджатися поточним рахунком. Якщо клієнт вже має рахунки в цьому банку і був раніше ідентифікований відповідно до вимог законодавства України, яке регулює відносини у сфері запобігання легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, то ідентифікація клієнта банку, що відкриває рахунок, не є обов'язковою.

3. Між банком і клієнтом укладається в письмовій формі договір банківського рахунка.

Відкриття поточного рахунка **фізичній особі** здійснюється в аналогічному порядку.

Усі документи, які клієнт надав банку для відкриття рахунка, становлять справу з юридичного оформлення рахунка, яку банк зобов'язаний зберігати протягом п'яти років після закриття рахунка.

Методика відкриття, ведення і закриття поточного рахунка наведена на рис. 5.1-5.3.

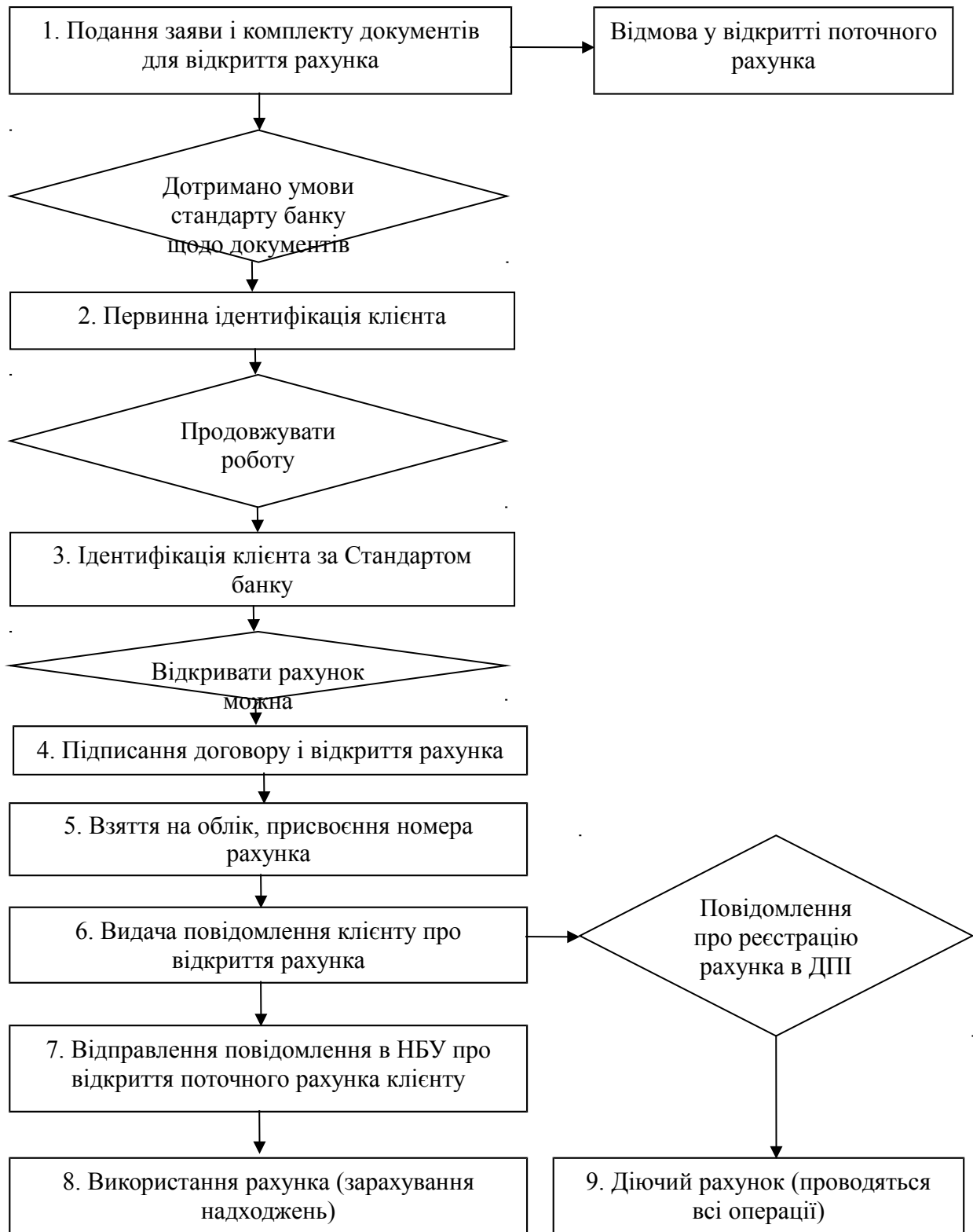

Рис. 5.1. Блок-схема відкриття поточного рахунка корпоративних клієнтів банку

Рис. 5.2. Послуги, пов'язанні з використанням поточного рахунка

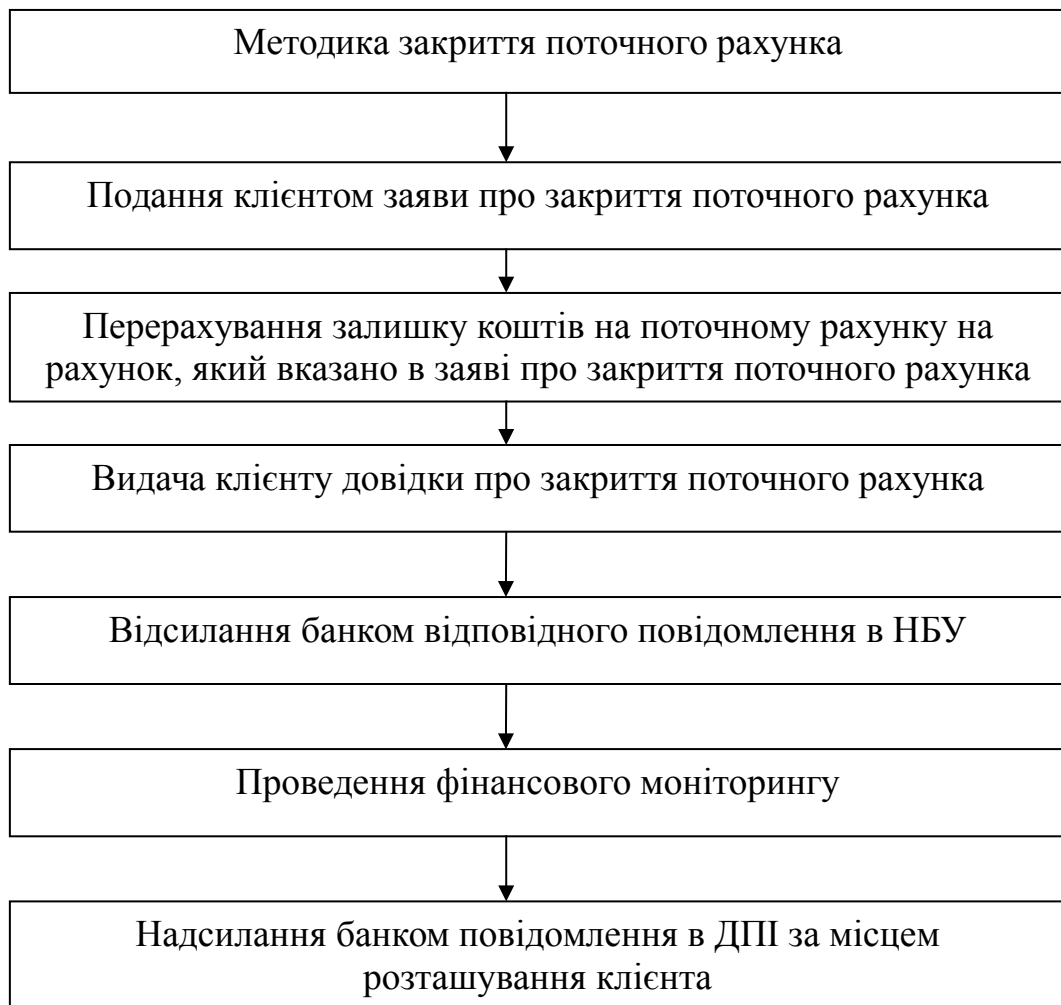

Рис. 5.3. Методика закриття поточного рахунка

5.5. Міжбанківські розрахунки

Міжбанківські розрахунки – система безготівкових розрахункових операцій із списання та зарахування коштів за банківськими рахунками за грошовими вимогами та зобов’язаннями, що виникають між банківськими установами чи їхніми клієнтами в процесі їх діяльності.

Усі міжбанківські розрахунки в Україні здійснюються через систему електронних платежів НБУ.

Система електронних платежів (СЕП) НБУ – державна платіжна система, що забезпечує здійснення міжбанківських

розрахунків в електронній формі між установами банків на території України.

Необхідною умовою для здійснення міжбанківських розрахунків через СЕП є відкриття комерційним банкам кореспондентських рахунків у НБУ.

Кореспондентський рахунок банку в НБУ – рахунок, що відкривається комерційному банку для здійснення розрахунків, які виконує НБУ за дорученням і коштами цього банку на підставі укладеного договору.

Комерційні банки можуть здійснювати активні операції за своїми кореспондентськими рахунками виключно в межах наявних на них коштів. Операції за кореспондентськими рахунками комерційних банків здійснюються на підставі електронних розрахункових документів установлених форм.

Електронний розрахунковий документ – банківське платіжне повідомлення певного формату, яке містить встановлені реквізити і несе інформацію про перерахування коштів, набуває вигляду файлу в разі передання електронною поштою та зберігання на магнітних носіях.

Алгоритм здійснення міжбанківських розрахунків можна подати так:

1. Підприємство, що має намір перерахувати кошти на користь свого контрагента, подає до комерційного банку, де відкрито його поточний рахунок, платіжне доручення.

2. Банк, отримавши доручення, формує власний розрахунковий документ і надсилає його до своєї регіональної розрахункової палати (РРП) у вигляді електронного платіжного повідомлення про перерахування коштів на коррахунок банку, де відкрито поточний рахунок одержувача коштів.

3. Якщо банк одержувача обслуговується тією самою РРП, що і банк платника, РРП здійснює одночасне списання коштів з коррахунка банку платника та зарахування їх на коррахунок банку одержувача шляхом відповідної зміни залишків на цих рахунках.

4. Якщо банки платника та одержувача розташовані в різних областях України, РРП, яка обслуговує банк платника, надсилає до центральної розрахункової палати (ЦРП) повідомлення про перерахування коштів до РРП, що обслуговує банк одержувача. ЦРП, отримавши це повідомлення, списує кошти з рахунка РРП

банку платника. РРП, яка обслуговує банк отримувача, зараховує одержані кошти на його кореспондентський рахунок. У свою чергу банк, у якому відкрито поточний рахунок отримувача, зараховує на нього одержані кошти.

Питання для самоконтролю

1. Виділити та охарактеризувати основні підходи до класифікації безготівкових розрахунків.

2. Визначити основні принципи організації безготівкових розрахунків.

3. Що таке документооборот?

4. Розкрити економічний зміст способів проведення безготівкових розрахунків. Чим визначається вибір господарськими суб'єктами того чи іншого способу розрахунків?

5. Назвати основні форми безготівкових розрахунків. Чим пояснюється різноманітність конкретних форм розрахунків, що використовуються в господарському обороті?

6. Що таке платіжне доручення? Як здійснюються розрахунки із застосуванням платіжних доручень? Навести конкретні приклади з господарської практики.

7. Охарактеризувати схему документообороту при розрахунках платіжними дорученнями.

8. У чому полягає відмінність між платіжною вимогою і платіжною вимогою-дорученням? Розкрити специфіку розрахунків платіжними вимогами і платіжними вимогами-дорученнями. Навести конкретні приклади.

9. Що таке розрахунковий чек? Назвати його основні реквізити.

10. Проаналізувати особливості розрахунків акредитивами. Між якими суб'єктами виникають економічні відносини при розрахунках акредитивами?

11. Що таке вексель? Навести особливості і сфери застосування простого і переказного векселів.

12. Які банківські рахунки відкриваються підприємствам в Україні?

13. Які основні вимоги та особливості відкриття цих рахунків?

14. Які банківські рахунки відкриваються фізичним особам?

15. Що таке міжбанківські розрахунки? Який алгоритм здійснення міжбанківських розрахунків?

Тести

1. Кошти з рахунків клієнтів банки списують тільки:
 - а) за дорученнями власників цих рахунків або за розпорядженнями стягувачів;
 - б) за дорученням інших банків;
 - в) на вимогу торгових партнерів.
2. Платіжне доручення — це:
 - а) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на перерахування вказаної суми коштів з його рахунка на рахунок одержувача;
 - б) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на списання вказаної суми коштів з рахунка торгового партнера;
 - в) письмовий документ, оформлений за стандартною формою, з дорученням клієнта банку, що його обслуговує, на зарахування вказаної суми коштів на його рахунок.
3. Чек або чекова книжка можуть передаватися іншій особі:
 - а) так;
 - б) ні.
4. Видача розрахункових чеків здійснюється на пред'явника:
 - а) так; б) ні.
5. Доставку вимог-доручень до платника може здійснювати банк одержувача через банк платника на договірних умовах:
 - а) так; б) ні.
6. Банк не має права визначати та контролювати напрями використання коштів клієнта:
 - а) так; б) ні.
7. Документ, що містить доручення та/або вимогу про перерахування коштів з рахунку платника на рахунок отримувача це:
 - а) розрахунковий документ;
 - б) платіжний документ.
8. До системи банківських рахунків для проведення розрахунків та обслуговування грошового обігу входять:

а) вкладні (депозитні) та поточні рахунки;
б) поточні та кореспондентські рахунки;
в) вкладні (депозитні) рахунки, поточні та кореспондентські рахунки.

9. Днем відкриття поточного рахунка вважається:

а) дата, зазначена на заяві про відкриття рахунка в розділі "Відмітки банку";

б) дата реєстрації "Повідомлення про відкриття (закриття) рахунка" в податковому органі.

10. Датою початку операцій за видатками з рахунків суб'єктів підприємницької діяльності є дата:

а) дата, зазначена на заяві про відкриття рахунка в розділі "Відмітки банку";

б) дата реєстрації "Повідомлення про відкриття (закриття) рахунка" в податковому органі.

6. КАСОВІ ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ

6.1. Організація касової роботи банків і вимоги до оформлення касових документів

До касових операцій банків належать:

- **приймання готівки** національної та іноземної валюти від клієнтів для зарахування на власні рахунки та рахунки інших юридичних і фізичних осіб або на відповідний рахунок банку;

- **видача готівки** національної та іноземної валюти клієнтам з їх рахунків за видатковими касовими документами через касу банку або із застосуванням платіжних карток з їх рахунків чи відповідного рахунка банку через його касу або банкомат;

- **приймання** від фізичних і юридичних осіб готівки національної та іноземної валюти для **переказу** і виплати отримувачу суми переказу в готівковій формі;

- **вилучення з обігу сумнівних банкнот** (монет) і надсилання їх на дослідження;

- **обмін** клієнтам **не придатних до обігу банкнот** (монет) національної валюти на придатні.

Касове обслуговування банком клієнтів та оброблення готівки має здійснюватися в **операційній касі**, роботу якої банк організовує протягом **операційного часу** та відповідно до внутрішніх правил банку в післяопераційний час.

Робочі місця касових працівників, які здійснюють приймання та оброблення готівки, мають бути обладнані приладами для контролю захисних елементів банкнот так, щоб клієнт міг спостерігати за перерахуванням готівки.

У разі здійснення касових операцій **протягом операційного часу** відповідальний працівник банку на касових документах проставляє дату здійснення касової операції, а в **післяопераційний час** – поточну дату і час приймання документів або напис чи штамп "вечірня" або "післяопераційний час".

Виконані протягом операційного часу касові операції відображаються в бухгалтерському обліку в цей самий день, а в післяопераційний час – не пізніше наступного операційного дня.

До **касових документів** належать: заява на переказ готівки, прибутково-видатковий касовий ордер, заява на видачу готівки, прибутковий касовий ордер, видатковий касовий ордер, грошовий чек, а також рахунки на сплату платежів і документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі.

Бланки касових документів виготовляються згідно з їх зразками друкарським способом або з використанням комп'ютерної техніки з відображенням обов'язкових реквізитів. Грошові чеки виготовляються лише друкарським способом.

Форми документів, які застосовуються під час приймання переказу готівки та виплати її суми отримувачу в готівковій формі, визначаються відповідною платіжною системою і мають містити обов'язкові реквізити (дод. 14). Заповнює касові документи клієнт від руки ручкою чи за допомогою технічних засобів або працівник банку за згодою клієнта із застосуванням технічних засобів або системи автоматизації банку (САБ).

У разі використання САБ для оформлення касових документів та відповідно до порядку внутрішнього контролю банк визначає кількість підписів працівників банку, які оформляють, контролюють та виконують касову операцію.

У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує **50000** грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, з метою ідентифікації осіб у касових документах мають зазначатися реквізити, зазначені в табл. 6.1.

Таблиця 6.1

Реквізити для ідентифікації осіб у касових документах

Особи	Реквізити в касових документах
1	2
Для фізичних осіб-резидентів	Прізвище, ім'я, по батькові особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, місце проживання, ідентифікаційний номер згідно з Державним реєстром фізичних осіб-платників податків та інших обов'язкових платежів

Продовження табл.6.1

1	2
Для фізичних осіб-нерезидентів	Прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, яка здійснює операцію з готівкою, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав, громадянство, місце проживання або тимчасового перебування
Для	Найменування, місцезнаходження,

<p>юридичних осіб-резидентів</p>	<p>ідентифікаційний код згідно з Єдиним державним реєстром підприємств та організацій України, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові особи-представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав</p>
<p>Для юридичних осіб-нерезидентів</p>	<p>Найменування, місцезнаходження, реквізити банку, у якому відкрито поточний рахунок (із зазначенням його номера), прізвище, ім'я, по батькові (у разі його наявності) особи, представника цієї юридичної особи, яка безпосередньо одержує, вносить або переказує готівку, дата народження, серія та номер паспорта (або документа, що його замінює), дата видачі та орган, що його видав</p>

У разі ненадання клієнтом документів або відомостей, потрібних для з'ясування його особи, суті діяльності, фінансового стану, або умисного надання неправдивих відомостей банк відмовляє клієнту в проведенні операції з готівкою та повертає йому касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на статтю 64 Закону України "Про банки і банківську діяльність") і зазначає дату його повернення (із засвідченням підписами виконавця та/або працівника, на якого покладено функції контролера, і відбитком печатки (штампа) банку).

Якщо операція з готівкою, яку здійснює клієнт, містить ознаки такої, що підлягає фінансовому моніторингу, то банк має право відмовити клієнту в її проведенні та повернути касовий документ без виконання. На зворотному боці касового документа банк робить напис про причину його повернення (з обов'язковим посиланням на частину другу статті 7 Закону України "Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом") і зазначає дату його повернення

(це засвідчується підписами виконавця та відповідального працівника, який приймає рішення щодо віднесення операції клієнта до операцій, які підлягають фінансовому моніторингу, і відбитком печатки банку).

У грошових чеках, заявах на видачу готівки, на підставі яких видається клієнтам готівка, незалежно від суми мають зазначатися дані паспорта особи-отримувача або документа, що його замінює, найменування документа, серія, номер і дата його видачі, найменування установи, що його видала.

Грошові чеки дійсні протягом **10 календарних днів** з дня їх виписки, не враховуючи день виписки. Дата на чеку зазначається так: дата та рік цифрами, місяць словом. Грошовий чек має містити відбиток печатки та підписи уповноважених осіб клієнта згідно з карткою зразків підписів. Використання факсиміле не допускається.

Банк може приймати платежі готівкою за рахунками на сплату платежів (квартплата та комунальні послуги, телефонний зв'язок, кабельне телебачення, електроенергія, газ тощо), роздрукованими юридичною особою-отримувачем платежів. Такий документ має містити всі обов'язкові реквізити, які передбачені для виконання цих операцій.

Усі операції з приймання платежів готівкою за відповідними рахунками мають фіксуватися в протоколі САБ або реєстрі у формі, яка не допускає зміни його змісту і є документом, що підтверджує виконання зазначених касових операцій.

Клієнт має право зазначити в заяві на переказ готівки **дату валютування**, яка не може перевищувати **10 календарних днів** після складання касового документа (день складання не враховується). Якщо дата валютування перевищує 10 календарних днів, то банк не приймає касовий документ до виконання.

Виплату отримувачам сум переказів готівкою банк здійснює, починаючи з визначеної дати валютування. Якщо дата валютування припадає на неробочий день, то банк здійснює виплату переказу, починаючи з першого робочого дня, наступного за днем, який визначений датою валютування. До настання дати валютування клієнт може відкликати кошти, у зв'язку з чим подає відповідному банку лист (для юридичних осіб) або заяву (для

фізичних осіб) про відкликання коштів. Якщо отримувач переказу протягом тридцяти робочих днів з дати валютування не отримав суму переказу, то банк отримувача зобов'язаний протягом трьох робочих днів повернути суму переказу банку платника.

Виплата відкликаних (повернутих) коштів готівкою здійснюється фізичним особам і фізичним особам-суб'єктам підприємницької діяльності як виплата переказу без відкриття рахунка, а юридичним особам – шляхом зарахування на їхні поточні рахунки.

6.2. Порядок приймання та видачі банками готівки

Приймання готівки національної та іноземної валюти від клієнтів здійснюється через каси банків за прибутковими касовими документами (табл. 6.2).

У прибуткових касових документах працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів;
- наявність і тотожність підписів відповідальних працівників банку зі зразками підписів (у разі прийняття заяви на переказ готівки через операційних працівників).

Таблиця 6.2

Документи для проведення касових операцій банків з клієнтами

Приймання готівки		Видача готівки	
1		2	
Національна валюта			
Заява на переказ готівки	від юридичних осіб для зарахування на власні поточні рахунки, від фізичних осіб – на поточні, вкладні	Грошовий чек	юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, а також підприємцям

	(депозитні) рахунки, а також від юридичних і фізичних осіб – на рахунки інших юридичних або фізичних осіб, які відкриті в цьому самому банку або в іншому банку, для переказу без відкриття рахунка		
Рахунки на сплату платежу	від фізичних осіб на користь юридичних осіб	Заява на видачу готівки	фізичним особам з поточних, вкладних (депозитних) рахунків і фізичним і юридичним особам переказ без відкриття рахунка (з поданням юридичною особою довіреності на уповноважену особу)
Прибутковий касовий ордер	від працівників банку за внутрішньо-банківськими операціями	Документ на отримання переказу готівкою в національній валюті	фізичним і юридичним особам (з поданням юридичною особою довіреності на уповноважену особу)

Продовження табл. 6.2

1	2	3	4
Іноземна валюта			

Заява на переказ готівки	від юридичних осіб-резидентів і представництв-нерезидентів для зарахування на власні поточні рахунки; від уповноваженого представника нерезидента-суб'єкта підприємницької діяльності для зарахування на розподільний рахунок в іноземній валюті, відкритий цим банком резиденту-суб'єкту підприємницької діяльності; від фізичних осіб – на поточні, вкладні (депозитні) рахунки та переказу без відкриття рахунка	Заява на видачу готівки	юридичним особам, їхнім відокремленим підрозділам, а також підприємцям з їхніх поточних рахунків на цілі, передбачені нормативно-правовими актами; фізичним особам з їх поточних, вкладних (депозитних) рахунків для переказу без відкриття рахунка, а також за операціями з відшкодування банкнот іноземної валюти, прийняті на інкасо
Прибутковий касовий ордер	від працівника уповноваженого банку за внутрішньобанківськими операціями	Видатковий касовий ордер	працівникам банку за внутрішньобанківськими операціями
Документи, установлені відповідною платіжною системою	від фізичних осіб на відправлення переказу, який приймається в готівковій формі	Документи на отримання переказу в готівковій формі	фізичним особам

Продовження табл. 6.2

1	2	3	4
Національна та іноземна валюта			
Чек банкомата (виписка за		на вимогу при отриманні	

операціями, здійсненими через банкомат)	готівки через банкомат
Довідки про вилучення (прийняття) банкнот (монет) на дослідження	у разі виявлення сумнівних щодо справжності банкнот (монет)

Після завершення приймання готівки клієнту видається квитанція або інший документ, що є підтвердженням про внесення готівки у відповідній платіжній системі, які мають містити найменування банку, що здійснив касову операцію, дату здійснення касової операції (у разі здійснення касової операції в післяопераційний час – час виконання операції), а також підпис працівника банку, який прийняв готівку, відбиток печатки або електронний підпис працівника банку, засвідчений електронним підписом САБ.

Плата за послуги банку готівкою приймається від клієнта за окремим касовим документом, оформленим банком. Після закінчення обслуговування клієнтів підраховуються суми за документами, за якими проведені касові операції, і звіряються з даними бухгалтерського обліку та залишком готівки.

Банки мають **видавати клієнтам** відсортовані придатні до обігу банкноти (монети) за видатковими документами (табл. 6.2).

Для одержання грошової чекової книжки клієнт заповнює заяву про видачу чекової книжки, на якій після відповідної перевірки проставляється дозвільний напис уповноваженого працівника банку. Працівник банку до видачі клієнту грошової чекової книжки заповнює на кожному чеку належні реквізити (найменування та код банку, номер його поточного рахунка, найменування юридичної особи) і реєструє їх номери в порядку, визначеному банком.

У видаткових касових документах працівник банку перевіряє:

- повноту заповнення реквізитів на документі;
- наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;
- належність пред'явленого паспорта або документа, що його замінює, отримувачу, відповідність даних паспорта тим даним, що зазначені в касовому документі;

- у разі отримання готівки за довіреністю – правильність оформлення довіреності на отримання готівки;
- наявність підпису отримувача.

Якщо клієнт отримує готівку за кількома видатковими документами з різних рахунків, то готівка видається за кожним документом окремо.

У разі звернення до банку отримувача переказу з вимогою про виплату суми переказу готівкою працівник банку перевіряє наявність інформації про надходження переказу. Виплата частини переказу не допускається.

Видача банкнот із каси банку може проводитися повними пачками та корінцями банкнот у непошкодженій упаковці за зазначеними на накладках і бандеролях сумами без поаркушного перерахування або окремими банкнотами. Монети в непошкодженій упаковці, що розфасовані в мішечки (блоки), пакети та ролики, можуть видаватися за написами на ярликах, пакетах і роликах, а також окремими кружками.

Операції з виплати готівки іноземної валюти з поточних, вкладних (депозитних) рахунків або фізичним особам за переказами без відкриття поточних рахунків здійснюються через касу банку за наявності цієї валюти в повній сумі. Залишок іноземної валюти, менший ніж номінальна вартість мінімальної купюри, що перебуває в обігу, купується у фізичної особи за гривні за курсом, установленим на час здійснення операції в касі банку.

Видану з каси банку готівку клієнт має, не відходячи від каси, перевірити за пачками та корінцями банкнот, монети - за мішечками (блоками), пакетами і роликами, а окремі банкноти (монети) перерахувати поаркушно (за кружками).

Якщо отримувач готівки виявив бажання перерахувати в приміщенні банку готівку, то в такому разі перерахування здійснюється у відведеному для цього приміщенні під контролем працівника банку. У разі виявлення клієнтом під час перерахування готівки нестач або надлишків банкнот (монет) банк уживає заходів щодо перевірки готівки і в разі підтвердження розбіжностей складається відповідний акт про розбіжності у двох примірниках, що засвідчується підписами осіб, які були присутні під час перерахування. Виявлена клієнтом

під час перерахування готівки сума нестачі відшкодовується отримувачу готівки з операційної каси банку, а її надлишок зараховується до операційної каси відповідно до оформленого акта про розбіжності. Якщо готівка не була перерахована клієнтом у приміщенні банку під контролем працівника банку, то претензії щодо нестачі від клієнта не приймаються.

Видача коштів із застосуванням платіжних карток виконується в межах їх залишку на рахунку клієнта чи витратного ліміту або його частки на відповідному картковому рахунку. За договором між клієнтом та банком про надання кредиту, видача коштів може виконуватися в межах залишку коштів на рахунку та/або визначеного договором ліміту кредитування.

Після завершення операцій з видачі готівки або внесення її на рахунок клієнту видається відповідно оформлений документ на паперовому носії, який складається за місцем проведення операції та має містити реквізити, визначені відповідними нормативно-правовими актами. Чек банкомата може друкуватися і надаватися держателю платіжної картки за його вимогою.

У разі застосування банкоматів у внутрішньобанківських системах автоматизації касових операцій чек може не видаватися. У цьому разі обов'язково з періодичністю, визначеною в договорі між клієнтом і банком, клієнту надається виписка за операціями, здійсненими через банкомат.

6.3. Порядок вилучення з обігу сумнівних банкнот (монет)

У разі виявлення сумнівних щодо справжності банкнот (монет) під час приймання, видачі, оброблення грошових знаків національної та іноземної валюти банк має вилучити їх з оформленням довідки про вилучення (прийняття) банкнот (монет) для дослідження у трьох примірниках.

Банкам категорично забороняється повертати або тимчасово передавати клієнтам виявлені в них сумнівні щодо справжності банкноти (монети) національної та іноземної валюти.

У разі виявлення в одного клієнта двох або більше таких банкнот (монет) банк має терміново по телефону та не пізніше

наступного робочого дня письмово повідомити про це правоохоронний орган за місцезнаходженням банку. До повідомлення в обов'язковому порядку має додаватися копія довідки про вилучення (прийняття) банкнот (монет) для дослідження.

Дослідження сумнівних банкнот національної валюти здійснюється територіальними управліннями, Центральним сховищем і Департаментом готівково-грошового обігу. Дослідження сумнівних банкнот іноземної валюти здійснює Департамент готівково-грошового обігу (банки надсилають сумнівні банкноти безпосередньо до Операційного управління НБУ).

Установи НБУ, які провели дослідження сумнівних банкнот (монет), мають забезпечити таке:

- проінформувати правоохоронні органи про виявлені підроблені банкноти (монети);

- повернути банкам згідно з результатами досліджень другі примірники описів банкнот (монет) і надіслати разом з цими описами відповідні акти;

- у разі визнання банкноти (монети) національної валюти неплатіжною повернути її банку разом з відповідно оформленими документами (банкноти повертаються із зазначенням з обох боків слова "НЕПЛАТІЖНА");

- повернути банкам або зарахувати на їх відповідні рахунки суму платіжних банкнот (монет) національної валюти;

- повернути банкам справжні банкноти іноземної валюти незалежно від ступеня їх зношеності (Операційне управління через відповідні територіальні управління Національного банку повертає банкам справжні банкноти).

Банки, які вилучили сумнівні банкноти (монети) або прийняли їх для дослідження від фізичних і юридичних осіб за заявою, зобов'язані на підставі результатів досліджень:

- списати підроблені банкноти (монети) з відповідних позабалансових рахунків;

- проінформувати пред'явників про результати досліджень і за їхнім бажанням ознайомити під розпис з відповідним актом;

- повністю відшкодувати пред'явникам суму платіжних банкнот (монет) національної валюти;

- повернути пред'явникам справжні банкноти іноземної валюти або за їхнім бажанням прийняти для здійснення операцій з готівкою;

- повернути пред'явникам за їхньою вимогою неплатіжні банкноти (монети) протягом шести місяців з дня їх прийняття для дослідження. По закінченні цього терміну відповідна комісія проводить знищення неплатіжних банкнот (монет) з оформленням відповідного акта.

6.4. Вимоги до організації готівкових розрахунків

Розрахунки готівкою підприємства здійснюють між собою і з фізичними особами через касу як за рахунок готівкового виторгу, так і за рахунок коштів, одержаних із банків, а також шляхом переказу готівки для сплати відповідних платежів.

Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства з іншим протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється **10 000 грн**, а платежі понад зазначену граничну суму проводяться виключно в безготівковій формі. Кількість підприємств, з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується.

Зазначені обмеження не поширюються:

- а) на розрахунки підприємств (підприємців) з фізичними особами, бюджетами та державними цільовими фондами;
- б) добровільні пожертвування та благодійну допомогу;
- в) розрахунки підприємств за спожиту ними електроенергію;
- г) використання коштів, виданих на відрядження;
- д) розрахунки підприємств між собою під час закупівлі сільськогосподарської продукції.

У разі здійснення підприємствами готівкових розрахунків з іншими підприємствами понад установлену граничну суму кошти в розмірі перевищення встановленої суми розрахунково додаються до фактичних залишків готівки в касі на кінець дня платника готівки одноразово в день здійснення цієї операції з подальшим порівнянням одержаної розрахункової суми із затвердженим лімітом каси.

Якщо юридичні та фізичні особи здійснюють готівкові розрахунки без відкриття поточного рахунка шляхом внесення до банків готівки для подальшого її перерахування на рахунки інших підприємств або фізичних осіб, то такі розрахунки для платників коштів є готівковими, а для отримувачів коштів безготівковими.

Виходячи з потреби прискорення обігу готівкових коштів і своєчасного їх надходження до кас банків для підприємств, що здійснюють операції з готівкою в національній валюті, установлюються **ліміт каси** та **строки здавання готівки**. Готівковий виторг, що перевищує встановлений ліміт каси, обов'язково здається до банків для його зарахування на банківські рахунки.

Підприємства мають право зберігати у своїй касі готівку, одержану в банку для виплат, що належать до фонду оплати праці, пенсій, стипендій, дивідендів, понад установлений ліміт каси протягом трьох робочих днів, включаючи день одержання готівки в банку.

Питання для самоконтролю

1. Які операції належать до касових операцій банку?
2. Як здійснюється касове обслуговування банком клієнтів?
3. Які вимоги надаються до оформлення касових документів?
4. Який порядок приймання банками готівки?
5. Який порядок видачі банками готівки?
6. Охарактеризувати дії банківської установи в разі виявлення сумнівних щодо справжності банкнот.
7. Який механізм видачі коштів із застосуванням платіжних карток?
8. Які вимоги до організації готівкових розрахунків підприємств?

Тести

1. До касових операцій банків належать:

- а) приймання готівки від клієнтів для зарахування на рахунки;
- б) видача готівки клієнтам з їхніх рахунків;
- в) приймання готівки для переказу;
- г) вилучення з обігу сумнівних банкнот;
- д) обмін клієнтам не придатних до обігу банкнот на придатні;
- е) правильна відповідь а)+б)+ в);
- ж) правильна відповідь а)+б)+ в)+д);
- и) правильна відповідь а)+б)+ в)+г)+д).

2. Касове обслуговування банком клієнтів та оброблення готівки протягом операційного часу здійснюється:

- а) в операційній касі;
- б) вечірній касі;
- в) прибутковій касі.

3. У разі здійснення касових операцій протягом операційного часу працівник банку на касових документах проставляє:

- а) дату здійснення касової операції;
- б) поточну дату і час приймання документів;
- в) напис чи штамп "вечірня";
- г) напис чи штамп "післяопераційний час".

4. У разі здійснення касових операцій у післяопераційний час працівник банку на касових документах проставляє:

- а) поточну дату і час приймання документів;
- б) напис чи штамп "вечірня";
- в) напис чи штамп "післяопераційний час";
- г) всі відповіді правильні.

5. До касових документів належать:

- а) заява на переказ готівки;
- б) прибутково-видатковий касовий ордер;
- в) заява на видачу готівки;
- г) прибутковий касовий ордер;
- д) видатковий касовий ордер;
- е) грошовий чек;

ж) рахунки на сплату платежів та документи, установлені відповідною платіжною системою для відправлення переказу готівки та отримання його в готівковій формі;

- и) всі відповіді правильні;
- к) правильна відповідь а)+б)+в)+г)+д.

6. Працівник банку має провести ідентифікацію осіб, які здійснюють операції з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує:

- а) 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті;
- б) 10000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті.

7. Грошові чеки дійсні протягом:

- а) 10 календарних днів з дня їх виписки, враховуючи день виписки;
- б) 10 календарних днів з дня їх виписки, не враховуючи день виписки;
- в) 5 робочих днів з дня їх виписки, враховуючи день виписки.

8. У заяві на переказ готівки дата валютування не може перевищувати:

- а) 10 календарних днів після складання касового документа;
- б) 15 календарних днів після складання касового документа;
- в) 3 календарних днів після складання касового документа.

9. Гранична сума готівкового розрахунку одного підприємства з іншим протягом одного дня за одним або кількома платіжними документами встановлюється:

- а) 10 000 грн. Кількість підприємств з якими здійснюються розрахунки, протягом дня не обмежується;
- б) по 10 000 грн з одним підприємством.

10. У видаткових касових документах працівник банку перевіряє:

- а) повноту заповнення реквізитів на документі;
- б) наявність підписів посадових осіб банку, яким надано право підпису касових документів, і тотожність їх зразкам;
- в) відповідність даних паспорта отримувача даним, що зазначені в касовому документі;
- г) наявність підпису отримувача;
- д) всі відповіді правильні.

7. ОПЕРАЦІЇ БАНКІВ В ІНОЗЕМНІЙ ВАЛЮТІ

7.1. Характеристика валютних операцій

Суб'єктами валютних операцій є резиденти і нерезиденти України. **Об'єктом** валютних операцій є валютні цінності. **До валютних цінностей** належать:

1) валюта України – грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет і в інших формах, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території України, кошти на рахунках, у внесках в банківських та інших фінансових установах на території України;

2) іноземна валюта – іноземні грошові знаки у вигляді банкнот, казначейських білетів, монет, що перебувають в обігу та є законним платіжним засобом на території відповідної іноземної держави, а також вилучені з обігу або такі, що вилучаються з нього, але підлягають обмінові на грошові знаки, які перебувають в обігу, кошти у грошових одиницях іноземних держав і міжнародних розрахункових (клірингових) одиницях, що перебувають на рахунках або вносяться до банківських та інших фінансових установ за межами України;

3) платіжні документи та інші цінні папери (акції, облигації, купони до них, бони, векселі (тратти), боргові розписки, акредитиви, чеки, банківські накази, депозитні сертифікати, інші фінансові та банківські документи), виражені у валюті України та іноземній валюті або банківських металах.

Банківські метали – це золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у зливках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

Відповідно до законодавства України Національний банк видає *індивідуальні* та *генеральні ліцензії* на здійснення валютних операцій. Під **валютними операціями** розуміють:

- операції, пов'язані з переходом права власності на валютні цінності, за винятком операцій, що здійснюються між резидентами у валюті України;

- операції, пов'язані з використанням валютних цінностей у міжнародному обігу як засобі платежу, з передаванням заборгованостей та інших зобов'язань, предметом яких є валютні цінності;

- операції, пов'язані з ввезенням, переказуванням і пересиланням на територію України та вивезенням, переказуванням і пересиланням за її межі валютних цінностей.

Комерційний банк, що одержав Генеральну ліцензію **НБУ** на здійснення валютних операцій, називається *уповноваженим банком*. Операції з іноземною валютою опосередковують уповноважені комерційні банки. Ці операції є об'єктами валютного регулювання.

На підставі генеральної ліцензії, одержаної в НБУ, уповноважені банки мають право здійснювати такі валютні операції:

1. Ведення валютних рахунків клієнтів. Зарахування валютних надходжень на рахунки резидентів та нерезидентів (включаючи транзитні) та списання сум перерахувань, що передбачені чинним законодавством.

2. Встановлення кореспондентських відносин з іноземними банками:

- встановлення прямих і непрямих кореспондентських відносин з іноземними банками – це відкриття банком рахунків самостійно для міжнародних розрахунків в іноземних банках;

- розрахунки через кореспондентські рахунки Центру міждержавних розрахунків Національного банку України.

3. Неторговельні операції:

- операції з перерахування валютних цінностей, не пов'язаних із здійсненням розрахунків за експортом та імпортом товарів чи послуг (у тому числі видача готівки для покриття видатків осіб, що виїжджають у закордонні відрядження);

- купівля та продаж готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті. Організація роботи та порядок проведення операцій в обмінних пунктах, інкасо готівкової іноземної валюти та платіжних документів в іноземній валюті.

4. Операції за міжнародними торговельними розрахунками – операції за міжнародними розрахунками, що пов'язані з експортом та імпортом товарів і послуг згідно з вимогами чинного законодавства, інструкцій Національного банку України, Уніфікованих правил та традицій Міжнародної торговельної палати.

5. Операції з торгівлі іноземною валютою на внутрішньому валютному ринку – купівля та продаж іноземної валюти в готівковій та безготівковій формах за власний рахунок або згідно з дорученням клієнтів (брокерські послуги) на міжбанківському та біржових ринках.

6. Операції щодо залучення та розміщення валютних коштів на внутрішньому ринку, що здійснюються з резидентами України, та зовнішньому ринку, що здійснюються з нерезидентами України, поділяються:

- на пасивні операції – створення валютних резервів в іноземній валюті (приймання депозитів в іноземній валюті, продаж за іноземну валюту цінних паперів, що емітовані резидентами України та номіновані в національній валюті (включаючи власні цінні папери банку), отримання позик в іноземній валюті від інших уповноважених банків);

- активні операції – використання створених резервів (надання кредитів в іноземній валюті, придбання за іноземну валюту цінних паперів, що номіновані в національній валюті).

7. Валютні операції на міжнародних грошових ринках – депозитні та конверсійні операції (у тому числі і ф'ючерсні, якщо це не заборонено законодавством відповідних країн), які здійснюються з комерційними банками чи міжнародними організаціями-нерезидентами України.

8. Операції з монетарними металами на внутрішньому ринку – купівля чи продаж (у тому числі на строк), приймання на депозити, відповідальне зберігання, використання як застави під наданий кредит монетарних металів або цінних паперів, номінал яких виражений у монетарних металах, коли ці операції здійснюються на території України з резидентами України, з нерезидентами – на зовнішньому ринку.

7.2. Порядок купівлі та продажу банками валют

Купівлю і продаж валюти юридичні особи здійснюють у безготівковому порядку на Українській міжбанківській валютній біржі чи на міжбанківському валютному ринку.

Торгівлю іноземною валютою на території України юридичні особи-резиденти і нерезиденти здійснюють через уповноважені банки та інші фінансові установи, які одержали

ліцензію НБУ на ці операції, виключно на міжбанківському валютному ринку.

Суб'єктами міжбанківського валютного ринку є:

- Національний банк України;
- уповноважені банки;
- інші фінансові установи (резиденти і нерезиденти), які отримали індивідуальні ліцензії НБУ;
- Українська міжбанківська валютна біржа.

На участь у біржових торгах приймаються заявки клієнтів для таких цілей:

- а) оплата імпорتنих контрактів;
- б) переказ за кордон прибутку, отриманого іноземними інвесторами від інвестицій в Україну;
- в) здійснення проліцензованих НБУ валютних операцій, які пов'язані з рухом капіталів.

На валютних ринках переважають такі угоди з купівлі/продажу валюти:

- *на умовах "spot"* – контракти на купівлю чи продаж певної суми валюти в даний час за поточним курсом продавця чи покупця на ринку (термін 2 робочі дні);

- *на умовах "форвард"* – контракти на купівлю чи продаж певної суми валюти в даний час із розрахунком у майбутньому за фіксованим курсом валюти даного часу (термін – 1, 3, 6, 12 місяців).

Уповноважені банки через свої операційні каси чи пункти обміну мають право купувати або продавати валюту, обмінювати купюри інвалюти, перевіряти інвалюту на дефект, видавати дозвіл на вивезення валюти за кордон, здійснювати конверсійні операції. При цьому обов'язковою вимогою до банку є наявність угоди з іноземним банком на вивезення готівкової валюти для зарахування її на коррахунок у комерційному банку тієї держави, валюта якої перебуватиме в обміні.

Контроль за роботою уповноважених банків та обмінних пунктів здійснюють регіональні управління НБУ.

Здійснюючи операції на валютному ринку, банки повинні мінімізувати валютний ризик, тобто ймовірність виникнення можливих збитків унаслідок несприятливих змін курсів

іноземних валют. Методами хеджування (страхування) валютного ризику є:

-*управління валютною позицією*;

-*"валютні кошики"* – набір валют, об'єднаних у певних пропорціях, тобто курс валюти стосовно певного набору інших валют;

-*методи короткострокового хеджування* – поєднують форвардні, опціонні угоди та угоди "своп";

-*методи довгострокового хеджування* – фінансові ф'ючерси дисконтування вимог у валюті (поступка права вимоги боргу в іноземній валюті замість негайно сплаченої суми банком у національній або іншій валюті).

Валютна позиція банку – це співвідношення між сумою активів і позабалансових вимог у певній іноземній валюті та сумою балансових та позабалансових зобов'язань у цій самій валюті. Вона буває:

➤ *відкритою* – не дорівнює нулю, веде за собою додатковий ризик у разі зміни валютного курсу;

➤ *відкритою довгою* – вартість активів і позабалансових вимог перевищує вартість пасивів і позабалансових зобов'язань у кожній іноземній валюті. Банк може понести втрати в разі збільшення курсу національної валюти щодо іноземної валюти;

➤ *відкритою короткою* – вартість пасивів і позабалансових зобов'язань перевищує вартість активів та позабалансових вимог у кожній іноземній валюті. Банк може понести додаткові витрати в разі збільшення курсу іноземної валюти відносно національної валюти;

➤ *закритою* – дорівнює нулю.

Управління валютною позицією комерційного банку здійснюється за встановленими НБУ обов'язковими нормативами регулювання банківської діяльності, які наведені в табл. 7.1.

Валютна позиція уповноваженого банку повинна визначатися щоденно і окремо для кожної іноземної валюти.

Таблиця 7.1

Економічні нормативи валютної позиції

Норма- тив	Розрахун- кова формула	Характеристика складових для розрахункової формули	Норма- тивне значен- ня	Економіч- ний зміст
1	2	3	4	5
Норматив ризик загальної довгої відкритої валютної позиції Н13-1	$H13-1 =$ $= VP / PK \times$ $\times 100 \%$	ВП – загальна відкрита валютна позиція за балансовими та позабалансовими активами і зобов'язаннями банку за всіма іноземними валютами у гривневому еквіваленті (розрахунок	Не більше 30 %	Характери- зує здатність банку компенсува- ти за рахунок капіталу знецінення його валютних активів у гривневому еквіваленті
Норматив ризик загальної короткої відкритої валютної позиції Н13-2	$H13-2 =$ $= VP / PK \times$ $\times 100 \%$	проводиться на звітну дату), яка визначається як сума абсолютних величин усіх довгих і коротких відкритих позицій у гривневому еквіваленті окремо за кожною іноземною валютою за всіма іноземними валютами; PK – регулятивний капітал банку	Не більше 5 %	Характери- зує здатність банку компенсува- ти за рахунок капіталу зростання ціни його валютних зобов'язань у гривневому еквіваленті

7.3. Умови та порядок здійснення міжнародних розрахунків

Для проведення міжбанківських розрахунків в іноземній валюті банки України встановлюють з іноземними банками кореспондентські відносини та мають домовленість про порядок і умови проведення міжбанківських операцій.

Для проведення взаєморозрахунків банки укладають угоди про встановлення кореспондентських відносин і відкривають відповідні кореспондентські рахунки:

- **"Лоро" рахунок** – кореспондентський рахунок іноземного банку, відкритий у банку України в іноземній валюті;

- **"Ностро" рахунок** – кореспондентський рахунок в іноземній валюті, відкритий українським банком у зарубіжному банку.

Міжнародні розрахунки здійснюються безготівковим способом через уповноважені банки, які організують ці розрахунки, кредитують відповідних клієнтів і надають їм гарантії. Державне регулювання операцій із міжнародних розрахунків за експортні та імпорتنі товари і послуги організовується згідно з валютним законодавством України. До способів державного регулювання міжнародних розрахунків відносять:

- ліцензування операцій із зовнішньоекономічної сфери;
- реєстрацію та декларування товарів через заповнення декларацій;
- використання тільки безготівкових форм розрахунків;
- здійснення розрахунків тільки через уповноважені банки.

Характеристика основних форм міжнародних розрахунків

Документарні розрахунки – розрахунки, при яких умовами платежу є "документи проти платежу", тобто виплата потрібної суми здійснюється за поданими комерційними документами, які супроводжують фінансові документи.

Фінансові документи – це перевідні і прості векселі, чеки, платіжні розписки або інші інструменти отримання платежу.

Комерційні документи – це рахунки-фактури, завантажувальні документи, документи на право власності, інші документи, які не є фінансовими.

Інкасо – це доручення експортера своєму банкові одержати від імпортера безпосередньо або через інший банк певну суму,

яку зазначено в платіжних документах, або підтвердження, що цю суму буде виплачено в певний строк.

Базою для проведення операцій документарного інкасо є "Уніфіковані правила з інкасо" (УПІ), розроблені Міжнародною торговельною палатою і визначені банками.

Акредитив – це грошове зобов'язання банку за дорученням і за рахунок його клієнта-імпортера здійснити оплату на користь експортера або забезпечити платіж іншим банком у межах певної суми та у визначений строк проти документів, що супроводжують акредитив.

Застосування акредитивів у міжнародних розрахунках регулюється спеціальним документом – "Уніфікованими правилами для документарних акредитивів" (УПДА).

Банківський переказ - розрахункова банківська операція, яка здійснюється за допомогою надісланого платіжного доручення одного банку іншому.

7.4. Кредитування експортно-імпортних операцій

Кредити за експортно-імпортними операціями видаються на такі цілі:

- > оплата платіжних документів, виписаних експортером;
- > кредити під контракти за експортом;
- > кредити іноземних операцій у формі купівлі в експортера векселів, які акцептовані експортером;
- > кредити за документарними акредитивами, валютні кредити імпортера і під контракти за імпорт.

Етапи кредитування, порядок укладення кредитного договору, обслуговування кредиту такі самі, як і при кредитуванні в національній валюті. Кредит видається та погашається тільки в безготівковій формі.

Для отримання кредиту резиденти подають в обслуговуючий банк такі документи:

- заяву;
- техніко-економічне обґрунтування кредитованого заходу;
- підтвердження забезпечення кредиту;
- поквартальний графік надходження валютного виторгу;

- поквартальний розрахунок термінів використання і погашення кредиту й виплати відсотків, установчі документи та їхні копії;

- фінансову звітність, завірену аудитором або державною податковою адміністрацією;

- проекти контрактів з іноземними фірмами на предмет перевірки використання кредитів.

Одержання резидентами кредитів в іноземній валюті від іноземних кредиторів здійснюється в межах ліміту зовнішнього боргу України, який щорічно затверджується Верховною Радою України. Для отримання таких кредитів необхідно мати ліцензію НБУ, яка може бути індивідуальною. Всі питання, пов'язані з кредитною угодою, вирішуються через уповноважений банк.

Банківським валютним операціям властиві такі ризики:

Ризик неплатежу – це ризик експортера, імовірність того, що імпортер не заплатить йому за товар. Даний вид ризику може бути зменшений за рахунок:

- а) страхування експортного комерційного кредиту;

- б) використання документарного акредитива.

Ризик недостатнього фінансування – це ризик експортера, імовірність виникнення тривалих розривів між витратами і надходженнями у зв'язку з наданням тривалого комерційного кредиту імпортеріві.

Валютний ризик – це ризик імпортера або експортера, якщо рахунки-фактури виставляються у валюті протилежної сторони.

Усунення ризику здійснюється шляхом використання методів хеджуння, дотримання умов контрактів, розрахунків, перевезень та ін.

Питання для самоконтролю

1. Охарактеризувати поняття "валютні цінності".
2. Які операції відносять до валютних?
3. Які валютні операції можуть здійснювати комерційні банки?
4. Що таке валютна позиція банку?

5. Вказати відмінності касових валютних угод і строкових угод на валютному ринку України.
6. Які умови здійснення міжнародних розрахунків передбачено законодавством України та міжнародними правилами?
7. У яких формах здійснюються міжнародні розрахунки?
8. У яких формах здійснюється кредитування експортно-імпортних операцій?
9. Назвати способи державного регулювання міжнародних розрахунків.
10. Які ризики виникають при здійсненні зовнішньоекономічної діяльності?

Тести

1. До валютних цінностей відносять:
 - а) валюту України;
 - б) іноземну;
 - в) платіжні документи;
 - г) цінні папери;
 - д) банківські;
 - е) правильна відповідь б) + в) + д);
 - ж) всі відповіді правильні.
2. Комерційний банк, що одержав Генеральну ліцензію НБУ на здійснення валютних операцій, називається:
 - а) уповноваженим банком;
 - б) банком-кореспондентом.
3. Купівлю і продаж валюти юридичні особи здійснюють на Українській міжбанківській валютній біржі або на міжбанківському валютному ринку:
 - а) у безготівковій формі;
 - б) у безготівковій формі і готівкою;
 - в) у готівковій формі.
4. На валютних ринках переважають такі угоди з купівлі/продажу валюти:
 - а) тільки на умовах "спот";
 - б) тільки на умовах "форвард";
 - в) на умовах "спот" і на умовах "форвард".

5. Контроль за роботою уповноважених банків та обмінних пунктів здійснюють:

- а) регіональні управління НБУ;
- б) ревізійна комісія комерційного банку;
- в) Міністерство фінансів.

6. Якщо вартість активів перевищує вартість пасивів у кожній іноземній валюті, то банк має:

- а) відкрити довгу валютну позицію;
- б) відкрити коротку валютну позицію;
- в) закрити валютну позицію.

7. Якщо вартість пасивів перевищує вартість активів у кожній іноземній валюті, то банк має:

- а) відкрити довгу валютну позицію;
- б) відкрити коротку валютну позицію;
- в) закрити валютну позицію.

8. Банк може понести втрати в разі збільшення курсу національної валюти відносно іноземної валюти:

- а) при відкритій короткій валютній позиції;
- б) відкритій довгій валютній позиції;
- в) закритій валютній позиції.

9. Банк може понести втрати в разі збільшення курсу іноземної валюти відносно національної валюти:

- а) при відкритій короткій валютній позиції;
- б) відкритій довгій валютній позиції;
- в) закритій валютній позиції.

10. Кореспондентський рахунок іноземного банку, відкритий у банку України в іноземній валюті, – це:

- а) "Ностро" рахунок;
- б) "Лоро" рахунок.

8. НЕТРАДИЦІЙНІ БАНКІВСЬКІ ПОСЛУГИ

8.1. Властивості, класифікація та причини виникнення банківських послуг

Результатом банківської діяльності є саме надання послуг клієнтам. Власне "послуги" – це кінцевий результат, готовий продукт банку, тоді як "операції" – це його виробничий процес.

Основними властивостями банківських послуг є те, що вони:

- не можуть бути зроблені про запас;
- носять продуктивний характер;
- охоплюють активні і пасивні операції;
- не є монополією тільки банку;
- можуть належати до небанківських операцій.

Класифікація банківських послуг наведена в табл. 8.1.

Таблиця 8.1

Класифікація банківських послуг

Критерій класифікації	Вид наданих послуг
Залежно від відповідності специфіці банківської діяльності	- традиційні послуги; - нетрадиційні послуги
Залежно від суб'єктів одержання послуг	- юридичним особам; - фізичним особам
Залежно від способу формування і розміщення ресурсів банку	- активні операції; - пасивні операції; - комісійно-посередницькі послуги
Залежно від оплати за надання	- платні послуги; - безкоштовні послуги
Залежно від зв'язку з рухом матеріального продукту	- послуги, пов'язані з рухом матеріального продукту; - чисті послуги

Банківські послуги насамперед можна поділити на традиційні і нетрадиційні послуги.

До традиційних банківських послуг належать:

- послуги депозитного характеру;
- кредитні послуги;
- розрахунково-касові послуги.

Дані послуги у своїй сукупності утворюють те, що називається банком.

Проміжне положення між традиційними і нетрадиційними послугами займають додаткові послуги. До їхнього складу входять валютні послуги, послуги з цінними паперами, послуги з золотом, дорогоцінними металами і злитками. Ці послуги банки можуть і не виконувати.

Крім традиційних, базових для комерційних банків України операцій, вони виконують нові, не традиційні для них операції та послуги. Виникнення та подальший розвиток нетрадиційних банківських операцій та послуг зумовлені багатьма **причинами:**

- зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій та послуг;
- загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між самими комерційними банками;
- необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів. Це проявляється зокрема в тому, що відбувається закріплення за кожним солідним клієнтом окремого менеджера, котрий надає йому весь комплекс послуг та здійснює необхідні операції;
- необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;
- необхідність зменшення ризиків, пов'язаних зі здійсненням традиційних операцій і наданням традиційних послуг;
- залучення нових клієнтів з метою розширення та вдосконалення структури ресурсної бази комерційного банку.

До нетрадиційних для банків України операцій і послуг можна віднести:

- 1) посередницькі послуги;
- 2) послуги, спрямовані на розвиток підприємства (упровадження на біржу, розміщення акцій, юридична допомога, інформаційні послуги і т. п.);
- 3) надання гарантій і поручительств;
- 4) довірчі операції (включаючи консультації і допомогу в керуванні власністю за дорученням клієнта);

- 5) бухгалтерська допомога підприємствам;
 - 6) представлення клієнтських інтересів у судових органах;
 - 7) послуги з надання сейфів;
 - 8) лізингові операції;
 - 9) трастові операції;
 - 10) факторинг і форфейтинг та ін.
- Розглянемо послуги комерційних банків більш детально.

8.2. Послуги факторингу та форфейтингу

Банки пропонують клієнтам послуги **факторингу** – придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари або надані послуги, беручи на себе ризик невиконання таких вимог і приймання платежів.

В основі операції факторингу лежить купівля банком рахунків клієнта на умовах оплати близько 80 % вартості відфактурованих поставок і оплати частини, що залишилась (за вирахуванням відсотків за кредит) в чітко обумовлені строки незалежно від надходжень готівки від дебіторів. Завдяки факторингу досягається прискорення оборотності коштів у розрахунках (рис. 8.1).

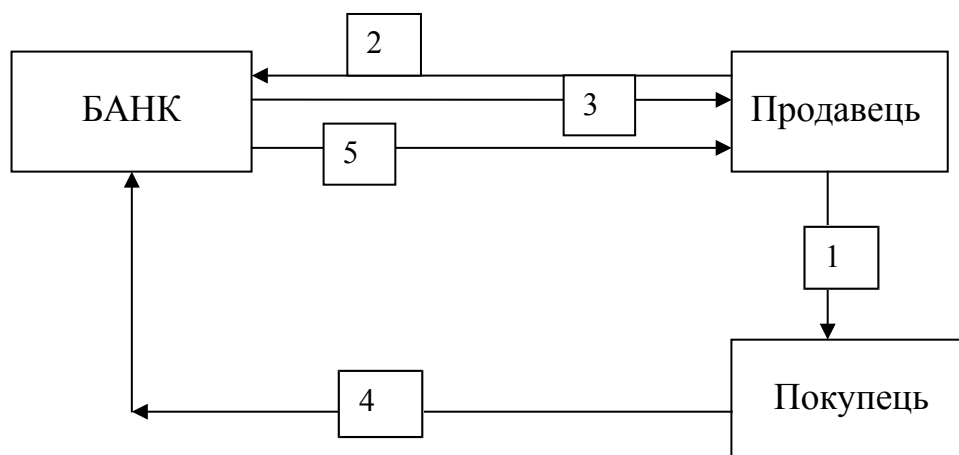

Рис. 8.1. Зміст і послідовність здійснення факторингу:

1 – поставка товару на умовах відстрочення платежу; 2 – уступка дебіторської заборгованості банку; 3 – виплата фінансування (до 80 % суми поставленого товару) відразу після поставки товару; 4 – оплата за поставлений товар покупцем; 5 – виплата залишку

коштів (за вирахуванням комісії) після повного погашення боргу покупцем

Факторинг є актуальним для підприємств, які прагнуть нарощувати обсяги поставок, за умови маркетингової і технологічної готовності, при цьому не мають достатнього фінансування оборотних коштів.

Банк може здійснювати факторингові операції як бланково, так і під забезпечення залежно від якості дебіторської заборгованості, яка приймається до факторингу. За користування факторингом банк одержує винагороду у вигляді відсотків або дисконту (різниця між вартістю відвантаженої продукції та фактичною сумою, наданих банком послуг за факторингом). Розмір відсоткових ставок (комісій) встановлюється банком залежно від ступеня ризику, собівартості кредитних ресурсів, розміру облікової ставки НБУ, строку користування кредитом, а також з урахуванням діючої відсоткової ставки по інших комерційних банках та інших чинниках.

Факторинг має **ряд переваг**:

- можливість збільшення обсягів поставок у результаті надання покупцям конкурентних ринкових переваг, таких як збільшення обсягів поставок з відстроченням платежу (на умовах товарного кредиту); збільшення терміну відстрочення платежу (товарного кредиту) і отримання додаткових доходів за рахунок збільшення обсягів поставок;

- можливість планування своїх фінансових потоків без урахування платіжної дисципліни покупців (дебіторів);

- поліпшення ділового іміджу і платоспроможності через можливість проведення своєчасних розрахунків.

Факторинг має декілька **варіантів обслуговування** залежно від конкретних умов проведення операційної діяльності клієнта і залежно від рівня кредитного ризику, який банк бере на себе (рис. 8.2).

Розподіл факторингу на факторинг **з правом регресу** та **без права регресу** пов'язаний з ризиком, що виникає в тій ситуації, коли покупець не в змозі виконати всі платіжні зобов'язання.

При **факторингу з правом регресу** постачальник бере на себе кредитний ризик щодо дебіторських заборгованостей, проданих банку, тобто у випадку неплатежу з боку покупця банк

вимагатиме, щоб постачальник викупив прострочені борги свого покупця.

Рис. 8.2. Види факторингу за рівнем прийняття банком на себе ризику

При **факторингу без права регресу** банк приймає на себе всі ризики з отримання коштів від боржника і є відповідальним за фінансову неспроможність покупця здійснити платіж.

Внутрішній факторинг не окреслює повний перелік даного виду фінансових послуг. Здійснюючи міжнародну торговельну діяльність, українські підприємства також зіштовхуються з рядом проблем, що пов'язані з нестачею оборотних коштів, ризиком неплатежу, різницею в законодавстві і торговельних звичаях різних країн, різних ринків. Впровадження в зовнішньоекономічні розрахунки факторингу дозволяє комплексно вирішувати не лише проблему недовіри між сторонами угоди, але й інші питання, що виникають при співробітництві українських підприємств із зарубіжними партнерами.

Форфейтинг – це придбання в кредитора боргу, вираженого в оборотному документі, на безповоротній основі. Це означає, що покупець боргу (форфейтер) бере на себе зобов'язання відмовитися – форфейтинге – від свого права регресної вимоги до кредитора в разі неможливості одержання грошових коштів від боржника. Фактично форфейтер (комерційний банк або спеціалізована компанія) бере на себе такі ризики, як ризик неплатежу, ризик переказування коштів, валютний, відсотковий ризик та ін.

Основними **документами**, які застосовуються при форфейтингу, є векселі. Однак об'єктом форфейтингу можуть бути інші види цінних паперів або рахунки дебіторів і розстрочки

платежів, що є наслідком використання акредитивної форми розрахунків.

Ініціатором форфейтингової операції є, як правило, експортер чи його банк. Удаючись до форфейтингу, експортер отримує можливість додатково мобілізувати кошти та скоротити дебіторську заборгованість.

Загальна схема організації форфейтингу наведена на рис. 8.3.

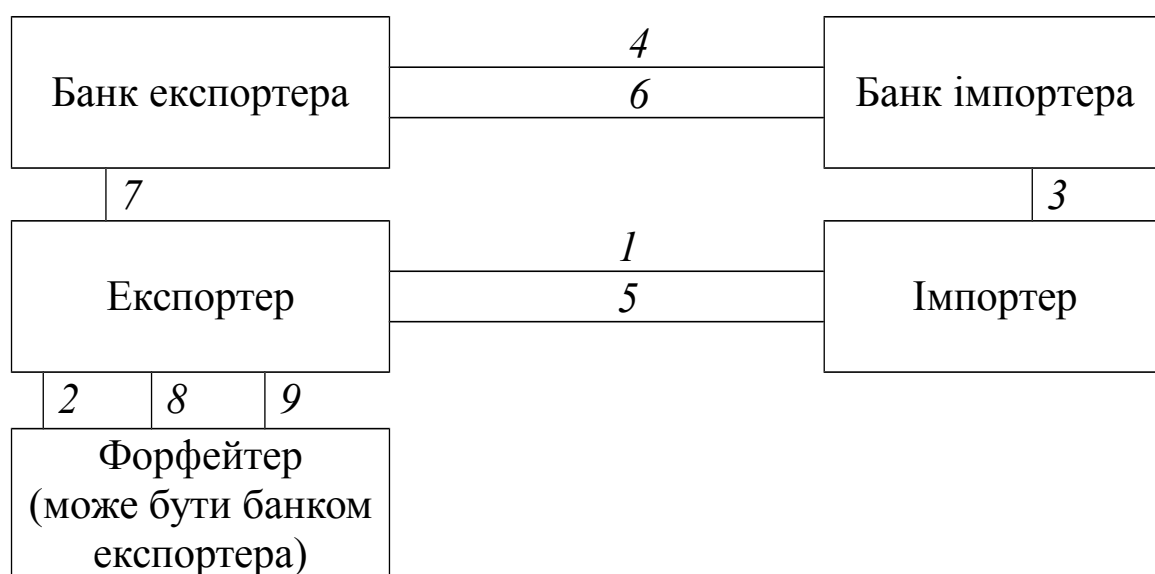

Рис. 8.3. Зміст і послідовність здійснення форфейтингової операції:

1 – експортер та імпортер домовляються про поставку товарів і порядок їх оплати; 2 – експортер шукає форфейтера; 3 – імпортер оформляє серію векселів та знаходить банк, який гарантує або авальює зазначені векселі; 4 – направлення в банк експортера гарантованих або авальованих векселів; 5 – поставка товару; 6 – дозвіл на передачу векселів експортеру; 7 – надання векселів експортеру; 8 – продаж векселів експортером форфейтеру; 9 – надходження коштів від проданих векселів

Форфейтингу властиві такі **характерні ознаки**:

- взаємозв'язок із зовнішньоторговельними операціями;
- договори форфейтингу укладаються переважно у вільноконвертованих валютах;

- основними документами, що застосовуються при здійсненні форфейтингових операцій, є векселі – прості і переказні;

- кредитування здійснюється на середньостроковій основі, як правило, на строк від шести місяців до п'яти років, а в деяких випадках – до семи років;

- дисконтування відбувається на підставі фіксованої відсоткової ставки;

- здебільшого форфейтинг пов'язаний з реалізацією машин, обладнання та інших товарів інвестиційного призначення.

Переваги і недоліки форфейтингу для експортера та імпортера розглянемо в табл. 8.2.

Таблиця 8.2

Переваги та недоліки форфейтингу

Для експортера		Для імпортера	
переваги	недоліки	переваги	недоліки
1	2	3	4
<p>- можливість одержання грошових коштів відразу після відвантаження продукції, що поліпшує ліквідність експортера;</p> <p>- відсутність ризиків, оскільки експортер продає боргові вимоги форфейтеру на безповоротній основі, тобто без права регресу;</p> <p>- при купівлі векселів застосовується</p>	<p>- висока вартість;</p> <p>- вірогідність того, що експортер може не знайти гаранта або аваліста, який би задовольняв форфейтера;</p> <p>- необхідність підготувати документи у такий спосіб, щоб на експортера не було регресу в разі банкрутства гаранта або аваліста, а також необхідність знати законодавство</p>	<p>- простота та оперативність в оформленні документів;</p> <p>- вища маржа, ніж при кредитуванні;</p> <p>- можливість реалізації куплених активів на вторинному ринку</p>	<p>- відсутність права регресу в разі несплати боргу;</p> <p>- необхідність знання законодавства країни імпортера;</p> <p>- необхідність нести ризики до погашення векселів;</p> <p>- відповідальність за перевірку кредитоспроможності гаранта або аваліста</p>

фіксована облікова ставка,	країни імпортера		
-------------------------------	---------------------	--	--

Продовження табл. 8.2

1	2	3	4
тобто дисконт є визначеною сумою і протя- гом усього строку кредиту- вання не змінюється незважаючи на зміну ставок на ринку капіталів; -відсутність витрат часу та коштів на управ- ління боргом або на органі-зацію його погашення; - простота документації та оперативність її оформлення робить зайвим експортне страхування			

8.3. Трастові послуги

Під **трастовими** розуміють послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа – засновник – передає своє

майно у розпорядження іншій особі – довірчому власнику – для управління в інтересах третьої особи – бенефіціара.

Виникнення та розвиток довірчих послуг пов'язані:

- з відсутністю або недостатнім рівнем знань та вміння у власників майна, щоб розпоряджатися ним, особливо великим та різних видів;

- вірогідністю втрати власником свого майна в разі самотійного здійснення ним операцій, які потребують відповідних професійних знань;

- зростаючою конкуренцією між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, між самими комерційними банками на ринку грошей і ринку капіталів та щодо залучення нових клієнтів;

- зростаючою заінтересованістю клієнтів в одержанні все більшого набору банківських послуг;

- проблемами ліквідності банків та зниженням рівня прибутковості традиційних банківських операцій і послуг;

- порівняно невеликими витратами на здійснення зазначених послуг;

- з тим, що трастові послуги дають можливість залучити значні кошти, які можуть використовуватися банком і приносити йому доходи.

Залежно від категорії довірителя майна **розрізняють трастові послуги** для фізичних і юридичних осіб (табл. 8.3).

Таблиця 8.3

Трастові послуги на користь фізичних і юридичних осіб

Трастові послуги для фізичних осіб	Трастові послуги для юридичних осіб
- розпорядження спадщиною, або заповідальний траст, тобто розпорядження майном клієнта після його смерті, може здійснюватися відповідно до письмового заповіту, залишеного померлим, у якому зазначений виконавець заповіту, або за рішенням суду, коли заповіт не був складений;	- обслуговування облігаційної позики, що супроводжується передачею довіреній особі права розпорядження майном, яке слугує забезпеченням позики; - агентські послуги; - створення фондів погашення заборгованості, з яких відповідно до умов договору може здійснюватися погашення боргів,

<ul style="list-style-type: none"> - управління майном згідно з договором, або прижиттєвий траст; - опікунство та забезпечення зберігання майна передбачає набір операцій, аналогічний управлінню майном; - агентські послуги характеризуються тим, що одна особа (агент) учиняє як юридичні, так і фактичні дії за дорученням і за рахунок іншої особи (принципала) 	<ul style="list-style-type: none"> відсотків, викуп облігацій; - послуги депозитарію (зберігання акцій, за якими акціонери передали право голосу уповноваженій особі); - розпорядження активами, включаючи управління нерухомістю як всередині країни, так і за кордоном; - інвестування коштів в активи та ін.
---	---

8.4. Посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги

На практиці надання посередницьких послуг оформляється двома видами цивільно-правових договорів: договором доручення і договором комісії.

За договором доручення одна сторона (повірений зобов'язується виконати від імені і за рахунок другої сторони (довірителя) певні юридичні дії – підписання документів, укладання угод. Але, виконуючи юридичні дії, повірена сторона виконує і фактичні дії – пошук контрагентів, наведення довідок, огляд майна тощо. Повірений є представником свого довірителя перед третіми особами. Вказівки довірителя на вчинення повіреним конкретних юридичних дій містяться у договорі або у виданій на його підставі довіреності.

За договором комісії одна сторона (комісіонер) зобов'язується за дорученням другої сторони (комітента) за винагороду укласти одну або кілька угод від свого імені за рахунок комітента. За цим договором укладаються угоди не безпосередньо особою, заінтересованою в їх кінцевому результаті, а за її дорученням і за її рахунок іншою особою. За угодами, які укладає комісіонер з третіми особами, набуває права і стає зобов'язаним не комітент, а комісіонер, бо він укладає угоди хоч і за рахунок комітента, але від свого імені.

Комерційні банки надають різноманітні види посередницьких послуг. Найпоширенішими серед них є посередництво в одержанні клієнтом кредиту, в операціях з майном, зокрема цінними паперами, валютою.

Комерційні банки також надають своїм клієнтам **консультаційні послуги**. Вони консультують клієнтів з питань бухгалтерського обліку, звітності, оподаткування, аналізу фінансово-господарської діяльності, зовнішньоекономічної діяльності та інших видів економіко-правового забезпечення підприємницької діяльності фізичних і юридичних осіб. Значну кількість видів консультаційних послуг, яку надають комерційні банки, складають послуги, пов'язані з виконанням ними активних і пасивних операцій та наданням інших послуг: залучення ресурсів, кредитування, фінансування капітальних вкладень, розрахунково-касове обслуговування тощо.

Консультаційні послуги можуть надаватися усно або письмово, а плата за їх надання в деяких випадках включається в плату за основний вид операції (послуги), який супроводжується консультаціями.

Банки завдяки своїм місцю і ролі в економіці, наявності сучасних засобів телекомунікації і електроннообчислювальної техніки завжди мають значну кількість різноманітної інформації. Це дає змогу комерційним банкам надавати інформаційні послуги.

Основними **видами інформаційної діяльності** є:

- одержання інформації, тобто набуття, придбання, накопичення відповідно до чинного законодавства документованої або публічно оголошеної інформації громадянами, юридичними особами або державою;
- використання інформації – це задоволення інформаційних потреб юридичних і фізичних осіб;
- поширення інформації – це розповсюдження, оприлюднення, реалізація у встановленому законом порядку інформації;
- зберігання інформації – це забезпечення належного стану інформації та її матеріальних носіїв.

8.5. Система дистанційного обслуговування

В Україні система послуг дистанційного обслуговування рахунком клієнта включає в себе такі послуги:

- система "Клієнт-Банк";

- "Інтернет-Бенкінг";
- Мобільний бенкінг.

Система "Клієнт-Банк" – програмний продукт, який дає змогу клієнту максимально швидко (5-10 хв) отримати повний сервіс банківських послуг на своєму робочому місці. Дана система дозволяє здійснювати такі операції:

- підготовка клієнтом внутрішньодержавних і міжнародних платежів і відправлення їх за допомогою модемного зв'язку в банк з отриманням повідомлення про прийняття або забракування;

- отримання виписок за своїми рахунками з періодичністю один раз на годину плюс підсумкова виписка в кінці робочого дня чи за запитом клієнта;

- здійснення валютообмінних операцій;

- отримання клієнтом оперативної інформації з банку (курси валют, кредитні ставки, тарифи, види послуг і т. д.);

- передача клієнтом конфіденційної інформації довільного формату в банк;

- ведення архіву платіжних документів клієнта за будь-який період часу з можливістю перегляду, друкування, копіювання, отримання звітних форм;

- безпечність проведення операцій (захист інформації забезпечується за допомогою сертифікованої системи багаторівневого криптографічного захисту інформації. Кожен платіж перед відправленням у банк підтверджується електронними підписами. Для підписання необхідна дискета з електронним ключем, а також набір відомого лише власнику PIN-коду. Таким чином, навіть якщо власник втратить свою дискету, при спробі скористатися нею без PIN-коду її дію буде заблоковано системою безпеки).

Система "Інтернет – Бенкінг" – це програмний продукт, який надає клієнту максимально швидкий і повний спектр банківських послуг без територіальних обмежень. Система передбачає здійснення таких операцій:

- підготовка клієнтом внутрішньодержавних і міжнародних платежів і відправлення їх за допомогою модемного зв'язку в банк з отриманням повідомлення про прийняття або забракування;

- отримання виписок у будь-який момент часу;
- отримання клієнтом оперативної інформації з банку (курси валют, кредитні ставки, тарифи, види послуг і т. д.);
- передача клієнтом конфіденційної інформації довільного формату в банк;
- ведення архіву платіжних документів клієнта за будь-який період часу з можливістю перегляду, друкування, копіювання, отримання звітних форм.

Таким чином, на сьогоднішній день використовується послуга віддаленого розрахункового обслуговування "Інтернет-Бенкінг", за допомогою якої клієнт має можливість управляти власним рахунком за допомогою мережі Інтернет, що дозволяє більш оперативно здійснювати платежі, стежити за станом рахунка з будь-якого комп'ютера, який має доступ до глобальної мережі, а також отримувати інформацію про рахунок 24 години на добу.

Послуга мобільного бенкінгу дозволяє клієнту оперативно отримувати інформацію за всіма операціями, які здійснюються з його картою. Інформація надходить на мобільний телефон у вигляді SMS-повідомлень. Вона захищає користувача від шахрайських дій. Бо як тільки здійснюється будь-яка операція з картоковим рахунком – оплата товарів та послуг, отримання готівки через банкомат, клієнт отримує звіт про всі дії, у тому числі і про місце розташування банкомата або POS-терміналу, яким користувався утримувач картки. І клієнт може проінформувати банк про несанкціоновані дії та заблокувати картку.

8.6. Еквайринг

Еквайринг – це діяльність банку (еквайра) щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені з застосуванням платіжних карток.

Для проведення даних операцій банк повинен стати принциповим або асоційованим членом внутрішньодержавної чи міжнародної платіжної системи та зобов'язаний за 15 днів до

початку емісії (еквайрингу) або розповсюдження платіжних карток повідомити про це НБУ, який видає ліцензію на здійснення таких операцій.

Схема розрахунків із використанням карток у локальній системі має такий вигляд:

- 1) власник карки передає її касиру;
- 2) касир перевіряє зовнішні реквізити картки та здійснює процедуру авторизації – отримання дозволу від банку-емітента на здійснення операцій з використанням платіжної картки;
- 3) касир оформляє торговий чек (у трьох примірниках) та повертає картку покупцю разом із товарним чеком;
- 4) другий примірник чека надсилається до банку, а банк перераховує на рахунок магазину суму, що вказана на чеку;
- 5) банк надсилає власнику картки виписку з переліком усіх операцій, сум та строків сплати заборгованості;
- 6) розрахунок власника картки з банком.

За допомогою платіжних карток комерційні банки проводять такі операції:

- списання і видача грошей з поточного або вкладного рахунка;
- одержання кредиту в межах відкритого ліміту;
- депонування грошей на рахунок з одночасним одержанням депозитної квитанції;
- одержання в будь-який момент виписки про стан рахунка клієнта в банку;
- переведення коштів з одного рахунка на інший.

Використовуючи даний вид послуг, підприємство отримує ряд переваг:

- вагоме розширення клієнтської бази за рахунок користувачів банківських карток;
- збільшення торгових оборотів;
- зменшення ризиків, пов'язаних зі зберіганням готівки в касі підприємства;
- еквайринг зменшує готівковий обіг підприємства і таким чином дозволяє економити на інкасації;
- клієнти зможуть витратити більші суми і робити це значно частіше, адже вони не будуть обмежені готівкою, яку мають на даний момент;

- власники карток легше погоджуються на незаплановані покупки;
- захист від прорахунків і фальшивих банкнот;
- деякі банки безкоштовно встановлюють обладнання, навчають працівників підприємства, забезпечують рекламними матеріалами.

Питання для самоконтролю

1. Назвати основні ознаки, що характерні банківським послугам.
2. Які причини сприяли виникненню та розвитку нетрадиційних банківських послуг?
3. У чому полягає сутність операції факторингу?
4. Які переваги дає факторинг для клієнтів банку?
5. Охарактеризувати види факторингу за рівнем прийняття банком на себе ризику.
6. Розкрити зміст і послідовність здійснення форфейтингової операції.
7. Навести переваги і недоліки форфейтингу для експортера та імпортера.
8. Які трастові послуги надає банк для фізичних осіб, для юридичних осіб?
9. Назвати основні інформаційні послуги банку.
10. У чому сутність мобільного бенкінгу та Інтернет-бенкінгу?

Тести

1. Послуга банку щодо придбання права вимоги на виконання зобов'язань у грошовій формі за поставлені товари або надані послуги, приймаючи на себе ризик невиконання таких вимог і прийом платежів, – це:
 - а) факторинг;
 - б) форфейтинг;
 - в) еквайринг;
 - г) трастова послуга.

2. Якщо постачальник бере на себе кредитний ризик щодо дебіторських заборгованостей, проданих банку, тобто у випадку неплатежу з боку покупця банк вимагатиме, щоб постачальник викупив прострочені борги свого покупця, то це:

- а) факторинг з правом регресу;
- б) факторинг без права регресу.

3. Банківські послуги, засновані на довірчих правовідносинах, коли одна особа – засновник – передає своє майно в розпорядження іншій особі – довірчому власнику – для управління в інтересах третьої особи – бенефіціара, – це:

- а) послуга факторингу;
- б) форфейтинг;
- в) еквайринг;
- г) трастова послуга.

4. Трастові послуги банки здійснюють:

- а) на користь тільки фізичних осіб;
- б) на користь тільки юридичних осіб;
- в) для фізичних і юридичних осіб.

5. Діяльність банку щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців і виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені з застосуванням платіжних карток, – це:

- а) факторинг;
- б) форфейтинг;
- в) еквайринг;
- г) трастова послуга;
- д) Інтернет-бенкінг.

6. Ініціатором форфейтингової операції є, як правило:

- а) експортер чи його банк;
- б) імпортер;
- в) банк імпортера.

7. Система послуг дистанційного обслуговування рахунка клієнта включає в себе такі послуги:

- а) система "клієнт-банк";
- б) інтернет-бенкінг;
- в) мобільний бенкінг;
- г) банківський інжиніринг;
- д) трастові послуги;
- е) правильна відповідь а)+б)+в);

- ж) правильна відповідь а) +г)+д);
и) всі відповіді правильні.
8. Властивостями банківських послуг є те, що вони:
- а) охоплюють активні і пасивні операції;
 - б) не є монополією тільки банку;
 - в) можуть належати до небанківських операцій;
 - г) всі відповіді правильні;
 - д) нема правильної відповіді.
9. Причини розвитку нетрадиційний банківських послуг:
- а) зниження рівня дохідності традиційних банківських операцій і послуг;
 - б) загострення конкуренції між банківськими та небанківськими фінансово-кредитними установами, а також між самими комерційними банками;
 - в) необхідність підвищення якості обслуговування своїх клієнтів і їх комплексне обслуговування;
 - г) необхідність підвищення ліквідності та платоспроможності комерційного банку;
 - д) всі відповіді правильні;
 - е) правильна відповідь а) +б) +в).
10. До нетрадиційних для банків України операцій і послуг можна віднести:
- а) лізинг, факторинг, довірчі послуги;
 - б) операції з дорогоцінними металами, гарантійні, посередницькі, консультаційні та інформаційні послуги;
 - в) фінансовий інжиніринг, еквайринг, віддалене керування рахунком;
 - г) всі відповіді правильні.

9. ОСНОВИ АНАЛІЗУ БАНКІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

9.1. Система обліку в комерційному банку

Бухгалтерський облік у банках включає сукупність правил, методик і процедур обліку для виявлення, вимірювання, реєстрації, накопичення, узагальнення, зберігання та передавання інформації про операції банку зовнішнім користувачам, а також внутрішнім користувачам для прийняття управлінських рішень.

Бухгалтерський облік ведеться безперервно з часу реєстрації банку до його ліквідації та ґрунтується на принципах, наведених у табл. 9.1.

Таблиця 9.1

Принципи бухгалтерського обліку в банках

Принцип	Конкретизація принципу
1	2
Повне висвітлення	Усі банківські операції підлягають реєстрації на рахунках бухгалтерського обліку без будь-яких винятків. Фінансова звітність має містити всю інформацію про фактичні та потенційні наслідки операцій банку, яка може впливати на рішення, що приймаються згідно з нею
Превалювання сутності над формою	Операції обліковуються та розкриваються у звітності відповідно до їхніх сутності та економічного змісту, а не лише за їхньою юридичною формою
Автономність	Активи та зобов'язання банку мають бути відокремлені від активів і зобов'язань власників

	цього банку та інших банків, у зв'язку з цим особисте майно та зобов'язання власників не мають відображатися у фінансовій звітності банку
Обачність	Застосування в бухгалтерському обліку методів оцінки, відповідно до яких активи та/або дохід не завищуватимуться, а зобов'язання та/або витрати – не занижуватимуться

Продовження табл. 9.1

1	2
Безперервність	Оцінка активів банку здійснюється виходячи з припущення, що його діяльність продовжуватиметься в неосяжному майбутньому. Якщо банк планує скоротити масштаби своєї діяльності, то це має відобразитися у фінансових звітах
Нарахування та відповідність доходів і витрат	Для визначення фінансового результату звітного періоду потрібно порівняти доходи звітного періоду з витратами, що були здійснені для отримання цих доходів. Доходи і витрати відображаються в бухгалтерському обліку та фінансовій звітності в момент їх виникнення незалежно від дати надходження або сплати грошових коштів
Послідовність	Постійне (із року в рік) застосування банком обраної облікової політики. Зміна методів обліку можлива лише у випадках, передбачених міжнародними стандартами та національними положеннями (стандартами) бухгалтерського обліку, і потребує додаткового обґрунтування і розкриття у фінансових звітах
Історична (фактична) собівартість	Активи і пасиви обліковуються пріоритетно за вартістю їх придбання чи виникнення

Активи та зобов'язання в іноземній валюті, за винятком немонетарних статей, мають переоцінюватись у разі зміни офіційного валютного курсу на звітну дату.

Бухгалтерський облік повинен надавати можливість прогнозування і визначення стратегії розвитку діяльності банку шляхом порівняння статей балансу з показниками, встановленими керівником банку, та аналізу їхньої динаміки.

Бухгалтерський облік банку включає:

- облік операцій (дія або подія, яка викликає зміни у фінансовому стані банку) за відповідними рахунками на підставі автоматизованих і ручних проведення;

- складання агрегованих і детальних звітів.

Користувачами економічної інформації бухгалтерського обліку є:

- внутрішні користувачі інформації (акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори банку, працівники банку) з метою планування, оцінки та контролю за щоденними операціями банку, зокрема за використанням його ресурсів;

- зовнішні користувачі (Національний банк України, наявні та потенційні кредитори і банки-кореспонденти, наявні та потенційні клієнти-вкладники) з метою оцінки минулих та майбутніх результатів діяльності банку.

Систему обліку згідно з Міжнародними стандартами бухгалтерського обліку (МСБО) утворюють **фінансовий, управлінський** та **податковий облік**, які ґрунтуються на єдиній інформаційній базі, відрізняючись формою та періодичністю розрахунку даних.

Фінансовий (бухгалтерський) облік забезпечує своєчасне й повне відображення всіх операцій банку та надання користувачам інформації про стан активів і зобов'язань, власний капітал, результати фінансової діяльності та їх зміни. На основі даних фінансового обліку складається фінансова звітність. Зміни у фінансовому обліку не впливають на податковий облік.

Управлінський облік ведеться банком для забезпечення внутрішніх потреб в інформації виходячи зі специфіки та особливостей діяльності й структури управління. Банки самостійно обирають метод обліку витрат та калькулювання собівартості банківських продуктів, визначають зміст

внутрішньої звітності, а також строки її подання на різні рівні управління. Організація управлінського обліку має забезпечувати перевірку ідентичності інформації і розрахунків, здійснених на основі фінансового обліку.

Банки можуть вибирати відповідні політику та процедури організації управлінського обліку для визначення потрібних показників діяльності банку і надання змоги:

- упроваджувати фінансову структуру, яка виділяє різні центри витрат і центри прибутку та різні види діяльності банку;
- визначати прибутковість та ефективність центрів прибутку, бізнес-напрямів (клієнтських сегментів), продуктів і клієнтів;
- визначати стратегічні й тактичні плани та завдання з відповідними цілями і ключовими показниками діяльності банку;
- розробляти бюджети, прогнози та контролювати їх виконання; аналізувати і порівнювати з бюджетними даними фактичні результати діяльності банку в цілому, а також за центрами прибутку, бізнес-напрямами (клієнтськими сегментами), продуктами та клієнтами; надавати об'єктивну базу для ціноутворення банківських продуктів.

Податковий облік ведеться з метою накопичення даних про валові доходи та валові витрати відповідно до законодавства України і використовується для складання податкової звітності, форма, правила, порядок і термін подання якої визначаються Державною податковою адміністрацією. Зміни в податковому обліку не впливають на фінансовий облік.

Кінцевим результатом системи обліку є **звітність**.

Фінансова (бухгалтерська) звітність – це система взаємопов'язаних узагальнювальних показників, що відображають фінансовий стан банку та результати його діяльності за звітний період.

Метою складання фінансової звітності є надання повної, правдивої та неупередженої інформації про фінансовий стан і діяльність банку користувачам для прийняття економічних рішень.

Фінансова звітність включає звіт про прибутки та збитки, балансовий звіт, звіт про зміни в капіталі, звіт про рух грошових коштів.

Фінансовий стан оцінюється за допомогою балансового звіту, що відображає активи, зобов'язання та капітал банку на певну дату.

1. Бухгалтерський баланс — це звіт про фінансовий стан банку. У ньому наводяться визначені в національній валюті на встановлену дату активи, зобов'язання банку і капітал власників.

Активи – ресурси, що виникли в результаті минулих подій, використання яких, як очікується, призведе до отримання економічних вигід у майбутньому.

Зобов'язання – заборгованість, що виникла внаслідок минулих подій і погашення якої в майбутньому, як очікується, призведе до зменшення ресурсів, що втілюють у собі економічні вигоди.

Власний капітал – це залишкова частина в активах банку після вирахування всіх зобов'язань. Облікова формула бухгалтерського балансу банку така:

$$\text{Активи} = \text{Зобов'язання} + \text{Капітал.}$$

Банк повинен подавати балансовий звіт, у якому групуються активи і зобов'язання за їхнім характером і подається перелік у порядку їх відносної ліквідності.

2. Звіт про прибутки та збитки містить дані про доходи і витрати за операціями, що мали місце за визначений період часу.

Доходи – це збільшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді надходження чи збільшення корисності активів або зменшення зобов'язань, результатом чого є збільшення капіталу, за винятком його збільшення, пов'язаного з внесками акціонерів.

Витрати – це зменшення економічних вигід протягом облікового періоду у вигляді вибуття чи амортизації активів або виникнення зобов'язань, що призводить до зменшення власного капіталу і не є розподіленням між акціонерами.

Банк має подавати звіт про прибутки і збитки, в якому доходи і видатки групуються за їх характером і розкриваються суми основних видів доходів і видатків.

3. Звіт про рух грошових коштів — це звіт про джерела та суми надходження грошей, напрями їх використання та витрачені суми за визначений період часу.

Звіт про рух грошових коштів відображає інформацію про джерела (надходження) коштів та напрями їх використання. Облікова формула для звіту про рух грошових коштів:

Надходження коштів - Використання коштів = Зміни в сумі грошових коштів (збільшення чи зменшення).

Звіт про рух грошових коштів повинен містити інформацію про рух грошових коштів за звітний період, пов'язаних з операційною, інвестиційною та фінансовою діяльністю.

Звітним періодом для складання фінансової звітності є календарний рік. Місячна і квартальна звітність є проміжною і складається наростаючим підсумком з початку звітного року.

Банки подають фінансову звітність:

- Національному банку України через відповідні регіональні управління НБУ;

- власникам (акціонерам) відповідно до установчих документів;

- іншим органам державного управління і зацікавленим організаціям у межах чинного законодавства.

Банки зобов'язані публікувати квартальну фінансову звітність у виданнях, визначених законодавством України, протягом місяця, наступного за звітним кварталом.

Річну та консолідовану фінансову звітність, підтверджену аудитором, банки зобов'язані публікувати не пізніше 1 червня року, наступного за звітним, у виданнях, визначених законодавством України.

Контроль за дотриманням правил відображення операцій банку в бухгалтерському обліку та звітності здійснюється Національним банком України, аудитором та ревізійними комісіями банку, державними контролюючими органами.

9.2. Аналіз діяльності комерційного банку

Аналіз діяльності комерційного банку вивчає не саму фінансову діяльність банку, а економічні результати цієї діяльності як наслідок економічних процесів.

Об'єктами в аналізі банківської діяльності є:

- порядок або заходи щодо формування ресурсної бази банку, капіталу банку, а також його структура;
- якість активів (кількісний і якісний аналіз структури кредитно-інвестиційного портфеля банку);
- показники прибутковості функціонування банку, що дозволяють судити про ефективність роботи банку;
- показники ліквідності і платоспроможності, які характеризують фінансову стійкість банку;
- різні ризики, що впливають на діяльність банку.

Аналіз діяльності банку починається з кількісного і якісного аналізу банківських ресурсів (власних і залучених коштів банку), які в кінцевому рахунку і визначають напрям активних операцій банку.

Аналіз власних коштів банку починається з **якісного аналізу**, що дає змогу виділити джерела формування (інвестиції резидентів і нерезидентів, їхня якісна характеристика) і склад власного капіталу банку. Потім проводять **кількісний аналіз** структури власного капіталу, фіксуються зміни його структури за певний період і тенденції розвитку. Порівнюють структуру власного капіталу банку з аналогічними показниками інших банків.

Власний капітал відіграє важливу роль у забезпеченні стійкості пасивів і прибутковості банків. У заходах, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості, враховують співвідношення активів і акціонерного капіталу банку, яке визначає показник мультиплікатора акціонерного капіталу (МАК):

$$\text{МАК} = \text{активи банку} / \text{акціонерний капітал.}$$

Чим більше значення цього показника, тим більший рівень банківських ризиків і вірогідність втрат комерційного банку. Це негативно позначиться на його фінансовому стані.

Аналіз залучених коштів починається з порівняльного аналізу даних за клієнтами та строками. Через зіставлення структури залучених коштів банків-конкурентів проводиться порівняльний аналіз у динаміці. Потім за допомогою кількісного аналізу структури залучених коштів визначається питома вага кожної підгрупи або кількох підгруп у загальній сумі коштів. У

результаті такого аналізу виявляється роль кожного економічного контрагента у формуванні залучених коштів банку.

Одним із показників надійності і стабільності ресурсної бази комерційного банку є **відсоткова політика банку** в частині залучених ресурсів. Вважається, що більш стійкими у фінансовому відношенні є банки, які піклуються про свою ліквідність і платоспроможність, пропонують відсоток за вкладками не вище середньогалузевого. Високий відсоток свідчить про те, що банк володіє нестабільною ресурсною базою, недостатньою для ефективних кредитних вкладень. Такий банк намагається розширити і стабілізувати свої ресурси шляхом залучення сторонніх депозитів, пропонуючи вкладникам підвищену відсоткову ставку, що передбачає і розміщення вкладів під більш високий відсоток, тобто вкладення, як правило, більш ризиковані, і вкладники замість прибутку можуть втратити і сам депозит у випадку фінансових проблем у банку.

Аналіз структури активних операцій банку є аналізом напрямів використання його ресурсів. Аналізуючи напрями використання коштів, відзначають зміни протягом дослідженого інтервалу часу, а також порівнюють отриману інформацію з аналогічними даними інших банків. Одним із етапів аналізу структури активів є їх кількісний аналіз на підставі даних балансу банку й аналітичного обліку. При цьому визначають питому вагу різних статей активу балансу і їхню значущість для банку. Важливим є поділ активів на такі, що приносять і не приносять дохід.

Кредити аналізують за термінами, а позичальників класифікують за галузями й організаційно-правовими формами. При цьому необхідно проаналізувати прострочену заборгованість і причини її появи.

Для оцінки кредитної політики банку визначається частка виданих позичок у всіх залучених банком коштах. Значення, що перевищує 75 %, свідчить про ризиковану кредитну політику банку, а співвідношення нижче 65 % показує, що банк проводить пасивну кредитну політику, що в свою чергу позначається на рівні прибутковості такого банку. Таким чином, ідеальним є співвідношення від 65 до 75 %.

Важливим етапом аналізу активних операцій вважається оцінка їхньої ризикованості. При цьому з'ясовується достатність створених банком резервів, а також оцінюються методи управління активними операціями. З цією метою класифікують активи банку з погляду ступеня ризику. При цьому окремим категоріям і групам активів привласнюються відповідні поправкові коефіцієнти.

Крім аналізу динаміки зростання кредитних вкладень банку, необхідний також їх якісний аналіз, що передбачає детальний розгляд кожного кредитного договору, об'єкта кредитування, термінів, сум, можливих ризиків, забезпечення та ін. Такий аналіз дає змогу зробити висновок про якість кредитного портфеля. Знаючи його структуру за категоріями якості кредиту і визначаючи відсоток проблемних, прострочених і безнадійних кредитів за кожною категорією, банк може вжити заходів, які спрямовані на зниження втрат за кредитними операціями, своєчасно створювати відповідні мінімальні резерви для покриття можливих збитків. Це можуть бути заходи з метою зниження кредитного ризику за кожною конкретною позичкою і за позичками на рівні кредитного портфеля банку в цілому.

Перевірка й аналіз активних операцій належать до найбільш тривалих і важливих стадій аналізу діяльності комерційного банку, тому що структура і якість активів значною мірою обумовлюють ліквідність і платоспроможність банку й у кінцевому рахунку його надійність. Необхідною умовою досягнення фінансової стійкості банків є не лише кількісне зростання обсягів активів, а й їхні прогресивні структурні зміни (зі зменшенням частки неробочих і проблемних активів).

Аналіз результативності банківської діяльності починається з аналізу доходів і витрат, а закінчується дослідженням прибутку. Аналізуючи доходи банку, спочатку розраховують загальну суму доходів, отриманих банком за визначений період, з наступним поділом її на види доходів, які надійшли від проведення різних видів банківських операцій. Це дозволяє визначити пріоритетні види діяльності банку виходячи з питомих ваг визначених статей доходів у їхній загальній сумі. При аналізі банківських доходів визначається питома вага кожного виду доходу в загальній сумі або відповідній групі

доходів. Динаміка дохідних статей може порівнятися з попередніми періодами. Стабільний і ритмічний приріст доходів банку свідчить про його нормальну роботу і про кваліфіковане управління активними операціями банку. Зіставлення отриманих даних з даними інших банків дає змогу виявити, чи є існуюча ситуація з доходами особливістю даного банку чи вона характерна для всієї банківської системи.

Аналіз витрат здійснюється за тією самою схемою, що й аналіз його доходів (табл. 9.2).

Зростання операційних витрат не тільки відображає несприятливий стан кон'юнктури ринку, на якому банк залучає ресурси, але може свідчити і про погіршення управління активно-пасивними операціями.

Таблиця 9.2

Доходи і витрати комерційного банку

<p>1. Відсоткові доходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ за коштами, розміщеними в інших банках; ○ за коштами, розміщеними в НБУ; ○ за кредитами суб'єктам господарської діяльності; ○ за кредитами фізичним особам; ○ за цінними паперами 	<p>1. Відсоткові витрати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ за коштами, отриманими від НБУ; ○ за коштами, отриманими від інших банків; ○ за кошти, отримані від фізичних осіб; ○ за кошти, отримані від суб'єктів господарської діяльності
<p>2. Комісійні доходи:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ розрахунково-касове обслуговування клієнтів; ○ від кредитного обслуговування (консультація); ○ за операціями на валютному ринку та ринку банківських металів 	<p>2. Комісійні витрати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ розрахунково-касове обслуговування (НБУ); ○ штрафи, пені
<p>3. Інші доходи:</p>	<p>3. Небанківські оперативні</p>

<ul style="list-style-type: none"> ○ дивідендний дохід; ○ доходи від лізингу; ○ штрафи, отриманні за банківськими операціями 	<p>витрати:</p> <ul style="list-style-type: none"> ○ витрати на утримання персоналу; ○ сплата податків; ○ амортизація; ○ витрати на охорону; ○ витрати на рекламу; ○ витрати на відрядження
---	--

У ході виконання аналізу витрат банку необхідно не тільки проаналізувати в динаміці абсолютні і відносні величини витрат (у цілому і за групами витрат), а й виділити основні причини, що вплинули на їхній рівень для того, щоб прийняти необхідні управлінські рішення, які б дозволили знизити витрати банку, що у свою чергу буде сприяти поліпшенню структури ресурсної бази, тобто збільшенню частки розрахункових рахунків та інших депозитних рахунків клієнтів і скороченню частки дорогих депозитних інструментів (наприклад, міжбанківських кредитів) і оптимальному скороченню невідсоткових витрат.

Прибуток – це головний показник результативності роботи банку. Кількісний і якісний аналіз прибутковості здійснюється з метою з'ясування фінансової стійкості банку й оцінки ефективності його роботи за визначений звітний період.

Найважливіші показники прибутковості:

1. Прибутковість активів = чистий прибуток / загальні активи x 100 %. Оптимальне значення – 0,75 – 1,5 %.

Відношення прибутку до активів – важливий показник при порівнянні прибутковості одного банку з прибутковістю інших або з усією системою комерційних банків у цілому. Цей коефіцієнт відображає ефективність управління банком і використовується в основному для внутрішнього контролю й аналізу. Він показує, скільки прибутку принесла 1 грошова одиниця коштів банку, вкладених в активи, тобто ефективність розміщення банком власних і залучених коштів. Даний показник визначає також залежність між розмірами банку і величиною прибутку.

Співставивши прибуток з вартістю активів банку, можна судити про ефективність кредитно-інвестиційної політики, що

проводиться керівництвом банку. Низька норма прибутку може бути результатом консервативної кредитної політики або надмірних операційних витрат. Якщо частка депозитних, строкових і ощадних рахунків у загальній сумі залучених коштів непропорційно велика, витрати на оплату відсотків за ними будуть досить значними. Банки можуть компенсувати ці витрати збільшенням доходу за рахунок більш активної інвестиційної (у тому числі кредитної) політики.

Високий рівень коефіцієнта рентабельності активів свідчить про здатність керівництва банку розпорядитись наявними засобами і контролювати операційні витрати. Високий рівень значень даного показника може бути результатом ефективної діяльності банку, низької частки депозитних рахунків у загальному обсязі залучених коштів або високих ставок доходу від активів. В останньому випадку банк, можливо, піддає себе значному ризику, тому що чим вище доходи від активів, тим, як правило, вище пов'язаний з цим ризик. Банк, можливо, вдало розпоряджається активами, хоча при цьому не застрахований від потенційно великих втрат.

2. Прибутковість акціонерного капіталу = чистий прибуток / сплачений статутний капітал x100 %. Оптимальне значення 10 – 20 %.

Цей показник важливий насамперед для акціонерів банку, тому що він показує рівень можливих дивідендів на одну акцію.

Акціонери використовують цей показник для оцінки прибутковості своїх акцій. Очевидно, що на значення коефіцієнта впливає зміна кількості акцій. Проте порівняти доходи на акцію в окремих банках важко, оскільки можливі розходження у рівні виплачуваного дивіденду. Інший недолік методу зіставлення прибутковості банків на основі прибутку на 1 акцію проявляється у тих випадках, коли банк, який швидко розвивається, із метою забезпечення достатності капітальної бази змушений здійснити нову емісію акцій. Це спричиняє зниження доходу на 1 акцію. Після такого випуску неможливе визначення ефективності роботи банку за допомогою даного показника. Проте для оцінки динаміки маси прибутку доцільно використати саме цей показник, оскільки дані про суму прибутку не несуть усієї необхідної інформації. Наприклад, у результаті додаткового

випуску акцій збільшився функціонуючий капітал банку, що дозволило останньому вкласти додаткові кошти в активи і збільшити масу прибутку. Однак зовсім не обов'язково, що прибутковість акцій банку зросте в тій самій пропорції, тому що зрослий прибуток тепер підлягає розподілу між великою кількістю акцій.

3. Прибутковість капіталу = чистий прибуток / середній капітал x100 %. Оптимальне значення – не менше 1,25 %.

Цей коефіцієнт характеризує ефективність використання банком власних коштів. В окремих банках відношення прибутку до сукупних активів може бути порівняно невисоким, а норма прибутку на капітал досить значимим. У такого банку висока частка депозитних і ощадних рахунків і низька частка власного капіталу, що ставить під загрозу надійність депозитів, хоча, з погляду акціонерів, він функціонує нормально.

4. Чистий спред = (відсотки отримані /кредити x100 %) - (відсотки сплачені / підвідсоткові депозити x 100 %). Оптимальне значення – не менше 4,5 %.

Цей коефіцієнт має враховувати тільки активи і пасиви, до яких застосовуються відсоткові ставки. Таким чином, він виключає вплив безвідсоткових депозитів "до запитання", капіталу на прибуток банку. Це усуває вплив відсоткової ставки на прибуток банку і тим самим дає більш глибоке розуміння джерел прибутку банку. Даний показник також характеризує ситуацію на грошовому ринку.

5. Чиста відсоткова маржа = (відсоткові доходи – відсоткові витрати) / середні загальні активи x 100 %.

Чиста відсоткова маржа – міра (ступінь) ефективності використання активів залежно від вартості залучених банком ресурсів. Цей коефіцієнт визначає здатність банку приносити прибуток. На практиці існує альтернативна формула, яка у знаменнику містить працюючі активи, виходячи з того, що відсоткова маржа стосується тих працюючих активів, котрі задіяні у процесі одержання відсоткових доходів.

6. Інший операційний дохід до загальних доходів = інший операційний дохід / середній загальний дохід x 100 %.

Цей коефіцієнт показує залежність від "нетрадиційного доходу". Збільшення цього коефіцієнта може свідчити про

збільшення платних фінансових послуг, що банк надає своїм клієнтам, або про прагнення досягнути спекулятивного прибутку.

Ліквідність – найважливіша якісна характеристика діяльності банку, що свідчить про його надійність і стабільність. Для забезпечення ліквідності банку необхідно формувати таку структуру балансу, при якій активи можуть вчасно перетворюватися в кошти, не втрачаючи при цьому своєї вартості. При аналізі ліквідності визначається структура термінів за депозитами і позиками та ефективність політики керування активами і пасивами. Висновки базуються на вивченні тенденцій зміни відповідних показників і на порівнянні фактичних показників із середнім в однорідній групі банків.

Коефіцієнт ліквідності = активи / залучені кошти.

9.3. Аналіз ефективної діяльності банків за системою CAMELS

Для прийняття економічно обґрунтованих рішень щодо здійснення операцій з банками відносно оптимального співвідношення прибутковості й ризику суб'єкти господарювання, приватні особи й самі банки потребують об'єктивної інформації про фінансовий стан своїх банків-партнерів. Для задоволення цієї потреби слугують публічні рейтинги, що дають можливість будь-якому користувачеві здійснювати порівняльну оцінку різноманітних банків без проведення детального аналізу їхнього фінансового стану.

Під банківським рейтингом (від англ. bank rating) розуміють систему оцінки діяльності банків, засновану на порівнянні фінансових показників роботи і даних балансу різних банків. Критерієм порівняння можуть бути **об'ємні показники**, що характеризують масштаб розвитку банку; **якісні показники**, що характеризують ступінь надійності. Рейтинг банку за об'ємними показниками застосовується як у міжнародній, так і у вітчизняній практиці. У міжнародній практиці використовуються загальна сума активів за консолідованим балансом, сума депозитів, сукупна заборгованість за кредитами, об'єм чистого прибутку, дохідність активів, дохідність капіталу, дохід на одну акцію (визначальним є об'єм активів банку). Джерелом інформації для

ранжирування служать баланси комерційних банків на останню звітну дату, як правило, на 1 січня. Підсумки ранжирування, що проводиться спеціальними рейтинговими агентствами, публікуються в ЗМІ. Рейтингова система дозволяє виділити групи крупних, середніх і дрібних банків. **Рейтинг банків на основі оцінки надійності** припускає аналітичну перевірку їх діяльності за 2-3 роки. Надійнішу рейтингову оцінку надійності банків здійснюють державні органи, яким за законодавством надані права зі здійснення наглядових функцій. Рейтинг банків за надійністю припускає діагностування життєдіяльності банків, дозволяючи наглядовим органам застосовувати диференційовані заходи щодо банків для запобігання їхнього банкрутства. Рейтингова оцінка надійності – конфіденційна інформація. Методика визначення рейтингу не універсальна. Оцінка надійності банків за системою CAMELS набула поширення в рамках здійснення центральними банками різних країн нагляду за діяльністю комерційних банків. Система CAMELS отримала назву відповідно до назви її компонентів:

"С" (Capital adequacy) – адекватність капіталу; оцінка капіталу банку з погляду його достатності для захисту інтересів вкладників;

"А" (Asset quality) – якість активів; можливість забезпечення повернення активів, а також вплив проблемних кредитів на загальне фінансове положення банку;

"М" (Management) – менеджмент; оцінка методів управління банківської установи з урахуванням ефективності її діяльності, порядку роботи, методів контролю і виконання встановлених законів і правил;

"Е" (Earnings) – надходження або рентабельність; оцінка рентабельності банку з погляду достатності його доходів для перспектив розширення банківської діяльності;

"L" (Liquidity) – ліквідність; система визначає рівень ліквідності банку з погляду її достатності для виконання як звичайних, так і непередбачених зобов'язань;

"S" – чутливість до банківських ризиків.

Деякі компоненти системи CAMELS можна оцінити за даними звітності, наданої в НБУ, а деякі вимагають проведення

перевірок на місцях для більш точної оцінки. Таким чином, оцінка банку за даною системою є безперервним процесом.

Сукупний рейтинг визначається на підставі рейтингових оцінок за кожним із шести компонентів за п'ятибальною шкалою. Визначення сукупного рейтингу має бути добре обґрунтованим і враховувати всі основні чинники, що відображені при отриманні рейтингових оцінок за всіма компонентами. Розглянемо характеристику банків, що отримали сукупний рейтинг, у табл. 9.3.

Отже, за допомогою системи рейтингу CAMELS роблять висновок про фінансовий стан кредитної установи, її позицію серед інших банків.

Таблиця 9.3

Рейтингова характеристика банків за системою CAMELS

Сукупний рейтинг банку	Характеристика банку
рейтинг "1"	Високонадійний і невразливий при несприятливих зовнішніх умовах; вважається, що банк здатний самостійно вирішувати виникаючі проблеми
рейтинг "2"	Надійний, стабільний і здатний успішно долати несприятливі зміни в зовнішньому середовищі; органи банківського нагляду за необхідності здійснюють спостереження лише за окремими сторонами діяльності таких банків
рейтинг "3"	Проблемний, уразливий при несприятливих змінах економічної ситуації, банк потребує серйозного контролю з боку органів банківського нагляду за усуненням виявлених недоліків
рейтинг "4"	Банк дуже проблемний, з великою вірогідністю розорення, який вимагає складання конкретного плану подолання виявлених недоліків і ретельного контролю за його виконанням з боку наглядових органів

рейтинг "5"	Розцінюється як близький до банкрутства і як такий, що потребує термінової фінансової підтримки з боку акціонерів, інакше органи нагляду будуть вимушені вдатися до крайніх заходів: ліквідації банку або його реорганізації
-------------	--

Питання для самоконтролю

1. Визначити принципи фінансового обліку в банках.
2. Охарактеризувати складові системи обліку в банках.
3. Складові фінансової звітності банків.
4. Назвати основні об'єкти аналізу банківської діяльності.
5. Розкрити сутність і напрями аналізу активних операцій банку.
6. Розкрити сутність і напрями аналізу капіталу банку.
7. Назвати показники ліквідності і платоспроможності, які характеризують фінансову стійкість банку.
8. Які коефіцієнти використовують для визначення ефективності діяльності банку?
9. Охарактеризувати компоненти системи CAMELS.
10. Описати чинники визначення сукупного рейтингу надійності банку від 1 до 5.

Тести

1. Бухгалтерський облік банку включає:
 - а) облік операцій за відповідними рахунками на підставі автоматизованих і ручних проведення;
 - б) складання агрегованих і детальних звітів;
 - в) правильна відповідь а) + б).
2. Користувачами економічної інформації бухгалтерського обліку банку є:
 - а) акціонери банку, Рада банку, Правління банку, внутрішні аудитори банку, працівники банку;

б) Національний банк України, наявні та потенційні кредитори і банки-кореспонденти, наявні та потенційні клієнти-вкладники;

в) правильна відповідь а) + б).

3. Систему обліку в банку утворюють:

а) фінансовий, управлінський, податковий облік;

б) бухгалтерський і податковий облік;

в) фінансовий, податковий облік.

4. Фінансова звітність включає:

а) звіт про прибутки та збитки, балансовий звіт, звіт про зміни в капіталі, звіт про рух грошових коштів;

б) балансовий звіт, звіт про фінансові результати;

в) балансовий звіт, звіт про фінансові результати; звіт про акціонерний капітал.

5. Облікова формула бухгалтерського балансу банку така:

а) Активи = Зобов'язання + Капітал;

б) Зобов'язання = Капітал – Активи;

в) Капітал = Зобов'язання – Активи.

6. Банки подають фінансову звітність:

а) Національному банку, власникам (акціонерам);

б) власникам (акціонерам);

в) Національному банку; власникам (акціонерам); іншим органам державного управління і зацікавленим організаціям.

7. Контроль за дотриманням правил відображення операцій банку в бухгалтерському обліку та звітності здійснюється:

а) Національним банком України, аудиторами, ревізійними комісіями банку, державними контролюючими органами;

б) Національним банком України, ревізійними комісіями банку, державними контролюючими органами;

в) Національним банком України, аудиторами, ревізійними комісіями банку.

8. Банки, що отримали сумарний рейтинг "1" за системою CAMELS, розглядаються як:

а) високонадійні і невразливі при несприятливих зовнішніх умовах;

б) як близькі до банкрутства і як такі, що потребують термінової фінансової підтримки з боку акціонерів.

9. Прибутковість активів характеризується таким співвідношенням:

- а) чистий прибуток / загальні активи x 100 %;
- б) активи / залучені кошти.

10. Коефіцієнт ліквідності банку визначається як:

- а) активи / залучені кошти;
- б) чистий прибуток / загальні активи x 100 %.

Бібліографічний список

1. Конституція України [Текст]: офіц. текст станом на 28.06.1996 р. № 254 К 196-ВР [Електронний ресурс] — Режим доступу: http://www.nbuv.gov.ua/portal/Soc_Gum/inek/2011_5/311.pdf. http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/Z960254.html.
2. Господарський кодекс України [Текст]: офіц. текст станом на 16.01.2003 р. № 436-IV [Електронний ресурс]. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
3. Цивільний кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 р. № 435-IV. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
4. Про банки і банківську діяльність [Електронний ресурс]: закон України від 07.12.2000 р. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
5. Про Національний банк України [Електронний ресурс]: закон України від 20.05.1999 р. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
6. Про заставу [Електронний ресурс]: закон України від 02.10.1992 р. № 2654-XII. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
7. Про організацію формування та обігу кредитних історій [Електронний ресурс]: закон України від 23.06 2005 р. № 2704-IV. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо заборони банкам змінювати умови договору банківського вкладу та кредитного договору в односторонньому порядку [Електронний ресурс]: закон України від 12.12.2008 р. № 661-VI. — Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/661-17>.
9. Про фонд гарантування вкладів фізичних осіб [Електронний ресурс]: закон України від 20.09.2001 р. № 2740-III. — Режим доступу zakon.rada.gov.ua.
10. Про цінні папери та фондовий ринок [Електронний ресурс]: закон України від 23.02.2006 р. № 3480-IV. — Режим доступу: zakon.rada.gov.ua.
11. Про платіжні системи та переказ коштів в Україні [Електронний ресурс]: закон України від 05.04.2001 р. № 2346-III. — Режим доступу: // www.nau.kiev.rada.ua.
12. Про затвердження Положення про порядок здійснення банками України вкладних (депозитних) операцій з юридичними і

фізичними особами [Електронний ресурс]: постанова НБУ № 516 від 03.12.2003 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8577.html.

13. Про затвердження Інструкції про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс]: постанова НБУ № 22 від 21.01.2004 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8976.html.

14. Положення про порядок подання банками до Національного банку України аудиторських звітів за результатами щорічної перевірки фінансової звітності [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України № 389 від 09.09.2003. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8976.html.

15. Інструкція про порядок складання та оприлюднення фінансової звітності банків України [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України № 480 від 27.12.2007 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE20026.html.

16. Інструкція про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України № 368 від 28.08.2001 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6032.html.

17. Положення про регулювання Національним банком України ліквідності банків України [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України № 378 від 26.09.2006 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE16426.html.

18. Постанова Правління Національного банку України "Зміни до Інструкції про порядок регулювання діяльності банків в Україні" № 7 від 13.01.2003 р. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6032.html.

19. Положення про застосування НБУ заходів впливу за порушення банківського законодавства [Електронний ресурс]: постанова Правління Національного банку України № 369 від 28.08.2001 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE21902.html.

20. Про організацію бухгалтерського обліку та звітності в банківських установах України [Електронний ресурс]: положення

затв. постановою Правління НБУ від 30.12.98 р. № 566. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG3349.html.

21. Про порядок визначення рейтингових оцінок за рейтинговою системою "CAMELS [Електронний ресурс]: положення затв. постановою Правління Національного банку України № 171 від 08.05.2002 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB02004.html.

22. Про касові операції в банках України [Електронний ресурс]: інструкції затв. постановою Правління Національного банку України № 337 від 14.08.2003 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8089.html.

23. Про ведення касових операцій у національній валюті в Україні [Електронний ресурс]: положення затв. постановою Правління Національного банку України № 637 від 15.12.2004 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE10320.html.

24. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: інструкція Правління НБУ від 28.08.2001 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6032.html.

25. Про порядок регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: інструкція НБУ затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG6032.html.

26. Про безготівкові розрахунки в Україні в національній валюті [Електронний ресурс]: інструкція затв. постановою Правління НБУ № 22 від 21.01.2004 р. зі змінами в редакції згідно з постановою НБУ № 407 від 18.10.2006 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/REG8976.html.

27. Про міжбанківський переказ коштів в Україні в національній валюті [Електронний ресурс]: інструкція затв. постановою Правління Національного банку України № 320 від 16 серпня 2006 р. — Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/RE12909.html.

28. Методика розрахунку економічних нормативів регулювання діяльності банків в Україні [Електронний ресурс]: затв. постановою Правління НБУ № 368 від 28.08.2001 р. —

Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/PB09025.html.

29. Адамик, Б.П. Банківські електронні послуги [Текст]: навч. посібник / Б.П. Адамик. – Тернопіль: Карт-бланш, 2005. – 94 с.

30. Банківські операції [Текст]: підручник / за ред. А.М. Мороза. – К.: КНЕУ, 2002. – 476 с.

31. Банківський менеджмент [Текст]: підручник / за ред. О.А. Кириченка, В.І. Міщенко. – К.: Знання, 2005. – 831 с.

32. Банковская энциклопедия [Текст] / под ред. С.И. Лукаш. – Днепропетровск: СП "Каисса Плюс", 2000. – 246 с.

33. Васюренко, О.В. Банківські операції [Текст]: навч. посібник / О.В. Васюренко. – 3-тє вид., стер. – К.: Т-во "Знання", КОО, 2002. – 255 с.

34. Васюренко, О.В. Банківський менеджмент [Текст]: навч. посібник / О.В. Васюренко. – К.: Видавничий центр "Академія", 2001. – 320 с.

35. Кочетков, В.М. Основи аналізу банківської діяльності [Текст]: навч. посібник / О.В. Васюренко. – К.: Вид-во Європ. ун-ту, 2005. – 116 с.

36. Лаптев, С.М. Банківська діяльність (вітчизняний та зарубіжний досвід) [Текст]: навч. посібник / С.М. Лаптев, М.П. Денисенко. – К.: ВД "Професіонал", 2004. – 319 с.

37. Операції комерційних банків [Текст]: навч. посібник / Р. Коцовська, В. Ричаківська, Г. Табачук [та ін.]. – 2-ге вид., доп. – Львів: ЛБІ НБУ, 2001. – 516 с.

38. Романова, М.І. Основи банківської справи [Текст]: навч. посібник / М.І. Романова, Ж.В. Устюгова. – К.: Центр учбової літератури, 2007. – 168 с.

Державні структури України

1. <http://www.rada.kiev.ua> Сайт Верховної Ради України
2. <http://www.president.gov.ua> Офіційне інтернет-представництво Президента України
3. <http://www.kmu.gov.ua> Кабінет Міністрів України
4. <http://www.kmu.gov.ua> Міністерство економіки та з питань європейської інтеграції України

5. <http://www.mintrans.gov.ua> Міністерство транспорту України
6. <http://www.mlsp.gov.ua> Міністерство праці та соціальної політики України
7. <http://www.customs.gov.ua> Державна митна служба України
8. <http://www.sta.gov.ua> Державна податкова адміністрація України
9. <http://www.ukrstat.gov.ua> Державний комітет статистики України
10. <http://www.zakon.rada.gov.ua> Законодавство України.

Українські електронні видання

1. <http://www.proua.com> Щоденне видавництво про Україну
2. <http://www.elvisti.com> "Електронні вісті" огляд основних подій дня
3. <http://www.pravda.com.ua> "Украинская правда"
4. <http://www.banker.com.ua> Банківські новини
5. <http://www.uabanker.net> Все про банки України
6. <http://www.i-news.org> "Infonews" – новини кожну годину
7. Електронні варіанти періодичних видань
8. <http://www.investgazeta.net> Українська інвестиційна газета
9. <http://www.dn.kiev.ua> Ділова неділя
10. <http://www.gc.kiev.ua> Галицькі контракти
11. <http://www.companion.com.ua> Діловий щонедільний журнал "Компаньйон"
12. <http://www.business.kiev.ua> Газета "Бизнес"
13. Сервери фінансової інформації
14. <http://www.cbonds.com.ua> Ринок облігацій України
15. <http://www.ingfn.com.ua> Фінансові новини від банку "ING Україна".

СЛОВНИК БАНКІВСЬКИХ ТЕРМІНІВ

АВАЛЬ – поручительство, гарантія, за якою аваліст (банк) бере на себе відповідальність за оплату векселів перед його власником і яка оформляється гарантійним написом банку на векселі чи на спеціальному додатковому аркуші (алонж) окремо для кожного окремого примірника кожного векселя. Забороняється оформлення авалю одним документом більше, ніж на один вексель.

АВІЗУЮЧИЙ БАНК – банк, який повідомляє бенефіціара про відкриття на його користь акредитива і перевіряє достовірність повідомлення про виставлення акредитива. Авізуючим банком може бути банк-емітент, виконуючий банк або будь-який інший банк.

АВТОРИЗАЦІЯ – процедура отримання дозволу на проведення операції із застосуванням платіжної картки.

АЖІО (від лат. *aggio* – перевищення) – різниця, зазвичай перевищення, з якою продаються на біржі цінності (грошові знаки, акції, векселі, облігації) проти їхньої загальної вартості.

АКРЕДИТИВ – договір, що містить зобов'язання банку-емітента, за яким цей банк за дорученням клієнта (заявника акредитива) або від свого імені проти документів, які відповідають умовам акредитива, зобов'язаний виконати платіж на користь бенефіціара або доручає іншому (виконуючому) банку здійснити цей платіж.

АКРЕДИТИВ БЕЗВІДКЛИЧНИЙ – акредитив не може бути змінений або анульований наказодавцем в односторонньому порядку (без згоди бенефіціара).

АКРЕДИТИВ ДОКУМЕНТАРНИЙ – це унікальна форма розрахунків, що забезпечує найбільш оптимальне дотримання інтересів як покупця, так і продавця. Документарний акредитив є по своїй суті обіцянкою банку виплатити бенефіціару ("продавцю" згідно з умовами зовнішньоторговельного контракту) за рахунок свого замовника ("покупця" згідно з умовами зовнішньоторговельного контракту) визначену суму в узгодженій валюті, якщо бенефіціар пред'явить до виконуючого банку у визначений період документи, передбачені в акредитиві.

АКРЕДИТИВ ПОКРИТИЙ – акредитив, при відкритті якого банк-емітент перераховує грошове покриття на всю суму акредитива за акредитивом у розпорядження виконуючого банку на спеціальний рахунок з умовою можливості використання цих коштів тільки для виконання платежів за акредитивом. Якщо банк-емітент одночасно є виконуючим банком, покриття зараховується на спеціальний рахунок у банку-емітенті. За акредитивом може пред'являтися грошове покриття на частину його суми.

АКРЕДИТИВ ПІДТВЕРДЖЕНИЙ – акредитив, при відкритті якого до зобов'язання банку-емітента додається зобов'язання третього банку.

АКРЕДИТИВ НЕПІДТВЕРДЖЕНИЙ – акредитив, при відкритті якого діє тільки зобов'язання банку-емітента.

АКРЕДИТИВ НЕПОКРИТИЙ – акредитив, не забезпечений власними коштами наказодавця акредитива. Банк виставляє акредитив за умови пред'явлення ліквідної застави.

АКТИВНІ ОПЕРАЦІЇ (банків) – розміщення банком наявних у нього ресурсів з метою впустити їх в обіг для одержання прибутку. Найпоширеніші форми таких операцій: надання коштів у кредит під відсотки, вкладення цінних паперів, інвестиції у виробництво.

АНДЕРАЙТИНГ (від англ. underwriting — підписання) – а) придбання й продаж банками цінних паперів нових випусків на первинному ринку, поширений метод розміщення цінних паперів (акцій і облігацій); б) оцінка ризику для цілей страхування.

АНУЇТЕТ (від лат. annuitas – щорічний платіж) – щомісячна грошова сума визначеного кредитором розміру, яка сплачується кредитору в рахунок погашення отриманого від нього кредиту, включає в себе відсотки. У страховій справі ануїтет також означає причину щорічних виплат зі страхування ренти чи пенсій.

АКЦЕПТ – гарантія оплати або згода на оплату грошових, товарних чи розрахункових документів.

БАНК ВИКОНУЮЧИЙ – банк, який виконує платіж або акцептує чи оплачує переказні векселі (тратти), або здійснює неогоціацію документів, передбачених умовами акредитива, з

урахуванням того факту, що отримані документи надані в чіткій відповідності з термінами й умовами акредитива.

БАНК-КОРЕСПОНДЕНТ – банки в різних містах чи країнах, між якими існує домовленість про взаємовигідне обслуговування клієнтів.

БАНК-ЕМІТЕНТ – банк, який за дорученням наказодавця акредитива або від власного імені відкриває акредитив на користь бенефіціара.

БАНК РАМБУРСУЮЧИЙ – банк, який уповноважений банком-емітентом пред'явити виконуючому банку відшкодування платежів, пов'язаних з виконанням акредитива.

БАНКІВСЬКА ГАРАНТІЯ – поручительство банку-гаранта за свого клієнта в тому, що банк бере на себе зобов'язання перед юридичними або фізичними особами виконати за свій рахунок платежі, своєчасно не оплачені клієнтом.

БАНКІВСЬКА ТАЄМНИЦЯ – інформація щодо діяльності та фінансового стану клієнта, яка стала відомою банку в процесі обслуговування клієнта та взаємовідносин з ним чи третім особам при наданні послуг банку і розголошення якої може завдати матеріальної чи моральної шкоди клієнту.

БАНКІВСЬКІ МЕТАЛИ – золото, срібло, платина, метали платинової групи, доведені (афіновані) до найвищих проб відповідно до світових стандартів, у злитках і порошках, що мають сертифікат якості, а також монети, вироблені з дорогоцінних металів.

БАНКІВСЬКИЙ ЧЕК – паперовий розрахунковий документ установленої форми, що містить нічим не обумовлене письмове розпорядження чекодавця платнику про сплату чекодержателю зазначеної в ньому суми коштів протягом установленого строку.

БАНКНОТА – банківський білет; грошові знаки, що випускаються в обіг центральними емісійними банками держав як засіб грошового обігу й платежу; основний вид паперових грошей.

БАНКОМАТ (АТМ, Automatic Teller Machine) – програмно-технічний комплекс, який дає можливість держателю платіжної карти виконати такі операції самообслуговування при введенні ПІН-коду: отримати готівкові грошові засоби; внести грошові

засоби для зарахування на відповідний рахунок; отримати інформацію про стан рахунка; змінити ПІН-код; виконати ряд інших операцій, які передбачені функціональними можливостями банкомата.

БЕЗГОТІВКОВІ РОЗРАХУНКИ – перерахування певної суми коштів з рахунків платників на рахунки отримувачів коштів, а також перерахування банками за дорученням підприємств і фізичних осіб коштів, внесених ними готівкою в касу банку, на рахунки отримувачів коштів. Ці розрахунки проводяться банком на підставі розрахункових документів на паперових носіях чи в електронному вигляді.

БЕНЕФІЦІАР – особа, для якої призначений грошовий платіж, одержувач грошей.

БЛАНКОВИЙ КРЕДИТ – кредит без забезпечення цінними паперами чи матеріальними цінностями. Ним користуються клієнти, які мають тривалі ділові взаємини і високу платіжну спроможність.

БОРГОВЕ ЗОБОВ'ЯЗАННЯ – документ, що видається позичальником кредитору при отриманні позики. У борговому зобов'язанні зазначаються сума кредиту і термін його погашення.

ВАЛЮТА (від італ. *valuta* – вартість) – грошова одиниця країни, яка перебуває в обігу. Застосовується як:

- 1) грошова одиниця даної країни та її тип;
- 2) грошові знаки іноземних держав, які використовуються в міжнародних розрахунках (іноземна валюта).

ВАЛЮТНЕ КОТИРУВАННЯ – встановлення курсів іноземних валют відповідно до діючих законодавчих норм та існуючої практики.

ВАЛЮТНИЙ КУРС – ціна грошової одиниці однієї країни, вираженої в грошових одиницях іншої країни.

ВАЛЮТНИЙ ПАРИТЕТ – законодавчо встановлене співвідношення між двома валютами, що становить основу валютного курсу.

ВАЛЮТНИЙ РИНОК – система економічних та організаційних відносин стосовно операцій купівлі-продажу іноземних валют і платіжних документів в іноземних валютах.

ВАЛЮТНІ РЕЗЕРВИ – централізовані запаси золота та іноземної валюти, що зберігаються у центральних банках.

ВЕКСЕЛЬ (від нім. *wechsel* – обмін) – цінний папір, який підтверджує безумовне грошове зобов'язання боржника (векселедавця) оплатити у визначений строк певну суму грошей власнику векселя (векселедержателю).

ВИПISKA З РАХУНКА – документ, що надається банком держателям рахунків, у якому зазначено всі операції за рахунком за певний період, баланс рахунка, а також нараховані відсотки на залишок коштів, що обліковуються на рахунку.

ВІДСОТКОВА СТАВКА – встановлена банком ставка, за якою у визначені в договорі строки виплачуються відсотки; її розмір, як правило, встановлюють у річному обчисленні відповідно до одиниці використаного капіталу (позики, суми боргу).

ВІДСОТКОВИЙ РИЗИК – небезпека втрат для банків у результаті перевищення відсоткових ставок, що виплачуються ними за залученими коштами, над ставками за наданими кредитами.

ГАРАНТ (від франц. *garantir* – забезпечувати, ручатися) – особа, яка видає, надає гарантію поручителю. Гарантом можуть виступати держава та її органи, установи, підприємства, фірми.

ГАРАНТІЯ – за гарантією банк, інша фінансова установа, страхова організація (гарант) гарантує перед кредитором (бенефіціаром) виконання боржником (принципалом) свого обов'язку. Гарант відповідає перед кредитором за порушення зобов'язання боржником.

ГАРАНТІЙНИЙ ДЕПОЗИТ – це грошові засоби, що вносяться юридичною особою на визначений строк під процент, відповідно до укладеного договору, які одночасно є заставою виконання зобов'язань за кредитом/гарантією, наданими банком підприємству (третій стороні).

ГРОШОВИЙ ПЕРЕКАЗ – спосіб перерахування грошей юридичними або фізичними особами один одному через кредитні установи або підприємства зв'язку.

ДЕБЕТНА КАРТКА – різновид платіжної картки, за допомогою якої можна сплатити за товари та послуги або отримати готівку в межах залишку на картковому рахунку.

ДЕННИЙ ЛІМІТ ПО КАРТЦІ – максимальна сума витрат протягом однієї доби, що встановлюється на кожну картку.

ДЕПОЗИТ (від лат. depositum – річ, віддана на зберігання) – вкладення у банк, грошові засоби, що тимчасово зберігаються в банку і належать іншим установам і особам. Депозит як форма зберігання грошових заощаджень населення називається вкладом.

ДЕПОЗИТНА ЛІНІЯ – депозитна послуга, що надається банком, при якій клієнт має право вільно вносити на депозитний рахунок або знімати грошові засоби у межах встановленого ліміту протягом визначеного періоду.

ДЕПОЗИТНИЙ СЕРТИФІКАТ – борговий цінний папір, який засвідчує право клієнта банку на отримання внесеної ним суми та відсотків після закінчення встановленого строку дії депозитного сертифіката.

ДЕФОЛТ – невиконання зобов'язань, відмова від сплати боргу.

ДИВИДЕНД – дохід, отриманий власником акції з прибутку акціонерного товариства за підсумками його господарської діяльності за певний період часу, як правило, за рік.

ДОВІРЧІ ОПЕРАЦІЇ – операції банків щодо управління майном і виконання інших послуг в інтересах і за дорученням клієнтів на правах довіреної особи.

ДОРОЖНІЙ ЧЕК – розрахунковий документ, який використовується в основному як спосіб міжнародних розрахунків неторгового характеру; є грошовим зобов'язанням чекодавця виплатити визначену в чеці суму чекодержателю.

ДОМІЦІЛЬОВАНИЙ ВЕКСЕЛЬ – вексель, в якому зазначене місце оплати не співпадає з місцезнаходженням особи, зазначеної як платник.

ЕКВАЙРИНГ – діяльність банку щодо технологічного, інформаційного обслуговування торговців та виконання розрахунків з ними за операції, які здійснені з застосуванням платіжних карток.

ЕМІСІЯ – процес випуску в оборот грошових знаків, цінних паперів, платіжно-розрахункових документів.

ЕМІТЕНТ – 1) член платіжної системи, який здійснює емісію платіжних карток; 2) іноземний банк, іноземна компанія, що здійснює випуск (емісію) чеків; 3) юридична особа, яка від свого імені випускає цінні папери і виконує обов'язки, що випливають з умов їх випуску.

ЕФЕКТИВНА ВІДСОТКОВА СТАВКА – ставка, яка бере до уваги тимчасову вартість грошей, розраховується з урахуванням графіка погашення кредиту і всіх сплачуваних відсотків і комісій.

ЗАБАЛАНСОВИЙ РАХУНОК – обліковий рахунок, який висвітлює грошові права чи зобов'язання, які можуть реалізуватися за певних умов.

ЗАБАЛАНСОВІ ОПЕРАЦІЇ – операції з позабалансовими рахунками, це не позначається в балансі банку. До таких операцій належать інкасо цінних паперів, зберігання банківської звітності й ринок цінних паперів, операції зі зберігання грошей.

ЗАЛОГОВА ОПЕРАЦІЯ – операція банків з надання позик під заставу товарів в обороті і товарів у переробці.

ЗАСТАВА – у силу застави кредитор (заставодержатель) має право в разі невиконання боржником (заставодавцем) зобов'язання, забезпеченого заставою, одержати задоволення за рахунок заставленого майна переважно перед іншими кредиторами цього боржника, якщо інше не встановлено законом (право застави).

ЗОЛОТИЙ ЗАПАС – резервний фонд золота в злитках і монетах, який належить центральному емісійному банку або скарбниці країни.

ІДЕНТИФІКАЦІЯ (від лат. *identificare* – ототожнювати) – встановлення відповідності реального об'єкта.

ІНКАСАЦІЯ – збір грошової готівки в касах підприємств, організацій і установ і передача її в каси кредитних установ.

ІНКАСО (від лат. *incasso*) – розрахункова операція, за допомогою якої банк за дорученням свого клієнта і на підставі розрахункових документів одержує належні йому грошові суми з наступним зарахуванням цих сум на рахунки клієнта.

ІПОТЕКА (від грец. *hypothēke* – заклад, застава) – вид забезпечення виконання зобов'язання нерухомим майном, що залишається у володінні і користуванні іпотекодавця, згідно з яким іпотекодержатель має право в разі невиконання боржником забезпеченого іпотекою зобов'язання одержати задоволення своїх вимог за рахунок предмета іпотеки переважно перед іншими кредиторами цього боржника в порядку, встановленому законом.

ІПОТЕЧНИЙ КРЕДИТ – кредит, що надається банком фізичній особі на придбання нерухомості (квартири, земельної ділянки) на суму, яка дорівнює вартості нерухомості, що купується, за вирахуванням суми авансу, при чому заставою (гарантією повернення кредиту) за іпотечним кредитом є придбана нерухомість.

ІМПРИНТЕР – механічний пристрій, за допомогою якого держатель платіжної картки має змогу платити за товари, послуги або отримати готівку в касах уповноважених банків. У результаті проведеної операції держатель картки обов'язково отримує сліп (торговельну або банківську квитанцію).

КАЗНАЧЕЙСТВО – підрозділ банку, який здійснює оперативне управління потоками коштів з метою досягнення максимальної рентабельності операцій при забезпеченні достатнього рівня ліквідності, проведення зваженої ризикової політики.

КАСА (від італ. *cassa*, від лат. *capsa* – вмістилище, ящик) – підрозділ підприємства, організації, яка виконує касові операції з готівкою та іншими цінностями.

КОНТРАГЕНТ – одна зі сторін договору.

КЛІРИНГ (від англ. *clearing* – очищати) – система безготівкових розрахунків за товари, цінні папери і послуги, яка ґрунтується на врахуванні банками взаємних вимог і зобов'язань сторін.

КОНВЕРТОВАНІСТЬ ВАЛЮТИ ((*currency*) *convertibility*; конвертованість (оборотність) валюти) – 1) можливість законного обміну однієї валюти на іншу; 2) можливість у країні здійснити обмін національної валюти на золото; 3) оборотність, вільний міжнародний обмін валюти.

КРЕДИТНА КАРТКА – спеціальний платіжний засіб у вигляді емітованої в установленому законодавством порядку пластикової чи іншого виду картки, емітований банківською чи іншою кредитно-фінансовою установою, який засвідчує, що у відповідній установі є рахунок власника цієї картки.

КРЕДИТНА ЛІНІЯ – банківська послуга фінансового кредитування, при якому клієнт банку має поновлювальне право отримати кредит у межах загального кредитного ліміту.

КРЕДИТОСПРОМОЖНІСТЬ – наявність передумов для одержання кредиту і здатність повернути його. Кредитоспроможність позичальника визначається за показниками, що характеризують його здатність своєчасно розраховуватися за раніше одержаними кредитами, його поточне фінансове становище, здатність у разі потреби мобілізувати кошти з різних джерел і забезпечити оперативну конверсію активів у ліквідні кошти.

КУРСОВА РІЗНИЦЯ (від англ. price / rate difference / disparity; курсова різниця) – різниця між оцінками однакової кількості одиниць іноземної валюти при різних валютних курсах.

КОЛЕКТОР (від лат. collector – збирач) – 1) установа, організація, що збирає певний вид товарів і розподіляє за адресатами призначення; 2) спеціаліст зі стягнення боргів.

ЛІКВІДНІСТЬ БАНКІВ – здатність банку своєчасно виконувати зобов'язання, перетворювати статті свого активу на гроші на оплату зобов'язань за пасивом.

ЛІМІТ – гранична кількість, встановлена на кількісне обмеження купівлі, продаж, кредит, обсяги угод, ввезення і вивезення товарів, видобування корисних копалин, використання природних ресурсів, рівень оплати праці, валютні операції.

ЛІМІТ ОВЕРДРАФТУ – максимальна сума дебетового залишку на поточному рахунку клієнта, встановлюється банком залежно від оборотів на поточному рахунку клієнта.

ЛЦЕНЗІЯ (від лат. licentia – право, дозвіл) – дозвіл на здійснення експортно-імпортних операцій, ввезення і вивезення товарів в обмежених межах, що видається державними органами з метою контролю експорту, імпорту, руху валюти.

МАРЖА БАНКІВСЬКА (від франц. marge – край, поля сторінки) – різниця між середньозваженою ставкою доходу, що банківська установа отримує від підвідсоткових активів, і середньозваженою ставкою витрат, що банківська установа виплачує за своїми підвідсотковими зобов'язаннями. Крім маржі банківської, існують біржова, страхова, торговельна.

МЕМОРІАЛЬНИЙ ОРДЕР – розрахунковий документ, який складається за ініціативою банку для оформлення операцій щодо списання коштів з рахунка платника і внутрішньобанківських операцій.

МІЖНАРОДНА ПЛАТІЖНА СИСТЕМА – платіжна система, у якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн і забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

МФО – абревіатура від "міжфіліальні обороти". У сучасній економіці цей термін використовують для ідентифікації банків. У міжнародній практиці використовують абревіатуру (Bank Identifier Code).

НЕЗНИЖУВАНИЙ ЗАЛИШОК – мінімальна сума коштів клієнта на картковому рахунку, обумовлена в договорі клієнта з банком, що протягом терміну дії картки не може бути використана клієнтом.

НЕГОЦІАЦІЯ ТРАТТ – купівля переказних векселів у міжнародних розрахунках.

НЕПЛАТОСПРОМОЖНІСТЬ – нездатність учасника платіжної системи в строк, встановлений договором або визначений законодавством України, у повному обсязі виконати свої зобов'язання щодо переказу коштів.

НЕРЕЗИДЕНТИ – фізичні особи-іноземці, особи без громадянства, громадяни України, які мають постійне місце проживання поза межами України, у тому числі ті, які тимчасово перебувають на території України; а також юридичні особи з місцезнаходженням поза межами України, які створені і діють згідно з законодавством іноземної держави.

НОМІНАЛ (від лат. nominalis – іменний) – вихідне значення ціни, величина вартості від грошей і цінних паперів, зазвичай вказується на грошових знаках, цінних паперах.

НОСТРО (РАХУНКИ НОСТРО) (від італ. nostro conto – рахунок) – банківські кореспондентські рахунки, тобто рахунки даної кредитної установи в банків-кореспондентів. На таких рахунках відображаються взаємні платежі.

ОВЕРДРАФТ (від англ. overdraft – понад план) – короткостроковий кредит, який надається банком клієнту в разі перевищення суми операцій залишку коштів на його поточному/картковому рахунку або встановленого ліміту кредитування.

ОПЕРАЦІЯ РЕПО – це фінансова операція, яка складається з двох частин: клієнт продає банку цінні папери; одночасно клієнт бере на себе зобов'язання викупити названі цінні папери у визначений строк або на вимогу банку.

ОПЕРАЦІЙНИЙ ЧАС – частина операційного дня банку або іншої установи-члена платіжної системи, протягом якої приймаються документи на переказ і документи на відкликання, що мають бути оброблені, передані та виконані цим банком протягом цього самого робочого дня. Тривалість операційного часу встановлюється банком або іншою установою-членом платіжної системи самостійно та закріплюється в їхніх внутрішніх нормативних актах.

ОБМІННИЙ КУРС – ціна грошової одиниці країни, що виражається в іноземній валюті.

ПАСИВНІ ОПЕРАЦІЇ (банків) – операції, з яких банки формують свої фінансові ресурси шляхом власних коштів, залучення коштів юридичних і фізичних осіб і міжбанківських кредитів.

ПІН-код (персональний ідентифікаційний номер) – секретний код, відомий лише власнику платіжної картки і необхідний для здійснення операцій із використанням платіжної картки.

ПЛАВАЮЧА ВІДСОТКОВА СТАВКА – відсоткова ставка за середньо- і довгостроковими кредитами, розмір якої може змінюватись банком в односторонньому порядку та в строки, передбачені умовами кредитного договору.

ПЛАТІЖНА ВИМОГА – розрахунковий документ, що містить вимогу стягувача або при договірному списанні отримувача до обслуговуючого платника банку здійснити без погодження з платником переказ визначеної суми коштів з рахунка платника на рахунок отримувача.

ПЛАТІЖНЕ ДОРУЧЕННЯ – розрахунковий документ, який містить доручення платника банку або іншій установі-члену платіжної системи здійснити переказ визначеної в ньому суми коштів зі свого рахунка на рахунок отримувача.

ПЛАТІЖНА СИСТЕМА – платіжна організація, члени платіжної системи та сукупність відносин, що виникають між ними при проведенні переказу коштів. Проведення переказу

коштів є обов'язковою функцією, що має виконувати платіжна система. Внутрішньодержавна платіжна система – платіжна система, у якій платіжна організація є резидентом і яка здійснює свою діяльність і забезпечує проведення переказу коштів виключно в межах України. Міжнародна платіжна система – платіжна система, у якій платіжна організація може бути як резидентом, так і нерезидентом і яка здійснює свою діяльність на території двох і більше країн і забезпечує проведення переказу коштів у межах цієї платіжної системи, у тому числі з однієї країни в іншу.

POS-ТЕРМІНАЛ – електронний пристрій, за допомогою якого держатель платіжної картки має змогу сплатити за товари, послуги або отримати готівку в касах уповноважених банків. У результаті проведеної операції держатель картки обов'язково отримує чек.

ПОТОЧНИЙ РАХУНОК – рахунок, що відкривається банком клієнту на договірній основі для зберігання грошей і здійснення розрахунково-касових операцій за допомогою платіжних інструментів відповідно до умов договору та вимог законодавства України.

ПОРУЧИТЕЛЬ – фізична чи юридична особа, що зобов'язується перед кредитором іншої особи відповідати за виконання нею свого зобов'язання в повному обсязі або в частині.

ПРИНЦИПАЛ – особа, від імені якої діє агент, представник, для якого брокер виконує наказ.

ПРОЛОНГАЦІЯ – 1) відстрочка; 2) продовження строку/терміну дії договору тощо.

ПРОЦЕСИНГ – діяльність, яка включає в себе виконання авторизації, моніторингу, збору, оброблення, зберігання й надання членам платіжної системи та розрахунковому банку платіжних повідомлень за операціями з платіжними картками.

ПРОЦЕСИНГОВИЙ ЦЕНТР – стороння організація, яка здійснює процесинг операцій з платіжними картками (авторизація, кліринг, списання, технічна підтримка платіжних карток тощо).

РЕЗИДЕНТ (від лат. *residens* – тощ хто сидить, хто залишається вдома) – юридична чи фізична особа, постійно зареєстрована і проживає в одній і тій самій країні. Резиденти

зобов'язані у своїх економічних діях дотримуватися законів цієї країни, сплачувати податки відповідно до законів і норм цієї країни.

РЕКВІЗИТИ ДОКУМЕНТІВ (від лат. *requisitum* — необхідне) – обов'язкові дані, відомості, що має містити акт, документ (наприклад, контракт, вексель, чек), щоб мати справжню юридичну чинність, бути підставою здійснення операцій (наприклад, назва документа, сума, що підлягає оплаті, найменування платника, його банк і номер рахунка).

РЕМІТЕНТ – перший векселедержатель, особа, яка отримує гроші за векселем, на ім'я якої первинний держатель виписує переказний вексель (тратту). У якості ремітента може виступати як третя особа, так і векселедержатель.

РИЗИК – небезпека виникнення непередбачених втрат очікуваного прибутку, доходу чи майна, коштів у зв'язку з випадковою зміною умов економічної діяльності, несприятливими обставинами. Вимірюється частотою, імовірністю виникнення того чи іншого рівня втрат. Найнебезпечнішими є ризики з відчутною ймовірністю рівня втрат, переважаючих величину очікуваного прибутку.

РОЗРАХУНКОВИЙ РАХУНОК – рахунок, що має самостійний баланс юридичної особи в установі банку, який призначений для зберігання грошових засобів і проведення безготівкових розрахунків з іншими юридичними і фізичними особами.

РОЗРАХУНКОВО-КАСОВЕ ОБСЛУГОВУВАННЯ – забезпечення взаємних розрахунків підприємств; здійснення таких розрахунків проводиться через банки та інші фінансово-кредитні установи.

САЛЬДО (від італ. *saldo* — розрахунок, залишок) – різниця між грошовими надходженнями й видатками фірми, підприємства за певний проміжок часу.

СЕРТИФІКАТ ОЩАДНИЙ – цінний папір, випущений банком як письмове свідоцтво про депонування грошових коштів, яке засвідчує право вкладника на отримання після закінчення встановленого строку суми депозиту та відсотків за ним.

СКРЕТЧ-КАРТА – карта передплаченого сервісу мобільного зв'язку, IP-телефонії, Інтернет й інших послуг.

СЛІП – паперовий документ, що підтверджує здійснення операції з використанням платіжної картки та містить набір даних щодо цієї операції й відбиток реквізитів платіжної картки.

СТОП-СПИСОК – список платіжних карток (номерів платіжних карток), за якими заборонене проведення операцій. Залежно від правил платіжних систем стоп-список може бути електронним і паперовим.

СТРОКОВИЙ ДЕПОЗИТ – це кошти, що зберігаються на окремих депозитних рахунках у банку протягом установленого строку, який визначається при відкритті цих рахунків.

ТАЄМНИЦЯ ВКЛАДІВ – право вкладника зберегти таємно дані про нього, рахунки в банку і операції, скоєні ним з внесками.

ТАРИФ (від франц. tarif) – ставка сплати за різні послуги, надані підприємствам і населенню, що називається тарифної ставкою.

ТРАНСАКЦІЯ – 1) інформація в електронній формі про окрему операцію із застосуванням платіжної картки, яка сформована за результатами її виконання; 2) переказ грошей, що виконується електронними засобами системи термінових переказів за ініціативою учасника системи термінових переказів.

ТРАГТА (переказний вексель) – один з основних розрахункових документів (у тому числі й у внутрішній торгівлі), що є безумовним письмовим наказом векселедержателя (трасанта) платнику (трасату) про оплату названої у векселі суми грошей третій особі (ремітенту) у названий строк. Трасант може бути одночасно і ремітентом. Переказний вексель виписується (виставляється) і підписується не боржником, а кредитором.

ФАКТОРИНГ (від англ. factor – агент, посередник) – вид фінансових послуг, які надаються комерційними банками, фактор-фірмами. Суть послуг у тому, що фактор-фірма отримує в клієнта декларацію про стягнення боргів і частково оплачує вимоги своїх клієнтів боржникам, тобто повертає борги обсягом від 70 до 90 % боргу, до терміну їхньої оплати боржником. Решта боргу з відрахуванням відсотків повертається клієнтам після погашення боржником всього боргу.

ФІНАНСОВИЙ ЛИЗИНГ – договір про лізинг, за яким лізингоотримувач виплачує лізинговій компанії протягом періоду дії договору суму, що дорівнює повній вартості амортизації і

частці прибутку від використання устаткування, одержуючи право викупу устаткування за залишковою вартістю після закінчення терміну дії договору, повернення устаткування чи продовження договору.

ЧЕК (від амер. cheek) – один із поширених видів цінних паперів, які мають грошовий документ встановленої форми. За своєю суттю чек є безумовним розпорядженням, наказом чекодавця (особи, що виписала чек) банку виплатити чекоотримачу (особі, якій видано чек) зазначену суму. Чеки бувають іменні (виписані на певну особу), ордерні (виписані на користь якоїсь особи) або пред'явницькі (на пред'явника). Чеки дійсні протягом визначеного терміну. Для розрахунку між банками використовуються банківські чеки.

ЧЕКОВА КНИЖКА – з'єднані як книжки, зазвичай на 25 аркушів, чекові формуляри, бланки чеків, видані банком власнику чекового рахунка в банку. Чекова книжка є інструментом чекового звернення, засобом розпорядження чековим рахунком у банку. Використовуючи чекову книжку, поділяючи в окремі чеки і пред'являючи їх до оплати, клієнт може знімати потрібну йому суму з рахунка і реально отримувати її готівкою або розплачуватися безпосередньо чеками з іншими особами.

Додаток 2

ЗРАЗОК ДОГОВОРУ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

ДОГОВІР № ____ БАНКІВСЬКОГО ВКЛАДУ

СТОРОНА 1: Юридична особа за законодавством України: **Акціонерно-комерційний банк "ІКСБАНК"**, надалі за текстом – **"Банк"**, в особі _____, яка діє на підставі Статуту, та

СТОРОНА 2: Громадянин(ка) _____, надалі за текстом – **"Вкладник"**, надалі за текстом разом – **"Сторони"**, а окремо – **"Сторона"**, уклали цей Договір про наступне:

СТАТТЯ 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Банк відкриває Вкладнику депозитний рахунок № __, а Вкладник вносить на цей рахунок грошові кошти у сумі ____ (____) (*вказати назву валюти*), надалі за текстом – **"Депозит"**, на умовах, визначених цим Договором та Правилами обслуговування банківських вкладних (депозитних) рахунків фізичних осіб.

1.2. Відсоткова ставка за Депозитом складає __ (____) відсотків річних.

1.3. Протягом дії Договору допускається додаткове внесення коштів на депозитний рахунок та повернення Вкладнику частини Депозиту.

СТАТТЯ 2. ПОРЯДОК ПОВЕРНЕННЯ ДЕПОЗИТУ ТА СПЛАТИ ВІДСОТКІВ

2.1. Нарахування відсотків на Депозит здійснюється щомісячно у валюті Депозиту за фактичну кількість днів у періоді (28-29-30-31/365-366). При нарахуванні відсотків день внесення Депозиту та день повернення Депозиту не враховуються.

Продовження дод. 2

2.1.1. Сплата нарахованих відсотків здійснюється щорічно у дату початку кожного розрахункового періоду, що складає 1 (один) рік від дати внесення суми Депозиту, а також у день повернення Депозиту шляхом перерахування відповідної суми на поточний рахунок Вкладника № ----.

2.2. У випадку розірвання Договору з ініціативи Вкладника несплачені відсотки на Депозит сплачуються за відсотковою ставкою, що діяла відповідно до умов цього Договору протягом періоду, за який відбувається таке нарахування.

2.3. Підписанням даного Договору Вкладник погоджується з тим, що розмір відсоткової ставки, визначеної у п. 1.2 цього Договору, може бути змінено. Порядок зміни розміру відсоткової ставки визначається Правилами.

СТАТТЯ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

3.1. Всі спори, які можуть виникнути у зв'язку з укладенням та виконанням положень цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

3.2. У випадку неможливості вирішення спору шляхом переговорів, Сторони домовляються про те, що спір розглядається одноособово третейським суддею.

СТАТТЯ 4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Сторони домовилися, що всі інші умови Договору визначаються Правилами та нормами чинного законодавства.

4.2. Підписанням цього Договору Вкладник засвідчує, що він ознайомлений з Правилами, погоджується вважати їх положення обов'язковими до застосування до відносин, які виникли на підставі цього Договору.

СТАТТЯ 5. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

**БАНК
"ІКСБАНК"**

ВКЛАДНИК

ЗРАЗОК ДОГОВІРУ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА

ДОГОВІР № ____ БАНКІВСЬКОГО РАХУНКА

місто _____ (Україна)

"__" ____ 20__ р.

СТОРОНА 1: Юридична особа за законодавством України Акціонерно-комерційний банк "ІКСБАНК", надалі за текстом – "Банк", в особі _____, який діє на підставі _____, та

СТОРОНА 2: Громадянин _____, надалі за текстом – "Клієнт", надалі за текстом разом – "Сторони", а окремо – "Сторона", уклали цей договір, надалі за текстом – "Договір", про наступне:

СТАТТЯ 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Банк зобов'язується відкрити Клієнту поточний рахунок № ____ в ____ (вказати назву валюти), надалі за текстом – "Рахунок", та надавати послуги з розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом – "Послуги", відповідно до умов цього Договору та вимог чинного законодавства України.

1.2. Банк зобов'язується відкрити Клієнту поточний рахунок № __, на якому здійснюються операції як в національній, так і в іноземній валюті, надалі за текстом - "Рахунок", та надавати послуги з розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом - "Послуги", відповідно до умов цього Договору.

1.2.1. Банк зобов'язується відкрити Клієнту поточні рахунки № ____ в ____ (вказати назву валюти), № _____ в ____ (вказати назву валюти), №_ в ____ (вказати назву валюти), надалі за текстом кожен з них – "Рахунок", та надавати послуги з розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом – "Послуги", відповідно до умов цього Договору та вимог чинного законодавства України.

1.3. Банк нараховує та сплачує Клієнту відсотки на залишки коштів, що знаходяться на Рахунку на кінець кожного дня, у розмірі:

1.3.1. Нарахування відсотків здійснюється щомісячно за фактичну кількість днів у періоді (28-29-30-31/365-366). При розрахунку відсотків не враховується день зарахування коштів на Рахунок та день списання коштів з Рахунка.

1.3.2. Сплата відсотків здійснюється в останній робочий день кожного місяця шляхом зарахування відповідної суми на Рахунок.

СТАТТЯ 2. ПОРЯДОК ЗДІЙСНЕННЯ ОПЕРАЦІЙ ЗА РАХУНКОМ

2.1. Перелік Послуг, які надаються Банком Клієнту, а також їх вартість визначаються в Тарифах на основні послуги розрахунково-касового обслуговування, надалі за текстом – "**Тарифи**", що затверджені Рішеннями Тарифного комітету "**ІКСБАНК**".

2.2. Клієнт доручає Банку здійснювати договірне списання з Рахунка (плати за надані Банком Послуги з розрахунково-касового обслуговування в розмірі, передбаченому Тарифами, включаючи компенсацію витрат Банку зі сплати комісій інших банків за виконання платежів Клієнта в іноземних валютах.

2.3. Підписанням даного Договору Клієнт погоджується з тим, що перелік та/або вартість Послуг, зазначених у Тарифах, а також розмір відсоткової ставки можуть бути змінені. Порядок зміни переліку та/або вартості Послуг, а також розміру відсоткової ставки визначаються Правилами.

2.4. Клієнт зобов'язується здійснювати розрахунки у формах та у порядку, передбачених чинним законодавством України, у тому числі виконувати вимоги нормативно-правових актів НБУ щодо режиму використання Рахунка.

2.5. Клієнт не має права використовувати Рахунок для проведення операцій, пов'язаних зі здійсненням підприємницької діяльності.

2.6. Клієнт доручає Банку здійснювати договірне списання з Рахунка коштів у розмірі () ____ (вказати назву валюти) та перераховувати їх на рахунок _____ (вказати назву та реквізити отримувача) _____ (вказати періодичність та строк/термін здійснення платежу) відповідно до договору _____ (вказати назву договору) № ____ від ____ . ____ . ____ року, укладеного між Клієнтом та отримувачем.

2.7. Клієнт доручає Банку здійснювати договірне списання з Рахунка коштів у розмірі, визначеному платіжною вимогою _____ (вказати назву та реквізити отримувача), але не більше, ніж _____ () ____ (вказати назву валюти), та перераховувати їх на рахунок останнього _____ (вказати платіжні реквізити отримувача) у випадку настання строку платежу, зазначеного договором _____ (назва договору) № ____ від ____ . ____ . ____ року, укладеним між Клієнтом та отримувачем (копія додається), не пізніше дня надходження від отримувача платіжної вимоги та документів, визначених п. ____ вищезазначеного договору, укладеного між Клієнтом та отримувачем.

2.8. За умови наявності коштів на Рахунку Клієнт має право отримувати готівкові кошти у сумі, що не перевищує ____ (____) (зазначаються необхідні види валют), у день звернення до Банку, а в сумі, що перевищує зазначений ліміт, – не пізніше наступного робочого дня після надання Банку відповідного замовлення на отримання готівки.

СТАТТЯ 3. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

3.1. Всі спори та непорозуміння, які можуть виникнути у зв'язку з укладенням та виконанням положень цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами.

3.2. У випадку неможливості вирішення спору шляхом переговорів Сторони вирішують спір у судовому порядку.

СТАТТЯ 4. ЗАКЛЮЧНІ ПОЛОЖЕННЯ

4.1. Сторони домовилися, що всі інші умови цього Договору визначаються Правилами, Тарифами, а також нормами чинного законодавства України.

4.2. Підписанням цього Договору Клієнт засвідчує, що він ознайомлений з Правилами, Тарифами та погоджується вважати їх обов'язковими до застосування до відносин, які виникли на підставі цього Договору.

СТАТТЯ 5. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

БАНК	ВКЛАДНИК
"ІКСБАНК"	_____
Україна, м. _____,	паспорт _____,
вул. _____	виданий _____
к/р, в _____	який мешкає:
МФО _____	Ідентифікаційний номер
Ідентифікаційний код	

ЗРАЗОК КРЕДИТНОГО ДОГОВОРУ
ДОГОВІР КРЕДИТУ № 415
НА КУПІВЛЮ АВТОТРАНСПОРТНИХ ЗАСОБІВ

СТОРОНА 1. Юридична особа за законодавством України **Акціонерно-комерційний банк "Епсілон"**, надалі за текстом – **"Кредитор"**, в особі директора Іванової І.П., яка діє на підставі Статуту, та

СТОРОНА 2. Фізична особа – громадянин(ка) України – **Петров О.В.**, надалі за текстом – **"Позичальник"**, паспорт серії МФ номер № 386240 виданий Московським РВ ХМУ УМВС України в Харківській обл. 4 січня 1975 року, який зареєстрований за адресою: вул. Київська, буд. 2, кв.7, м. Харків, Харківська обл., надалі за текстом разом – **"Сторони"**, а окремо – **"Сторона"**, уклали цей Договір про наступне:

СТАТТЯ 1. ПРЕДМЕТ ДОГОВОРУ

1.1. Кредитор надає Позичальнику в користування на умовах забезпеченості, повернення, строковості, платності та цільового характеру використання грошові кошти у сумі **18 094.00 (Вісімнадцять тисяч дев'яносто чотири) долари США 00 центів** зі сплатою **5.55 (П'ять цілих П'ятдесят п'ять сотих) відсотка** річних та наступним порядком погашення суми основної заборгованості до **10 числа** кожного місяця згідно з графіком 1.

Графік 1 – погашення заборгованості за кредитом такий (див. таблицю).

	2008 рік (частка боргу/ дол. США)	2009 рік (частка боргу/ дол. США)	2010 рік (частка боргу/ дол. США)	2011 рік (частка боргу/ дол. США)	2012 рік (частка боргу/ дол. США)	2013 рік (частка боргу/ дол. США)	2014 рік (частка боргу/ дол. США)	2015 рік (частка боргу/ дол. США)
Січень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Лютий	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Березень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Квітень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Травень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Червень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Липень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Серпень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00
Вересень	-	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	249.00
Жовтень	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	-
Листопад	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	-
Грудень	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	215.00	-
Разом	645.00	2580.00	2580.00	2580.00	2580.00	2580.00	2580.00	1969.00

1.2. Кредит надається Позичальнику на такі цілі: для оплати придбаного автомобіля марки **TOYOTA**, модель **Corolla**, 2008 року випуску, Сірого кольору, надалі за текстом – "**Транспортний засіб**", згідно з договором купівлі-продажу № 437 від 30.08.08 року, укладеним з ТОВ "АВТОТРЕК".

1.3. В якості забезпечення Позичальником виконання своїх зобов'язань щодо погашення кредиту, сплати відсотків, можливих штрафних санкцій, а також інших витрат на здійснення забезпеченої заставою вимоги Сторони укладають:

1.3.1. З Петровим **О.В.** Договір застави Транспортного засобу, визначеного п. 1.2. цього Договору, заставною вартістю **117 758.00 (Сто сімнадцять тисяч сімсот п'ятдесят вісім) гривень 00 копійок**, який також забезпечує виконання зобов'язань Позичальника за Додатковим договором.

1.4. Позичальник гарантує, що на момент підписання цього Договору не існує подій, що створюють загрозу належному виконанню цього Договору (судові справи, майнові вимоги третіх осіб тощо), про які він не повідомив Кредитора.

СТАТТЯ 2. ПОРЯДОК НАДАННЯ КРЕДИТУ ТА СПЛАТИ ВІДСОТКІВ

2.1. Надання Кредиту здійснюється шляхом видачі Позичальнику готівкових коштів в іноземній валюті (долари США) з позичкового рахунка № 22012300538745 шляхом конвертації через касу банку для подальшого перерахування Позичальником на цілі, визначені п. 1.2. цього Договору.

2.2. Моментом (днем) надання Кредиту вважається день видачі Позичальнику готівкових коштів в іноземній валюті (долари США) в сумі Кредиту згідно з даним Договором.

2.3. Моментом (днем) повернення Кредиту вважається день зарахування на відповідні рахунки Кредитора суми Кредиту, нарахованих відсотків та можливих пені і штрафних санкцій, визначених цим Договором, якщо інше не впливає з умов цього Договору.

2.4. Нарахування відсотків за користування Кредитом здійснюється у валюті кредиту в останній робочий день поточного місяця (без урахування останнього робочого та послідуєчих неробочих днів місяця), а також у кінцевий термін повернення заборгованості, визначений кредитним договором:

2.4.1. Сплата відсотків здійснюється щомісячно у валюті наданого Кредиту на рахунок № 22012300938745 не пізніше 10 числа місяця наступного за звітним місяцем, в якому нараховані відсотки.

2.4.2. Нарахування відсотків за користування Кредитом здійснюється у валюті наданого Кредиту щомісячно в останній робочий день поточного місяця за період з останнього робочого дня попереднього місяця по день, що передує останньому робочому дню поточного місяця, а також у день повернення заборгованості за Кредитом в повній сумі за методом "факт/360", де "факт" – це фактична кількість днів у періоді, за який здійснюється нарахування відсотків, а "360" – умовна кількість днів у році. При розрахунку відсотків враховується день надання та не враховується день погашення Кредиту.

2.4.3. Відсотки, нараховані на прострочену заборгованість за Кредитом, вважаються простроченими відсотками

2.5. Погашення заборгованості Позичальника за цим Договором здійснюється в такій послідовності:

- прострочена заборгованість за нарахованими відсотками;
- прострочена заборгованість за Кредитом;
- строкова заборгованість за нарахованими відсотками;
- строкова заборгованість за Кредитом;
- пеня за порушення строків повернення Кредиту та сплати відсотків;
- штраф.

2.6. У разі зміни відсоткових ставок на кредитному ринку України Кредитор має право ініціювати зміну відсоткової ставки.

СТАТТЯ 3. ПРАВА ТА ОБОВ'ЯЗКИ СТОРІН

3.1. Кредитор зобов'язаний:

3.1.1. протягом одного робочого дня від дати набрання чинності договором, відкрити Позичальнику позичковий рахунок № 22012300938745 і перерахувати з нього кошти в межах суми Кредиту в порядку, визначеному цим Договором;

3.1.2. завчасно повідомляти Позичальника про намір змінити розмір відсотків (плату за Кредит);

3.2. редитор має право:

3.2.1. проводити перевірки:

- документів для визначення фінансового стану (платоспроможності) Позичальника;

Продовження дод. 5

- наявності майна, для придбання якого був наданий Кредит, за місцем знаходження такого майна;

- повноти сплати Позичальником транспортного збору та своєчасного проходження технічного огляду Транспортного засобу.

Доцільність проведення перевірок та їх строки визначаються Кредитором самостійно та з Позичальником не погоджуються.

3.2.2. у разі погіршення фінансового стану (платоспроможності) Позичальника, який визначається за методикою Кредитора, припинення дії або визнання недійсним договору, визначеного п. 1.3. цього Договору, та/або у разі порушення Позичальником обов'язків за Додатковим договором або у разі визнання його недійсним, зниження вартості засобів забезпечення виконання зобов'язань за цими Договорами, вимагати надання Позичальником додаткових засобів забезпечення виконання зобов'язань за цим Договором;

3.2.3. вимагати повернення Кредиту, нарахованих відсотків та можливих штрафних санкцій у разі:

3.2.3.1. затримання Позичальником сплати частини Кредиту та/або відсотків щонайменше на один календарний місяць;

3.2.3.2. перевищення сумою заборгованості суми Кредиту більш як на 10 відсотків;

3.2.3.3. несплати Позичальником більше однієї виплати, яка перевищує 5 відсотків суми Кредиту; або Додатковим договором, та/або Договором страхування, або у разі припинення цих договорів;

3.2.4. направити відповідну інформацію до єдиної інформаційної системи "Реєстр позичальників" НБУ в разі неповернення Позичальником Кредиту в строк або невиконання чи неналежного виконання Позичальником інших своїх зобов'язань за цим Договором;

3.2.5. надавати інформацію про Позичальника, передбачену Законом України "Про організацію формування та обігу кредитних історій".

3.3. Позичальник зобов'язаний:

3.3.1. на момент укладення цього Договору надати Кредиторові всі документи, необхідні для відкриття позичкового рахунка, згідно з вимогами НБУ та Кредитора;

3.3.2. оформити договір страхування Транспортного засобу;

3.3.3. сплачувати відсотки за використання Кредиту в порядку, визначеному п.п. 2.4., 2.5. цього Договору;

3.3.4. протягом п'яти робочих днів повідомляти Кредитора про зміну адреси, місця роботи, номерів телефонів, прізвища та імені та інших обставин, що можуть вплинути на виконання зобов'язань за цим Договором, з наданням відповідних документів, що підтверджують такі зміни;

3.3.5. надавати Кредитору довідку про розмір отриманої Позичальником заробітної плати та/або отриманих доходів не рідше 1 (одного) разу за календарний рік впродовж строку дії Договору;

3.3.6. надавати Транспортний засіб для здійснення менеджером (тел. tlf) перевірки його стану;

3.3.7. платити Кредитору такі комісії: а) у день укладення цього Договору сплатити Кредитору комісію за відкриття позичкового рахунка – 9.80 (Дев'ять цілих Вісімдесят сотих) % від суми кредиту за курсом НБУ на день надання Кредиту на відповідний рахунок в АКБ "Епсілон"; б) у день укладення цього Договору сплатити Кредитору комісію за перерахування коштів на рахунок автосалону – 0.30 % від суми перерахування кредитних коштів на відповідний рахунок в АКБ "Епсілон".

3.4. Позичальник має право:

3.4.1. достроково повністю або частково погасити Кредит та нараховані відсотки, попередивши письмово Кредитора про свої наміри не пізніше, як за п'ять робочих днів до дати погашення.

СТАТТЯ 4. ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ СТОРІН

4.1. У разі прострочення Позичальником строків сплати відсотків та строків повернення Кредиту Позичальник сплачує Кредиторові пеню в розмірі подвійної облікової ставки НБУ від несвоєчасно сплаченої суми за кожний день прострочення, що діє у період прострочення.

СТАТТЯ 5. ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

5.1. Сторони звільняються від відповідальності за часткове або повне невиконання своїх зобов'язань за цим Договором у випадку настання та дії обставин, що знаходяться поза межами контролю Сторін та які Сторони не могли передбачити або запобігти.

СТАТТЯ 6. ВРЕГУЛЮВАННЯ СПОРІВ

6.1. Всі спори та непорозуміння, які можуть виникнути в зв'язку з укладанням та виконанням положень цього Договору, вирішуються шляхом переговорів між Сторонами на рівні їх уповноважених представників.

СТАТТЯ 7. РЕКВІЗИТИ ТА ПІДПИСИ СТОРІН

СТОРОНА 1.
КРЕДИТОР

СТОРОНА 2.
ПОЗИЧАЛЬНИК

ПАМ'ЯТКА ПОЗИЧАЛЬНИКА БАНКУ ЗА СПОЖИВЧИМ КРЕДИТОМ

I. Рішення про отримання споживчого кредиту – відповідальне рішення

Для прийняття виваженого рішення щодо отримання в банку споживчого кредиту позичальник повинен знати:

Споживчий кредит – це кредит, що надається споживачеві на придбання продукції для особистих потреб, які безпосередньо не пов'язані з підприємницькою діяльністю або виконанням обов'язків найманого працівника.

Отримання кредиту передбачає **обов'язок позичальника** повернути у встановлені кредитним договором строки основну суму боргу (суму, яка була отримана від банку), а також сплатити відсотки за користування кредитом.

Крім того, умовами кредитного договору часто передбачається необхідність **здійснення позичальником інших платежів**, пов'язаних з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту, як на користь банку (комісії за відкриття поточного/карткового рахунка, здійснення розрахунково-касового обслуговування, забезпечення обслуговування кредитної заборгованості, що, наприклад, пов'язано з бажанням позичальника отримувати виписки за кредитним/картковим рахунком, здійснення валютно-обмінних операцій, надання консультаційних, у тому числі юридичних, послуг тощо), так і на користь третіх осіб (страхові платежі, платежі за послуги нотаріусів, інших осіб, біржові збори тощо).

Якщо передбачені кредитним договором платежі не здійснюються або здійснюються несвоєчасно та/або в неповному обсязі, то банк може пред'явити вимогу споживачеві про сплату неустойки (штрафу, пені). Право банку пред'явити таку вимогу, як правило, зазначено у кредитному договорі.

У разі невиконання позичальником обов'язків, установлених кредитним договором, щодо забезпечення повернення кредиту, а також у разі втрати або суттєвого погіршення стану наданого в заставу майна, яке залишається в

користуванні позичальника, банк має право вимагати від позичальника дострокового повернення кредиту та сплати фактично нарахованих відсотків. Право банку пред'явити таку вимогу також, як правило, зазначено у кредитному договорі. Для прийняття остаточного рішення про отримання споживчого кредиту Ви повинні самостійно реально (виважено) оцінити свої потреби в його отриманні, а також свою фінансову спроможність своєчасно погашати та обслуговувати такий кредит. Це означає, що Ви повинні оцінити, яку суму грошових коштів, виходячи з обсягу Ваших фактичних доходів, а також життєво необхідних (купівля продуктів харчування, ліків тощо) та обов'язкових (оплата комунальних послуг тощо) витрат, Ви можете регулярно протягом дії кредитного договору направляти на сплату всіх платежів за кредитом.

II. Уважно вивчіть усю інформацію про кредит, умови його обслуговування та погашення

Для прийняття виваженого рішення про отримання споживчого кредиту необхідно отримати від співробітників банку вичерпну попередню інформацію про умови кредитування, у тому числі про усі без виключення платежі, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту.

Пам'ятайте! Ваше право на отримання своєчасної (до укладення кредитного договору), повної, необхідної, доступної та достовірної інформації закріплене Законом України "Про захист прав споживачів" (стаття 11) та Законом України "Про банки і банківську діяльність" (статті 55 та 56).

Порядок надання банками споживачу необхідної інформації встановлений Правилами надання банками України інформації споживачу про умови кредитування та сукупну вартість кредиту, затвердженими постановою Правління Національного банку України від 10.05.2007 р. № 168, зареєстрованими в Міністерстві юстиції України 25.05.2007 р. за № 541/13808 (далі – Правила № 168).

До попередньої інформації, яку Ви можете отримати перед укладенням кредитного договору, зокрема належить: можлива сума кредиту, строк, на який кредит може бути одержаний, цілі, на які кредит може бути Вами використаний, форми та види його забезпечення, необхідність здійснення оцінки майна, тип відсоткової ставки (фіксована, плаваюча), порядок погашення кредиту, можливості та умови дострокового повернення кредиту, а також орієнтовна сукупна вартість кредиту з урахуванням відсоткової ставки за кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту (у тому числі на користь третіх осіб).

Уважно вивчіть умови кредитування. Зверніть увагу на посилання на тарифи, які містяться в цих умовах, щодо здійснення банком послуг. Запросіть інформацію про тарифи у співробітників банку та ознайомтесь з нею.

Будьте особливо уважними, розглядаючи можливість отримання кредиту в іноземній валюті. Не забувайте, що протягом усього строку дії кредитного договору Ви наражаєтесь на валютні ризики під час виконання зобов'язань за ним. Ці ризики виникають внаслідок того, що отримуючи доходи в гривнях, Вам необхідно забезпечувати виконання своїх зобов'язань у тій іноземній валюті, у якій згідно з умовами кредитного договору визначено (номіновано) заборгованість за кредитом. Це означає, що для забезпечення виконання зобов'язань за кредитним договором Вам необхідно буде здійснювати купівлю іноземної валюти.

З огляду на це суттєвим для Вас має стати питання витрат, пов'язаних з купівлею іноземної валюти. Купувати іноземну валюту в обмінному пункті Ви будете за курсом, встановленим на момент здійснення валютно-обмінної операції. У разі купівлі банком безготівкової іноземної валюти за Вашим дорученням на міжбанківському валютному ринку Вам необхідно буде сплатити додаткову комісію та/або біржовий збір, а також збір на обов'язкове державне пенсійне страхування.

Не менш важливим є і питання строків проведення операцій купівлі іноземної валюти. Так, якщо купівля іноземної валюти в обмінному пункті банку здійснюється в межах одного дня, то купівля іноземної валюти на міжбанківському валютному ринку вимагає більш тривалого часу, що слід врахувати з метою забезпечення своєчасної сплати кредитної заборгованості та/або відсотків/комісій за користування кредитом.

Зверніть увагу на базу розрахунку платежів, тобто суму, на підставі якої робитиметься розрахунок Ваших платежів. Зокрема це може бути сума наданого кредиту або сума непогашеного кредиту, або фіксована сума тощо.

Зверніть увагу на те, що окремі умови кредитування (особливо пільгові!!!) можуть діяти протягом не всього строку користування кредитом.

Врахуйте, що відповідно до вимог статті 55 Закону України "Про банки і банківську діяльність" банкам забороняється вимагати від клієнта придбання будь-яких товарів чи послуг від банку або від спорідненої чи пов'язаної особи банку як обов'язкову умову надання банківських послуг, у тому числі надання споживчого кредиту.

Таким чином, у разі якщо банк пов'язує можливість видачі Вам кредиту з Вашим обов'язком укласти відповідні договори страхування, виключно зі страховими компаніями, або отримати посвідчувальні написи нотаріусів, перелік яких визначає сам банк, усупереч Вашій згоді, Ви маєте право обрати інший банк, який пропонує найбільш прийнятні для Вас умови кредитування.

Для прийняття оптимального рішення Вам слід ознайомитись з пропозиціями декількох банків, які видають споживчі кредити.

III. Уважно вивчайте кредитний договір та інші документи

Не поспішайте підписувати документи. Перед підписанням кредитного договору ретельно вивчіть його зміст. Переконайтесь, що запропонований банком для підписання зміст кредитного договору не містить умов, сутність та значення яких Вам не зрозумілі.

Якщо будь-які умови кредитування Вам не зрозумілі, **просіть роз'яснення і відповідні документи у співробітників банку, з'ясовуйте і уточнюйте усі питання, які цікавлять Вас, або є для Вас незрозумілими.**

Якщо Ви не одержали необхідного (вичерпного) роз'яснення, краще відкладіть прийняття рішення про отримання кредиту на запропонованих Вам умовах.

У цьому разі рекомендуємо також повідомити про даний факт в *територіальне управління Національного банку України, що здійснює нагляд за банком.*

Залишаючи у банку заяву на отримання кредиту, зверніть увагу, що така заява може бути Вашою пропозицією (офертою) укласти кредитний договір на умовах, передбачених цією заявою. Ухвалення (акцепт) банком цієї заяви (Вашої пропозиції) означатиме укладення кредитного договору без додаткового повідомлення Вас про даний факт.

Зверніть увагу, що відповідно до вимог Правил № 168 кредитний договір в обов'язковому порядку має містити таке:

- детальний розпис сукупної вартості кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача;
- графік платежів (згідно зі строковістю, зазначеною у договорі, – щомісяця, щокварталу тощо) у розрізі сум погашення основного боргу, сплати відсотків за користування кредитом, вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань споживача за кожним платіжним періодом з урахуванням даних, передбачених у додатку до Правил № 168. У графіку платежів має бути докладно розписана сукупна вартість кредиту за кожним платіжним періодом;
- сукупну вартість кредиту, зазначену як у відсотковому вираженні (у вигляді реальної відсоткової ставки (у відсотках річних)), так і в абсолютному значенні подорожчання кредиту (у грошовому вираженні) з урахуванням відсоткової ставки за ним, вартості всіх супутніх послуг та інших фінансових зобов'язань споживача, які пов'язані з отриманням, обслуговуванням і погашенням кредиту.

Уважно вивчивши умови кредитного договору, ще раз зважте усі "ЗА" та "ПРОТИ" щодо отримання кредиту. Розсудливо визначте свої можливості щодо своєчасного повернення кредиту з урахуванням відсоткової ставки за ним та сплати вартості всіх супутніх послуг, а також інших фінансових зобов'язань, що пов'язані з отриманням, обслуговуванням та погашенням кредиту.

IV. Підписання кредитного договору – найвідповідальніший етап

Пам'ятайте! Підписавши кредитний договір, Ви погоджуєтесь зі всіма його умовами і приймаєте на себе зобов'язання щодо їх виконання. Підписуйте кредитний договір тільки у тому разі, якщо Ви впевнені в тому, що всі його умови Вам зрозумілі, Ви чітко усвідомлюєте, які платежі, у якій сумі, у який термін і в якій валюті Вам необхідно буде сплачувати, і Ви абсолютно переконані, що зможете це зробити.

ЗРАЗОК ЗАЯВИ НА ОТРИМАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУ

ЗАЯВА НА ОТРИМАННЯ СПОЖИВЧОГО КРЕДИТУ

Я, _____
(Прізвище, ім'я, по батькові)

прошу надати споживчий кредит на _____
изначення цілі заходу, що кредитується у сумі _____
на строк _____ місяців.
У забезпечення кредиту надаю _____.

У разі невиконання мною зобов'язання за договором кредиту в зазначений термін Банк має право звернути стягнення та реалізувати майно, яке надано в заставу.

Підпис

Дата

АНКЕТА ПОЗИЧАЛЬНИКА

Повідомляю такі відомості про себе: _____

(прізвище, ім'я та по батькові, дата і місце народження)

Фактична адреса проживання _____

Дані паспорта _____

(№, серія, ким і коли видано, місце прописки)

Ідентифікаційний номер платника податку _____

Телефон домашній _____

Освіта (середня, середня спеціальна, вища, незакінчена вища, науковий ступінь)

Місце роботи, посада _____

(вид підприємства – державне, недержавне, комерційне, з іноземним капіталом, без іноземного капіталу)

Стаж роботи на даному підприємстві _____

Адреса підприємства _____

Сімейний стан на поточний момент _____

(чоловік/жінка, ПІБ, вік, працює, пенсіонер)

Відомості про дітей _____

(кількість, ПІБ, вік, працюють, вчаться тощо)

Наявність утриманців _____

(кількість, вік, ПІБ)

Чи володієте Ви цінними паперами _____

(якщо "Так", то які та на яку суму)

Чи володієте пластиковими картками _____

(якщо "Так" – найменування пластикової картки, вид картки, банк-емітент)

Чи маєте можливість отримати поручительство платоспроможного підприємства (назва) _____

Чи користувались банківськими кредитами в минулому (вказати кредитами якого банку) _____

Наявність на даний час заборгованості по кредиту. Якщо є, то вказати:

- установу банку, де існує заборгованість _____

- суму боргу _____

- строк дії Договору _____

- дату повного погашення боргу _____

Платіжний щомісячний баланс сім'ї (середні показники за останні 3 місяці)

Продовження дод. 8

Сукупний дохід сім'ї

- заробітна плата потенційного позичальника _____
- заробітна плата інших членів сім'ї _____
- соціальні виплати (пенсії, інша допомога) _____
- аліменти _____
- дивіденти за акціями, цінними паперами, депозитні вклади _____
- доходи від додаткового заробітку _____

Витрати сім'ї

- харчування, одяг _____
- допомога родичам _____
- комунальні послуги (газ, вода, опалення, світло, телефон) _____
- мобільний зв'язок, інтернет _____
- арендна плата за землю, нерухомість _____
- найм житла _____
- витрати на утримання автомобіля _____
- оплата за навчання _____
- аліменти на дітей _____
- щомісячні внески та відсотки за раніше отриманими кредитами _____
- туристичні поїздки, відпустка (відпочинок) _____
- інші виконавчі документи _____

Чи володієте нерухомим майном _____

Характеристика майна _____

(адреса квартири (будинку), район, площа, скільки кімнат, умови володіння, чи знаходиться у спільній власності, спосіб отримання, термін володіння)

Перелік ліквідного рухомого майна

Чи володієте автомобілем _____

(марка, рік випуску, умови володіння, страхування, отримано у спадщину, придбаний на вторинному ринку, у дилерів)

Чи маєте у володінні фірму _____

(назва, рік відкриття, статутний фонд, щомісячний оборот, умови володіння)

Чи перебували під судом та слідством _____

Підтверджую достовірність наданих даних та не заперечую проти їх перевірки.

Дата _____

Підпис _____

ПОРЯДОК ФОРМУВАННЯ КРЕДИТНОЇ СПРАВИ

Розділ 1. Підстави для видачі кредиту

- Пакет документів, наданий позичальником при видачі кредиту:

Включає пакет документів, наданий клієнтом при звертанні в Банк для одержання кредиту відповідно до чинних нормативних Положень НБУ та Банку (заява на видачу кредиту, анкета, копія паспорта, довідка про присвоєння ідентифікаційного номера, довідка з місця роботи з визначенням суми одержуваного доходу або/та декларація про доходи і т. д.).

- Висновки служб банку про можливість надання кредиту.

Включають висновки спеціалістів банку про фінансовий стан позичальника, про ліквідність застави, результати юридичної експертизи пакета документів, висновки служб безпеки банку і т. д.

- Рішення про кредитування позичальника.

Включає внутрішньобанківські документи, що визначають можливість і умови видачі кредиту, його пролонгації, винесення на рахунки прострочених позик і т. д. До таких документів належать протоколи Кредитних комітетів.

Розділ 2. Розділ договірно-правових відношень

Даний розділ повинен містити копії договорів (документів) і додаткових угод до них, що безпосередньо визначають взаємовідносини Банку з позичальником (заставаодавцем, поручителем і т. д.), що виникають при наданні кредиту та в період його дії: договір кредиту, договір застави і т. д. На копіях документів вказується місцезнаходження оригіналу. За кожним таким договором повинні слідувати документи, що підтверджують повноваження їхнього складання і підписання з боку клієнта. Якщо заставаодавцем, поручителем виступає юридична особа – протоколи вищого органу керівництва щодо надання застави, поруки, про надання права підпису, доручення, рішення власника і т. д.

Відсутність перерахованих вище документів припускається лише у випадку, якщо дані повноваження встановлені в документах, в яких вони визначені: у статутах, положеннях і т. п.

Розділ 3. Супровід кредиту

Містить документи, зібрані в процесі супроводу кредиту і не відображені в інших розділах:

- заяви клієнта на перерахування кредитних коштів;
- розпорядження про відкриття рахунків, видачі кредиту і т. д.;
- виписки за позичковими рахунками, за рахунками відсотків;
- акти перевірок цільового використання, наявності предмета застави;
- висновки про фінансовий стан кредиту і групи ризику;
- ділове листування та інша інформація, пов'язана з процесом кредитування.

Розділ 4. Претензійна-позовна робота

Містить документи претензійного характеру (претензії, відповіді на них).

Розділ 5. Висновки

Містить висновки спеціалістів банку про своєчасність і повноту виконання позичальником умов кредитного договору (погашення кредиту і відсотків, допущення прострочень, сплата штрафів, надання необхідної інформації, сприяння в проведенні перевірок застави і т. д.), наявність в історії роботи з ним негативних моментів емоційного й іншого характеру. Надалі такі висновки повинні в обов'язковому порядку враховуватися при розгляді наступних заявок позичальника ("кредитна історія") і побудови взаємовідносин із ним, як із клієнтом Банку.

**ПЕРЕЛІК ДОКУМЕНТІВ ДЛЯ ВІДКРИТТЯ ПОТОЧНИХ
РАХУНКІВ ДЛЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ**

Юридична особа	Суб'єкт підприємницької діяльності – фізична особа	Відокремлений підрозділ без права юридичної особи
1	2	3
Заява на відкриття поточного рахунка	Заява на відкриття поточного рахунка	Заява на відкриття поточного рахунка
Копія свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально	Копія Свідоцтва про державну реєстрацію в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально	Клопотання юридичної особи про відкриття поточного рахунка відокремленому підрозділу
Копії Статуту чи Положення та Установчого договору	Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма № 4-ОПП)	Копія Свідоцтва про державну реєстрацію юридичної особи в органі виконавчої влади, засвідчена нотаріально
Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма № 4-ОПП)	Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію в Пенсійному фонді України	Копія положення про відокремлений підрозділ засвідчена нотаріально
Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію в Пенсійному фонді України	Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	Копія Довідки про взяття на облік платника податків (форма № 4-ОПП) на юридичну особу і на відокремлений підрозділ
Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань	Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ	Довідка для пред'явлення в банк про реєстрацію відокремленого підрозділу в органах Пенсійного фонду України

1	2	3
Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ	Копія паспорта	Страхове Свідоцтво Фонду соціального страхування від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань
Документи, що підтверджують повноваження осіб, які мають право першого та другого підписів	Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом	Копія Довідки про включення підприємства до Єдиного державного реєстру підприємств та організацій України та Довідка для банківських установ
Копія паспорта	Картка зі зразками підпису засвідчена нотаріально	Документи, що підтверджують повноваження осіб, які мають право першого та другого підписів
Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом		Копія паспорта
Картка зі зразками підпису та відбитком печатки, засвідчена нотаріально		Копія Довідки про присвоєння ідентифікаційного коду, видана податковим органом
		Картка зі зразками підпису, засвідчена нотаріально

**ПРАВИЛА ЗАПОВНЕННЯ РЕКВІЗИТІВ КАСОВИХ
ДОКУМЕНТІВ**

Реквізит	Вимоги щодо заповнення реквізиту
1	2
Номер	Банк, що здійснює операцію, проставляє порядковий номер реєстрації касового документа
Дата здійснення операції	<p>У заяві на переказ готівки зазначається дата фактичного пред'явлення її в банк.</p> <p>Грошові чеки дійсні протягом 10 календарних днів із дня їх виписування, не враховуючи день виписування.</p> <p>У всіх інших касових документах зазначається дата здійснення касової операції.</p> <p>Дата здійснення операції в документі зазначається так: число цифрами "ДД", місяць словом, рік цифрами "РРРР"</p>
Платник	<p>Зазначається назва юридичної особи та прізвище, ім'я, по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи, що здійснює переказ готівки.</p> <p>Якщо переказ готівки здійснює фізична особа, то зазначається її прізвище, ім'я та по батькові (ідентифікаційний або реєстраційний номер, номер особового рахунка).</p> <p>У разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті, у касових документах мають зазначатися реквізити, передбачені в пункті 5 глави 1 розділу III цієї Інструкції.</p> <p>У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначається прізвище, ім'я, по батькові працівника банку.</p> <p>При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється</p>

1	2
Отримувач	<p>У касових документах на видачу готівки фізичній особі зазначається її прізвище, ім'я та по батькові, юридичній особі – назва юридичної особи та прізвище, ім'я та по батькові особи, яка уповноважена діяти від імені юридичної особи.</p> <p>У касових документах на переказ готівки зазначається назва юридичної особи або прізвище, ім'я, по батькові фізичної особи.</p> <p>У прибутковому, видатковому та прибутково-видатковому касових ордерах зазначаються прізвище, ім'я, по батькові працівника банку.</p> <p>При оформленні прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій цей реквізит не заповнюється</p>
Код отримувача	<p>У разі здійснення переказу готівки для зарахування на рахунок отримувача, відкритий в іншому банку, зазначається для:</p> <p>юридичної особи – ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України;</p> <p>фізичної особи – ідентифікаційний номер платника податків</p>
Банк отримувача	Зазначається назва та місцезнаходження банку отримувача
Банк платника	Зазначається назва та місцезнаходження банку платника
Код банку отримувача	Зазначається реквізит банку отримувача, визначений і включений до довідника банківських установ України
Назва валюти	Зазначається літерний код валюти відповідно до вимог нормативно-правових актів під час здійснення операцій з іноземною валютою
Дебет/кредит	Зазначаються відповідні рахунки за касовими операціями

1	2
Сума цифрами	Сума зазначається цифрами, гривні відділяються від копійок комою, копійки позначаються двома цифрами. Аналогічно зазначається сума в іноземній валюті
Еквівалент у гривнях	Зазначається під час здійснення операцій з іноземною валютою сума в гривнях, що розраховується у встановленому порядку
Загальна сума	Зазначаються сума словами, а назва національної валюти повністю "гривень" або скорочено "грн", або графічним знаком гривні. Якщо сума складається лише з копійок, то перед її зазначенням ставиться "Нуль" гривень або скорочено "грн", або графічний знак гривні. Якщо сума виражена в цілих гривнях, то зазначається "00 коп." або "00 копійок". Під час здійснення операцій з іноземною валютою сума словами зазначається в іноземній валюті та її еквівалент у гривнях в аналогічному порядку
Призначення платежу	У разі видачі готівки з каси зазначається, на які цілі вона видається, під час приймання готівки зазначається вид платежу або джерела її надходження, а в разі внесення суб'єктами підприємницької діяльності - фізичними особами на поточні рахунки власної готівки за рахунок заощаджень зазначається "внесення власних заощаджень готівкою". За операціями за вкладними (депозитними) рахунками зазначається внесення готівки на вкладний (депозитний) рахунок або видача готівки з нього. За операціями, не пов'язаними з платежами та вкладними (депозитними) рахунками, зазначається "переказ готівки"

1	2
Пред'явлений документ	У грошових чеках, заявах на видачу готівки незалежно від суми зазначаються найменування пред'явленого документа (паспорт або документ, що його замінює), серія, номер і дата його видачі, найменування установи, яка видала документ. Дата народження та місце проживання (для нерезидентів – місце тимчасового перебування) зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті. У прибуткових, видаткових та прибутково-видаткових касових ордерах і заявах на видачу готівки працівникам банку, а також інкасаторам територіальних управлінь зазначається назва документа (посвідчення, перепустка) та його номер (крім операцій з видачі готівки касовим працівникам під час ведення аналітичного обліку)
Підпис платника/отримувача	Платник/отримувач ставить підпис власноручно. Під час оформлення прибутково-видаткового касового ордера на загальну суму здійснених касових операцій підписи не ставляться
Підписи банку	Ставлять підпис власноручно посадові особи, визначені банком

Додаткові реквізити	
1	2
Код платника	<p>У разі внесення готівки як сплати податків і зборів до бюджету платник зазначає код/номер, а саме:</p> <p>юридична особа – ідентифікаційний код за Єдиним державним реєстром підприємств і організацій України;</p> <p>фізична особа – ідентифікаційний номер платника податків (крім випадків, якщо фізична особа через свої релігійні переконання відмовилася від прийняття ідентифікаційного номера і в її паспорті зроблено відповідну відмітку).</p> <p>Зазначається в разі здійснення операцій з готівкою без відкриття рахунка на суму, що перевищує 50000 грн або еквівалент цієї суми в іноземній валюті</p>
Код бюджетної класифікації	Зазначається платником у разі здійснення платежів податків і зборів до бюджету
Період платежу	Зазначається, за який період здійснюється платіж
Дата валютування	Заповнюється клієнтом за його бажанням. Дата валютування не може перевищувати 10 календарних днів від дати складання касового документа (дата складання документа не враховується)
Інші додаткові реквізити, потрібні для здійснення операції, банк визначає самостійно	

НОРМАТИВИ РЕГУЛЯТИВНОГО КАПІТАЛУ

Норматив	Визначення	Розмір	Характеристика	Примітка
Мінімальний розмір регулятивного капіталу банку Н1	Сукупність основного (1-го рівня) капіталу та додаткового (2-го рівня) капіталу $H1=OK+DK$	120 млн грн	Не може бути меншим, ніж його статутний капітал.	
Норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу (Н2)	Визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сумарних активів і певних позабалансових інструментів, зважених за ступенем кредитного ризику $H2=PK/AP * 100\%$	Нормативне значення діючих банків має бути не менше 10 % . Для банків, що розпочинають банківську діяльність Н2 , має становити: - протягом перших 12 місяців діяльності з дня отримання ліцензії - не менше 15 %; - протягом наступних 12 місяців - не менше 12 %; - надалі - не менше 10 %.	Відображає здатність банку своєчасно і в повному обсязі розрахуватися за своїми зобов'язаннями, що впливають із торговельних, кредитних або інших операцій грошового характеру Встановлюється для запобігання надмірному перекладанню банком кредитного ризику та ризику неповернення банківських активів на кредиторів/вкладників банку.	Чим вище значення показника достатності (адекватності) регулятивного капіталу, тим більша частка ризику, що її беруть на себе власники банку; і навпаки, чим нижче значення показника, тим більша частка ризику, що її приймають на себе вкладники банку. Банку забороняється виплачувати дивіденди чи розподіляти капітал банку в будь-якій формі, якщо така виплата чи розподіл призведе до порушення нормативу достатності (адекватності) регулятивного капіталу.

Норматив	Визначення	Розмір	Характеристика	Примітка
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів (НЗ)	Визначається як співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів. (додаток) $NЗ=PK/AC$	Нормативне значення нормативу НЗ має бути не менше ніж 9 відсотків.	Відображає розмір регулятивного капіталу, необхідний для здійснення банком активних операцій. норматив НЗ установлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до сукупних активів.	У разі недотримання нормативу НЗ банк зобов'язаний ужити заходів для приведення його у відповідність.
Норматив (коефіцієнт) співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань (НЗ-1)	Визначається як співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку (додаток) $NЗ-1=PK/ЗО$	Нормативне значення нормативу НЗ-1 має бути не менше ніж 10 відсотків.	Визначає достатність власних коштів банку для виконання зобов'язань перед вкладниками та кредиторами установлює мінімальний коефіцієнт співвідношення регулятивного капіталу до зобов'язань банку	У разі недотримання нормативу НЗ-1 банк зобов'язаний ужити заходів для приведення його у відповідність
<p>де ОК – основний капітал; ДК – додатковий капітал; РК – регулятивний капітал; АР – активи, зважені на відповідний коефіцієнт після їх зменшення на суму: - сформованих резервів за активними операціями; - забезпечення кредиту безумовним зобов'язанням або грошовим покриттям у вигляді застави майнових прав; - необтяжених облігацій внутрішньої державної позики, що рефінансуються НБУ, та боргових цінних паперів, емітованих НБУ придбаних за операціями репо; АС – сукупні активи ЗО – зобов'язання банку</p>				

ОЦІНКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПОЗИЧАЛЬНИКА

№	кПоказни	Коефіцієнт, що входить до конкретного показника	Формула	Характеристика елементів формули	значення теоретичне	Економічний зміст показника
1	2	3	4	5	6	7
1	Показники ліквідності	Коефіцієнт загальної ліквідності (К 1)	$K_1 = \frac{ЗЗ + ГК + ДЗ}{ЗК}$	ЗЗ – запаси і витрати; ГК – грошові кошти; ДЗ – дебіторська заборгованість;	$K_1 \geq 2$	Теоретичне значення показує, що на кожну гривню короткострокових зобов'язань підприємство повинно мати 2 - 2,5 грн ліквідних активів, щоб задовольнити претензії кредиторів
		Коефіцієнт абсолютної ліквідності (К 2)	$K_2 = \frac{ГК + КФВ}{ЗК}$	КФВ – короткострокові фінансові вкладення; ЗК – зобов'язання короткострокові	$K_2 \geq 0.2$	Це означає ситуацію, при якій потенційний позичальник повинен на кожну гривню короткострокових зобов'язань мати 20-25 коп. абсолютно ліквідних активів
		Коефіцієнт автономності (К 3)	$K_3 = \frac{З}{ВК}$	З - усі зобов'язання; ВК - власні кошти	$K_3 \leq 1$	Зобов'язання потенційного позичальника не повинні перевищувати його власні кошти

		Коефіцієнт маневреності власних коштів (К 4)	$K4 = \frac{BK - OA}{BK}$	ОА - основні активи	$K4 \geq 0.5$	Величина оборотних активів (BK - ОА) позичальника не може бути меншою половини всіх власних коштів
--	--	--	---------------------------	---------------------	---------------	--

Продовження дод. 4

1	2	3	4	5	6	7
2	боргу Показники погашення	Коефіцієнт грошового потоку (К 5)	$K5 = \frac{\Pi_0 + A - Z}{3}$	По – прибуток після сплати податків; А – амортизація; Д – дивіденди З – зобов'язання строком виконання до одного року	$K5 = 1$	К 5 показує, яка частина грошових надходжень клієнта спрямовується на покриття основного боргу і відсотків за позичками, строком повернення до одного року. Чим нижчий коефіцієнт грошового потоку, тим менший резерв міцності для погашення боргів. При значенні коефіцієнта, що дорівнює 1, забезпечується фінансова стабільність клієнта
3		Коефіцієнт процентних виплат (К 6)	$K6 = \frac{\Pi_1 + ПП}{ПП}$	П ₁ – прибуток до сплати податків ПП – відсоткові платежі	$K6 \geq 1$	К 6 дає змогу оцінити, у скільки разів прибуток клієнта перевищує відсоткові платежі за позичками. Якщо менший за 1, виникає загроза неповернення позички

активності	Показники ділової	Коефіцієнт дебіторської заборгованості (К 7)	$K7 = \frac{D_{cp} * 36}{СПК}$	Дср – середня сума дебіторських рахунків; СПК – сума продажів у кредит	Абсолютне значення показника важливе тільки для порівняння з аналогічним показником інших підприємств або показників попередніх періодів даного підприємства. Він дає можливість оцінити швидкість оплати рахунків позичальника. Збільшення значення показника оборотності дебіторської заборгованості вказує на уповільнення швидкості платежів на користь позичальника, а зменшення – на прискорення такої швидкості

Продовження дод. 4

1	2	3	4	5	6
		Коефіцієнт запасів і витрат (К 8)	$K8 = \frac{ЗЗ * 365}{СТ}$	ЗЗ – запаси і витрати; СТ – собівартість проданих товарів та послуг	Використовується тільки для порівняння. Висока оборотність свідчить про ефективне використання ресурсів, але вона може бути передвісником виснаження запасів і незадоволеного попиту споживачів
		Коефіцієнт кредиторської заборгованості (К 9)	$K9 = \frac{P_o * 365}{C_n}$	Ро – рахунки до оплати; Сп – сума покупок	Використовується для порівняння. Дає змогу оцінити швидкість оплати клієнтом рахунків позичальника. Підвищення К 9 може вказувати на проблеми з притоком готівки, а зниження – на дострокову сплату рахунків

4	Показники рентабельності	Рентабельність підприємства (Р 1)	$P1 = \frac{ЧП}{СОБ_{\kappa} + СОН_{\kappa}}$	ЧП – чистий прибуток; СОБк – середній залишок оборотного капіталу; СОНк – середній залишок основного капіталу	Наведені показники рентабельності не мають певних стандартів. Їх використовують у динаміці і для порівняння з аналогічними показниками інших підприємств даної галузі господарювання
		Рентабельність реалізованої продукції (Р 2)	$P2 = \frac{ЧП}{A_{\kappa}} * 100 \%$	В – виторг від реалізації продукції	

Продовження дод. 4

1	2	3	4	5	6
		Рентабельність акціонерного капіталу (Р 3)	$P3 = \frac{ЧП}{A} * 100 \%$	Ак – акціонерний капітал	
		Рентабельність активів (Р 4)	$P4 = \frac{ЧП}{A} * 100 \%$	А – активи	

		Рентабель- ність витрат (Р 5)	$P5 = \frac{ЧП}{З} * 100 \%$	З – затрати	
--	--	-------------------------------------	------------------------------	-------------	--

Таблиця 3.4

Характеристика видів кредиту

Характеристика видів кредиту	Кредит в разовому порядку	Кредит за овердрафтом	Кредитна лінія	Інвестиційне кредитування
1	2	3	4	5
Визначення та короткий опис продукту	Кредит, що надається клієнту однією сумою. Надання кредиту може відбуватись як шляхом зарахування суми кредиту на поточний рахунок клієнта-позичальника, так і шляхом оплати з позичкового рахунка зобов'язань клієнта перед третіми особами	Короткостроковий кредит, який надається клієнту шляхом оплати його розрахункових документів з поточного рахунка понад фактичний (кредитовий) залишок на ньому, у межах встановленого банком ліміту овердрафту. Ліміт овердрафту встановлюється для кожного клієнта індивідуально залежно від обсягу його потоків	Це згода банку-кредитора надати кредит у майбутньому в розмірах, які не перевищують заздалегідь обумовленої суми за певний період часу без проведення додаткових спеціальних переговорів. Кредитна лінія надається шляхом відкриття для позичальника окремого позикового рахунка для зарахування сум кредиту та сум для наступного його погашення	Довгострокове кредитування з правом контролю за цільовим використанням кредитних коштів

Підстава	Письмовий кредитний договір між банком та клієнтом	
Продовження табл. 3.4		
1	2	3
Мета фінансування	Фінансування операцій, розрахованих на швидке отримання прибутку в межах законодавства (як правило, для фінансування потреб в оборотних коштах; покриття поточних та сезонних витрат)	<ul style="list-style-type: none"> - фінансування будівництва; - придбання, реконструкція та капітальний ремонт основних засобів; фінансування поточних потреб (придбання товарів довгострокового використання)
Валюта	Національна та іноземна валюта	Національна валюта

Термін	Короткостроковий	- з визначенням термінів погашення траншей: до 14 або до 30 календарних днів; - без визначення термінів погашення траншей	Як правило, до 1 року, але більшість з них являють собою тривалі зв'язки з банком, які автоматично продовжуються на новий термін. При стабільному фінансовому стані у позичальника виникає можливість використовувати кредитну лінію як довгострокове джерело коштів	Більше 1 року з урахуванням об'єкта кредитування, розміру кредиту та фінансового стану позичальника
--------	------------------	--	--	---

Продовження табл. 3.4

1	2	3
Забезпечення	- бланковий (може надаватися тільки в межах наявних коштів (без застави майна чи інших видів забезпечення – тільки під зобов'язання повернути кредит) із застосуванням підвищеної відсоткової ставки надійним позичальникам, які мають стабільні джерела погашення кредиту і перевірений авторитет у банківських колах); - забезпечений. В якості основного забезпечення можуть бути оформлені майнові права на отримання грошового виторгу або товару за укладеними позичальником контрактами. Також забезпеченням може бути рухоме або нерухоме майно позичальника, гарантії банків, майнове поручительство третіх осіб та ін.	Забезпечений заставою. Як застава використовуються акції, нерухоме і рухоме майно, виробничі та інші активи, що належать підприємству-позичальнику і можуть бути прийняті в забезпечення згідно з чинним законодавством України

Плата за кредит	Відсотки та комісії			
Погашення кредиту	За заздалегідь погодженим з клієнтом та зафіксованим у кредитному договорі графіком	При надходженні коштів на рахунок клієнта відбувається автоматичне погашення протягом не більш як 30 днів, після чого клієнт повинен погасити заборгованість шляхом перерахування на поточний рахунок суми, не меншої ніж сальдо за рахунком	Погашення боргу й відсотків здійснюється переважно одноразовим платежем, але можливе й поетапне погашення кредиту відповідно до умов кредитної угоди	Відповідно до кредитного договору

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

<p>Переваги</p>	<ul style="list-style-type: none"> - оптимальний вид кредитування при проведенні разових угод; - ідеально підходить для створення кредитної історії; - дозволяє терміново покрити тимчасовий касовий розрив 	<ul style="list-style-type: none"> - спрощений пакет документів; - відсутність вимог до цільового використання; - можливість отримувати транші без проведення узгоджувальних дій з банком; - ліберальний підхід до забезпечення 	<ul style="list-style-type: none"> - клієнт має доступ до значних кредитних ресурсів, але виплачує відсоток лише за ту суму, яку фактично позичив на даний момент; - дає змогу для клієнта забезпечити власну ліквідність, чи як кажуть, мати "ліквідну подушку"; - на прохання підприємства ліміт кредитування можна переглядати 	<ul style="list-style-type: none"> - за кредитом може бути встановлений пільговий період, протягом якого клієнт погашає тільки відсотки. Це дає можливість позичальнику "запустити" проект без надмірного фінансового напруження; - за рахунок кредитних коштів можна покрити до 80 % вартості проекту; - довгостроковий характер; - банк здійснює поточний контроль за інвестиційним проектом, що може підвищити його ефективність
-----------------	--	---	--	---

Продовження табл. 3.4

1	2	3	4	5
---	---	---	---	---

<p>Умови отримання</p>	<ul style="list-style-type: none"> - наявність аналітично засвідченої можливості обслуговування боргу клієнтом; - частка участі підприємства власними коштами в даному проекті має складати приблизно не менше 30 %; - для забезпечення повернення кредиту умови кредитного договору, як правило, повинні передбачати застосування залогового права, гарантій чи страхування кредитного ризику; - наявність досить успішного бізнесу з перспективами в найближчому майбутньому 	<ul style="list-style-type: none"> - наявність поточного рахунка в банку не менше 3 місяців, а в деяких банках цей термін може сягати року; - стабільні надходження виторгу від реалізації на поточний рахунок; - позитивна репутація, незаплямована кредитна історія; - часто для отримання бланкового овердрафту необхідна наявність депозитного рахунка в цьому самому банку, який у випадку невиплати боргу клієнтом йде на його погашення 	<p>Підприємство повинно вести прибуткову діяльність, мати стабільні надходження коштів від реалізації власної продукції або послуг, забезпечення повинно бути в нормальному стані і користуватись попитом на ринку. Як правило, частину забезпечення повинне складати нерухоме майно</p>	<ul style="list-style-type: none"> - страхування об'єкта кредитування на користь банку протягом всього строку користування кредитом; - наявність перспективного та обґрунтованого бізнес-плану; - стабільне фінансове становище позичальника; - обов'язкове фінансування частини проекту за рахунок власних коштів (більше 15 % вартості проекту); - дисконтована вартість застави повинна становити не менше 200 % суми зобов'язань
------------------------	--	--	--	---

Таблиця 3.5

Характеристика видів кредиту

Характеристика виду кредиту	Контокорентний кредит	Авальний кредит	Акцептний кредит
1	2	3	4
Визначення та короткий опис продукту	Це кредит, що передбачає відкриття контокорентного рахунка (єдиного рахунка для кредитних і розрахункових операцій) клієнту банку, на якому відображаються, з одного боку, кредити банку і всі платежі за дорученням клієнта, а з іншого – кошти, що надходять у банк у вигляді вкладів, повернення кредитів. Забезпечує кредитування в обсязі, що не перевищує визначений ліміт	Це позичка, за якої банк бере на себе відповідальність за зобов'язаннями позичальника у формі поручительства або гарантії. Підприємство – одержувач платежу отримує від банку-гаранта (аваліста) умовне платіжне зобов'язання. Якщо власник векселя вносить протест у зв'язку з несплатою векселя, банк-аваліст погашає всю суму векселя за платника	Це позичка, яка передбачає акцептування банком інкасованої позичальником тратти за умови, що позичальник надає в розпорядження банку вексель до строку його оплати. Особливістю цього кредиту є те, що банк надає позичальнику не гроші, а гарантію оплатити векселі у визначений термін
Підстава	Контокорентний кредит надають на підставі попередньо укладеного на певний термін договору за контокорентом	Оформлення кредитної угоди та видача банком-гарантом умовного платіжного зобов'язання клієнту	Кредитна угода оформляється з використанням перевідного векселя, де отримувач грошей вказує платника, який повинен акцептувати вексель

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4
Мета фінансування	Може використовуватись: - для фінансування придбання засобів виробництва, готової продукції, виробничих запасів (фінансування поточної виробничої діяльності); - для подолання тимчасових фінансових труднощів	Переважно для фінансування оборотних коштів, а також фінансування зобов'язань, які на даний момент не може погасити клієнт у результаті тимчасової нестачі власних коштів	Фінансування оборотних коштів позичальника і переважно у сфері зовнішньої торгівлі
Валюта	Національна та іноземна валюта	Національна валюта	
Термін	Короткостроковий	Позичка оформляється без зазначення строку або до настання строку погашення векселів, що їх беруть у заставу	Короткостроковий
Забезпечення	- бланковий; - забезпечений заставою	Забезпеченням є векселі, що приймаються, але не за повною їх вартістю, а за 60-90 % номіналу залежно від кредитоспроможності клієнта, що заставляє векселі, і надійності самих векселів	Вексель

1	2	3	4
Плата за кредит	Відсотки та комісія за банківські послуги, а також комісійні (якщо банк дозволяє короткострокове збільшення ліміту кредиту). Відсотки за користування контокорентним рахунком є найвищими в банківській практиці	Комісійні, розмір яких залежить від виду вимог, що впливають з гарантії, а також терміну дії гарантії, та відсотки за діючими ставками (за умови, що банківський аваліст погашає суму векселя за платника)	Акцептна комісія
Погашення кредиту	Відповідно до умов кредитного договору	Погашення позички під вексель робить саме той, хто користується кредитом, після чого банк повертає йому векселі на суму погашеного боргу. Погашення кредиту відбувається або шляхом перерахування коштів з розрахункового рахунка клієнта на позичковий, або (у випадку коли від самого підприємства гроші не надходять) на погашення позички обертаються суми, які надходять в оплату векселів	До настання строку платежу за векселем позичальник сплачує суму на погашення векселя

Продовження табл. 3.5

1	2	3	4
		випадку його невиконання, що не притаманне зобов'язанню, яке витікає з банківської гарантії	
Умови отримання	<p>- висока платіжна дисципліна; - відносно стабільна достатність власних оборотних коштів; - стабільні надходження коштів на розрахункові, поточні рахунки, від реалізація власної продукції (тобто повинно бути стабільне прибуткове виробництво). За сучасних умов контокорентне кредитування суб'єктів господарювання України практично не зустрічається, через недотримання вище перерахованих умов</p>	<p>- надійність векселя, який слугує забезпеченням; - правильність юридичного оформлення векселя; - наявність реальних товарів, після реалізації яких виникне можливість погашення заборгованості</p>	<p>- наявність реальних товарів після реалізації яких виникне можливість погашення заборгованості, тобто наявність забезпечення векселів</p>

Таблиця 1.4

Структура управління комерційним банком

Вищий орган управління	Спостережний орган	Виконавчий орган	Контрольний орган	
Загальні збори учасників	Спостережна рада	Правління (рада директорів) банку	Ревізійна комісія	Внутрішній аудит
1	2	3	4	5
<p>1) визначення основних напрямів діяльності банку та затвердження звітів про їх виконання;</p> <p>2) внесення змін та доповнень до статуту банку;</p> <p>3) зміни розміру статутного капіталу банку;</p> <p>4) призначення та звільнення голів та членів спостережної ради, ревізійної комісії;</p> <p>5) затвердження</p>	<p>1) призначає і звільняє голову та членів правління банку;</p> <p>2) контролює діяльність правління банку;</p> <p>3) визначає зовнішнього аудитора;</p> <p>4) встановлює порядок проведення ревізій та контролю за діяльністю банку;</p> <p>5) приймає рішення щодо покриття збитків;</p>	<p>1) управління поточною діяльністю банку;</p> <p>2) формування фондів, необхідних для статутної діяльності банку;</p> <p>3) несе відповідальність за ефективність роботи банку</p>	<p>1) контролює дотримання банком законодавства України;</p> <p>2) розглядає звіти внутрішніх і зовнішніх аудиторів та готує відповідні пропозиції загальним зборам учасників;</p> <p>3) вносить на загальні збори учасників або спостережній раді банку пропозиції</p>	<p>1) наглядає за поточною діяльністю банку;</p> <p>2) контролює дотримання законів та рішень органів управління банку;</p> <p>3) перевіряє результати поточної фінансової діяльності банку;</p> <p>4) аналізує інформацію та відомості про діяльність банку;</p>

річних результатів				
--------------------	--	--	--	--

Продовження табл. 1.4

1	2	3	4	5
діяльності розподілу прибутку; б) припинення діяльності банку призначення ліквідатора, затвердження ліквідаційного балансу	б) приймає рішення щодо організації дочірніх підприємств, філій і представництв банку; 7) затверджує умови оплати праці членів правління банку			5) надає правлінню висновки та пропозиції за результатами перевірок: б) інші функції, пов'язані з наглядом та контролем за діяльністю банку

Таблиця 3.6

Економічні нормативи, що регулюють кредитну діяльність банків

Норматив	Розрахункова формула	Характеристика складових	Нормативне значення	Економічний зміст
1	2	3	4	5
Норматив максимального розміру кредитного ризику на одного контрагента (Н7)	$H7 = 100 \%$	Зс – сукупна заборгованість за строковими депозитами, кредитами, факторингом та фінансовим лізингом, векселями, борговими цінними паперами, акціями, дебіторською заборгованістю,	Н7 не має перевищувати 25 %	Визначає здатність банку відшкодувати за рахунок капіталу можливі втрати від операцій з одним контр-агентом
Норматив великих кредитних ризиків (Н8)	$H8 =$	простроченими/сумнівним и нарахованими доходами, 100 % суми позабалансових зобов'язань, виданих щодо одного контрагента (або групи пов'язаних контрагентів), за вирахуванням сформованих резервів під ці операції щодо такого контрагента;	Н8 не має перевищувати 8-кратного розміру регулятивного капіталу банку	Визначає здатність банку відшкодувати за рахунок капіталу можливі втрати від операцій із кількома контрагентами

Продовження табл. 3.6

1	2	3	4	5
Норматив максимального розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих одному інсайдеру (Н9)	Н9= 100%	РК – регулятивний капітал банку; Зв – сукупна заборгованість за "великими" кредитами за одним контрагентом (або групою пов'язаних контрагентів) за вирахуванням сформованих резервів під ці операції щодо такого контрагента;	Н9 не має перевищувати 5%	Характеризує здатність банку відшкодувати за рахунок капіталу можливі втрати від операцій з одним інсайдером
Норматив максимального сукупного розміру кредитів, гарантій та поручительств, наданих інсайдерам (Н10)	Н10=100%	Зін – сукупна заборгованість щодо такого інсайдера; СЗін – сукупна заборгованість щодо всіх інсайдерів за вирахуванням сформованих резервів під ці операції щодо всіх інсайдерів	Н10 не має перевищувати 40 %	Характеризує здатність банку відшкодувати за рахунок капіталу можливі втрати від операцій з усіма інсайдерами